

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR
BAKIMINDAN CEZA ADALET SİSTEMİNİN
YÜKSEK YARGI KARARLARI
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

EMİNE NURLU

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN SABRİ ÇELİKYAY

EDİRNE, 2022

Tezin Adı: Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Ceza Adalet Sisteminin Yüksek Yargı Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Hazırlayan: Emine NURLU

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle korunmaya muhtaç çocuklar üst başlığından hareketle suça sürüklenen çocuklar ele alınmıştır. Suça sürüklenen çocuğun tanımı, hangi faktörlerin çocukları suça sürükledikleri, çocukların genel anlamda hangi suç tiplerine eğilim gösterdikleri irdelenmiştir.

Çocukların suça sürüklenmelerine karşı otoriterler tarafından alınan önlemler, uluslararası ve ulusal hukukta suça sürüklenen çocuklara dair düzenlemelere yer verilmiştir.

Türkiye genelinde yerel mahkemeler tarafından suça sürüklenen çocuklar bakımından verilmiş kararların denetlendiği Yargıtay Ceza Daireleri kararları, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararları ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru yolu ile yapılan başvurulara ilişkin kararlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, belgesel tarama yöntemi ile incelenmiştir.

İnceleme, suça sürüklenen çocukların yargılama aşamasında maruz kaldıkları tedbirlere ve muhakeme yöntemlerine, ayrıca haklarında verilmiş tedbir ya da mahkumiyet kararlarına yüksek yargının bakış açısını anlamaya yöneliktir.

İncelemede, çoğu yerel mahkeme kararının, çocuklara özgü adalet sisteminde yer alan tedbir ve pozitif ayrıcalık içeren madde hükümlerinin uygulanmadığı ve daha çok yetişkinler hakkında verilen kararlar gibi suç ve ceza odaklı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: suça sürüklenen çocuklar, ceza adalet sistemi, yüksek yargı kararları

Name of Thesis: Evaluation of the Criminal Justice System in Terms of Children Involved in Crime Within the Framework of High Judicial Decisions

Prepared by: Emine NURLU

ABSTRACT

In this study, first of all, children who are in need of protection and children who are dragged into crime have been discussed. The definition of a child who has been dragged into a crime, what factors lead children to a crime, and what types of crimes children tend to in general terms have been examined.

The measures taken by the authorities against the delinquency of children, the regulations on the delinquency of children in international and national law have been included.

Decisions of the Criminal Courts of the Supreme Court, where decisions made by local courts throughout Turkey in the care of children who have been dragged into crime are supervised, decisions of the General Assembly of the Criminal Court of the Supreme Court and decisions on Individual applications to the Constitutional Court, decisions of the European Court of Human Rights have been examined using the documentary screening method.

The review is aimed at understanding the point of view of the higher judiciary on the measures and methods of reasoning that children involved in crimes are subjected to at the trial stage, as well as on the measures or convictions that have been issued against them.

In the review, it was concluded that most local court decisions do not apply the provisions of measures and articles containing positive privileges contained in the child-specific justice system, and are more focused on crime and punishment, such as decisions made about adults.

Keywords: children dragged into crime, the criminal justice system, high judicial decisions

ÖNSÖZ

“Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Ceza Adalet Sisteminin Yüksek Yargı Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi” isimli çalışmayı, suça sürüklenen çocukların ifadelerinin alınma ve çocuk mahkemelerindeki yargılama süreçlerine katılım sağladığım vakalarda, sürecin gidişatı ile ilgili olarak beni huzursuz eden işleyişlerin, aslında nasıl olması gerektiğini araştırma gayem etkili oldu.

Tezimi, suça sürüklenen çocuklar hakkında yapmak istediğimi belirttiğimde beni yüreklendiren, her aşamada bilgisi, sabrı ve özverisi ile tezimi tamamlamamda çok büyük emeği olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hakan Sabri Çelikyay’a en derin saygılarımla teşekkür ederim.

Aldığım her kararda yanımda olduğu gibi tezimi hazırlarken de desteğini her daim hissettiren sevgili eşim Arda Nurlu’ya, onlardan çaldığım vakitler için üzülsem de bana sevgileri ile güç veren çocuklarım Emir ve Sarp’a, öğrenim hayatım boyunca yanımda olan annem ve babama minnetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR: KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK KAVRAMI.....	3
1.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocuk	5
2. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR.....	7
2.1. Çocuğu Suça Sürükleyen Faktörler.....	8
2.1.1. Bireysel Faktörler	8
2.1.2. Toplumsal Faktörler	12
2.1.2.1. Aile İçi Faktörler	13
2.1.2.2. Aile Dışı Faktörler	18
2.2. Genel Kapsamda Çocukların Eğilim Gösterdiği Suç Tipleri.....	24
3. ULUSLARARASI HUKUKTA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR	26
3.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi	27
3.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	28
3.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	29
3.4. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi.....	34
3.5. Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları	34

3.6. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında Birleşmiş Milletler Kuralları	37
3.7. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri	38
4. ULUSAL HUKUKTA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR.....	39
4.1. T.C. Anayasası	39
4.2. Türk Ceza Kanunu	40
4.3. Ceza Muhakemesi Kanunu	42
4.4. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun	43
4.5. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu	44
4.6. Çocuk Koruma Kanunu.....	45
5. KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR HAKKINDA ALINABİLECEK KARARLAR	47
5.1. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler	47
5.2. Acil Koruma Kararı.....	50
5.3. Tedbirlerin ve Koruma Kararlarının Yerine Getirilmesi	51

II. BÖLÜM

YARGI KARARLARI ÇERÇEVESİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA ÖZGÜ CEZA ADALET SİSTEMİ

1. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA ÖZGÜ CEZA ADALET SİSTEMİ.	54
1.1. Temel İlkeler	55
1.2. Soruşturma Aşaması	61
1.2.1. Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması ve İfadelerinin Alınması.	67
1.2.1.1. Çocukların Yakalanması	68
1.2.1.2. Çocukların Gözaltına Alınması.....	73
1.2.2. Soruşturma Aşamasında Çocukların İfadelerinin Alınması.....	79
1.2.3. Çocuklar Hakkında Uygulanan Adli Kontrol ve Tutuklama Sistemi	82

1.2.3.1. Çocuklar Hakkında Uygulanan Adli Kontrol Sistemi	82
1.2.3.2. Çocuklar Hakkında Uygulanan Tutuklama Sistemi.....	85
1.3. Kovuşturma Açılmasına Yer Olmadığına Dair Karar.....	93
1.4. Kovuşturma Aşaması	97
1.4.1. Çocuklara Özgü Kovuşturma Sistemi	98
1.4.2. Sosyal İnceleme Raporu.....	103
1.4.3. Çocuklar Hakkında Verilebilecek Hükümler.....	108
1.5. Ceza İnfaz Aşaması.....	116
1.5.1. Hürriyeti Bağlayıcı Ceza ve Uygulaması.....	117
1.5.2. Denetimli Serbestlik.....	120
2. SALIVERİLEN ÇOCUK HÜKÜMLÜLER.....	123
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	127
KAYNAKÇA	132

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CD	: Ceza Dairesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
SHK	: Sosyal Hizmetler Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Küreselleşme ve teknolojinin etkilerinin hat safhada olduğu günümüzde, dünyanın birçok ülkesinde çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Dünyanın çoğu ülkesinde görülen, gelir dağılımı adaletsizliği, işgücü piyasalarında yaşanan olumsuzluklar, demografik yapıda oluşan sorunlar, maalesef Türkiye’de de görülmektedir.

Söz konusu sorunlardan birisi de çocuk suçlu sayısının artmasıdır. Eskiye oranla daha fazla istatistiksel verilere ve teknolojiye sahip olunmasına rağmen, çocuk suçlu sayısı her geçen gün artmaktadır. Özellikle ekonomik sorunların, hane halkına olumsuz yansımaları, zaman zaman aile içi şiddete dönüşebilmekte, bu durumdan özellikle çocuklar zarar görmektedir. Geçim sıkıntısı çeken ebeveynler, çocuklarına yeteri kadar zaman ayıramadıklarından, çocuklar ve ebeveynler arasında var olan bağ çözülmektedir. Çocuklar böylesi durumlarda ilgiyi sokaklarda arayabilmektedir.

Çocuğun sokaklara yöneldiği durumlarda, sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların maruz kaldıkları korumasızlık nedeniyle, çocukların karşılaştığı sorunlardan biri de çocukların suça bulaşma ihtimalleridir. Sokakta korumasız bulunan çocuklar, çoğu zaman kötü niyetli kişi ya da grupların hedefi olabilmektedir. Kimisi uyuşturucu bataklığına sürüklenirken, kimileri de suç örgütlerine ve terör örgütlerine katılabilmektedirler.

Gerek uluslararası mevzuatta, gerekse ulusal mevzuatta, çocukların özellikli durumu nedeniyle, suçlu oldukları değil, suça sürüklendikleri kabul edilmiş ve hukukta “suça sürüklenen çocuk” kavramı üzerinden tanımlanmıştır. Bu nedenle hem uluslararası mevzuatta hem de ulusal mevzuatta suça sürüklenen çocuğun, çocukluk olgusu ön planda tutularak daha çok koruma ve yeniden suça sürüklenmesini önleme üzerinden özellikli yaptırımlar oluşturulmuştur.

Bu çalışmada suça sürüklenen çocuklar hakkındaki özellikli uluslararası ve ulusal kurallar doğrultusunda, yayımlanmış yargı kararları ışığında söz konusu

kuralların Türkiye’de ne ölçüde ve ne şekilde uygulama alanı bulduğu, yüksek mahkeme kararları çerçevesinde araştırılmıştır.

BÖLÜM I

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR: KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK KAVRAMI

Çocukluk, kavram olarak evrenselleşmiş bir tanıma sahip değildir. Bebeklik gibi fizyolojik bir durum olmayan çocukluk kavramı, yüzyıllar içerisinde kültürel yapılardan da etkilenecek çeşitli anlam ve tanımlara evrilmiştir.

Ortaçağ Avrupa'sında çocukluk dönemi, yaşamın farklı bir dönemi olarak görülmemiştir. Gelişme çağındaki olan bireyin, bakım ve beslenme ihtiyaçlarına gerekli özen gösterilmemiştir. Çocukların beş ya da yedi yaşlarında yetişkin dünyasına adım attıkları kabul edilmiş, bu yaşa kadar da bebek sayılmışlardır. Avrupa'da bebeğe karşı duyarlılık, ancak 16. yüzyılın sonunda gelişmeye başlamış, 17. yüzyıla gelindiğinde ise yetişkinlikten farklı görülmeye başlanmıştır.¹

17. - 19. yüzyıllar arasında çocukların eğitime ait tutumlarda devrim yaşanmıştır. Çocukların masum doğduğu ve yetişkinlerin bu masumluğu koruma görevi üstlenmesi gerektiği anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Hatta çocukların gelişmesinde ve korunmasında en üst otorite olan devlete, birtakım sorumluluklar verilmiştir.²

Çocuğun himayesi, yetiştirilmesi, öğrenim mecburiyeti, çocuk hakları, çocuk işçiliğine dair çalışmalar, çocuk suçluluğunu önleyici tedbirlere dair

¹ Abdülhamit İmamoğlu, *Psikolojik ve Ahlaki Açından Çocuk Suçluluğu*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları 2015, s.15,16.

² Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, İmge Kitabevi, 8. Baskı 2015, s. 30.

gelişmeler, çocuk mahkemeleri, bakım müesseseleri gibi kavramların oluşması 20. yüzyılın çocuk yüzyılı olarak anılmasını sağlamıştır.³

Her ne kadar gelişmeler çocuğun lehine olsa da günümüzde de çocuk kavramının, farklı yapısal-kültürel etmenlerle birlikte değiştiği gözlemlenmektedir. İçinde yaşadığımız yüzyılda dahi yoksul ve göçmen aile çocukları, ailenin geçimine katkı sağlayabilmek adına çalışmakta, bazı iş çevrelerinde de bu çocuklar ucuz iş gücü olarak görülmektedir. Böylece çocukluk kavramından çıkarak, yetişkinlerin arasına katılan çocuklar, sayıca az değildir. Bu durumda çocukluk ve yetişkinlik arasındaki fark, kesin sınırlarla çizilmiş değildir. Böylece çocukluk çağının, içinde bulunulan toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenler tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz.

Türk hukuk mevzuatında çocukluk çağını nasıl düzenlediğine bakıldığında; Türk Medeni Kanunu'nda⁴ (TMK) kişiliğin başlangıcı olarak tam ve sağ doğum belirlenmiş (canlı doğum) ve 11. madde de erginliğin on sekiz yaşını doldurmakla başlayacağı kabul edilmiştir. Ancak hangi yaşların çocukluk evresinden sayıldığı açıkça belirtilmemiştir. Dolayısıyla TMK'ndaki tanım, erginlik üzerine yapılmıştır. TMK'nun 11. maddesine göre erginlik, on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Bu yaştan önce evlenen kişi de ergin olur. 12. maddede on beş yaşını dolduran küçüğün mahkeme kararı ile ergin kılınabileceği düzenlenmiştir. Buna karşılık Türk Ceza Kanunu'nun⁵ (TCK) 6. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde çocuk deyiminden, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı, açıkça düzenlenmiştir. Bu durumda da TMK'da düzenlenen erken ergenlik durumlarında kişinin TCK'de belirlenen yaştan önce çocukluğun sona erip ermeyeceği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Türkiye tarafından 14 Ekim 1990'da imzalanan ve 27 Ocak 1995'te

³ Birsan Gökçe, *Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü*, Sosyal Hizmet, 1966, Cilt 2, Sayı 2 -3, s.39.

⁴ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 08.12.2001 tarih 24607 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 12.10.2004 tarih 25611 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BMÇHS) birinci maddesi daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır hükmü yer almaktadır. Ancak ulusal mevzuatımızda yürürlükte bulunan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu⁶ (ÇKK) daha erken yaşta ergin olsa dahi, on sekiz yaşını doldurmamış kişinin çocuk olarak kabul edildiğini düzenlemektedir. Yargıtay'ın genel uygulaması da evli bile olsa 18 yaşını doldurmamış kişilerin çocuk olarak kabul edilmesi yönündedir.⁷ Bu durumda Türkiye'de yaşanacak bir uyuşmazlıkta iç hukuk uygulanarak daha erken yaşta reşit olsa dahi on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuk olarak kabul edilecektir.

Hukukta çocukluk için belirlenen bu yaşlar, gerek kişilerin henüz bilişsel ve fiziksel olarak gelişimlerinin tamamlama, gerekse korunmaya muhtaç olma durumunun Türkiye'nin sosyolojik yapısı göz önüne alınarak ortalama olarak belirlenmiştir. Her türlü aile içi ve aile dışı faktörlere açık olan ve dışarıdan gelen etkileri yetişkinlere oranla daha fazla hisseden çocukların, suç işlemesi durumunda, korunması ve desteklenmesi sistemi kabul edilmiştir.

1.1. Korunma İhtiyacı Olan Çocuk

Aile, toplumun temel birimi olarak toplumsal gelişme ve değişimlerden de en fazla etkilenen birimdir. Toplumsal yapıdaki hızlı değişimler, ailelerin bu durumdan olumsuz etkilenmesine, parçalanmasına, bölünmesine neden olabilmektedir. Bu durumun en fazla etkilediği aile bireyi ise çocuklardır. Aile üyelerinin birbirlerinden, ait oldukları sosyal çevreden ayrılması, ekonomik yaşantısının sorunla karşılaşması, ölüm, hastalık gibi etmenler nedeniyle çocuklar beden, ruh ve/veya ahlak gelişimlerini, ihtiyaç duydukları ölçüde karşılayamayacak duruma gelebilirler yahut böyle bir ortamda dünyaya gelmiş olabilirler.

⁶ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 15.07.2005 tarih 25876 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁷ Yargıtay 5. Ceza Dairesinin 17.05.2010 tarihli E. 2009/7972, K. 2010/3572 sayılı kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Bu hali ile bahsedilen çocukların gelişimi tehlike altında olmaktadır. Sağlıkla yetişkin hale gelebilmelerinin önündeki engeller nedeniyle, bu grupta yer alan çocukların korunmaya muhtaç oldukları kabul edilmektedir.

ÇKK 3. maddesinin a fıkrasının 1. bendine göre korunma ihtiyacı içinde olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuktur.

BMÇHS’de geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuğun devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olduğu düzenlenmektedir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu⁸ (SHK) da korunma ihtiyacı içinde olan çocuğu; *beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana veya babasız, ana ve babasız; ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan; ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen; ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar* olarak tanımlamaktadır.

Söz konusu tanımlara bakıldığında çocuğun öncelikli olarak ailenin koruması altında olduğunun kabul edildiği görülecektir. Burada önemli olan çocuğun bir ailesinin olması değil, ailesinin çocuğun korunması için gerekli niteliklere sahip olup olmamasıdır. Çocuk, aile korumasından mahrum ise korunma ihtiyacı içinde olduğu kabul edilmektedir.

⁸ 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu 27.5.1983 18059 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Suç olgusu, insanların toplum halinde yaşamalarından beri var olan ve kayıtsız şartsız tüm toplumlarda görülen sosyal bir olgudur. İnsanlık tarihi kadar eski olan suç olgusu, suçlar bakımından kategorize edildiği gibi, suçu işleyen bireyler bakımından da ayrıma tabi tutularak incelemelere konu olmuştur. Yetişkin suçluluğu, kadın suçluluğu, çocuk suçluluğu, akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerce işlenen suçlar gibi... Hukuk sistemi ise suçun aktif tarafı esas olmak üzere, yetişkin suçluluğu ve çocuk suçluluğu ayrımı yapmış, ceza ve ceza muhakeme sistemini bu esası temel alarak oluşturmuştur.

ÇKK 3. maddesinin a fıkrasının 2. bendinde suç olarak tanımlanan fiili işlediği iddia edilen çocuk, suça sürüklenen çocuk olarak tanımlanmaktadır. Çocuk suçluluğu, psikolojik, sosyolojik ve hukuksal açıdan başta olmak üzere çok yönlü incelenmesi gereken, toplumların gelişimini doğrudan etkileyen bir unsurdur.

Çocuk suçluluğundan bahsedilebilmesi için çocuğun gösterdiği anti sosyal davranışların geçerli yasalarda suç sayılması gerekmektedir. Çocukların suçla tanışmaları birçok sebebe dayansa da, suç oluşturan davranışı gerçekleştirmeyle en ilişkili olan neden suçun sebebi sayılmaktadır.⁹

Her türlü aile içi ve aile dışı faktörlere açık olan ve dışarıdan gelen etkileri yetişkinlere oranla daha fazla hissedilen çocukların, suç işlemesi durumunda karşılaşacağı yaptırımların yetişkinlerden farklı olması gerektiği düşüncesinden hareketle, korunması ve desteklenmesi sistemi kabul edilmiştir.

⁹ Hakan Önay, *Türkiye’de Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü: Ankara Büyükşehir Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi Örneği*, (Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.22, erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişim tarihi: 16.01.2020

2.1. Çocuğu Suça Sürükleyen Faktörler

Çocukların fiziki ve manevi varlıklarının korunması ve toplumsal ilerleme kaydedilmesi açısından çocuğu suça iten sebeplerin tespiti ile bu sebeplerin ortadan kaldırılmaya çalışılması önemlidir. Zira çocuk suçluluğunda, önemli olan, suçun karşılığında yaptırım uygulanması değil, çocuk suçluluğunun nedenine inilerek suçun devam etmesinin önlenmesidir. Netice itibariyle çocuk suçluluğu, çocuğun ilerleyen yaşları ve toplum için ciddi problemleri bünyesinde barındırmaktadır.

Çocuğu suça yönelten içsel ve çevresel etkenleri tanıma çocuk suçluluğuyla mücadelede son derece önemlidir.¹⁰ Çocuk suçluluğuna dair nedenler genel itibariyle bireysel faktörler ve toplumsal faktörler olarak iki ana başlıkta incelenmektedir. Toplumsal faktörlerin de aile içi faktörler ve aile dışı faktörler olarak ayrımı yapılmaktadır.

2.1.1. Bireysel Faktörler

Çocuğun bireysel özellikleri; yaşı, fiziği, mizacı, yetenekleri, zekâsı, eğitimi, ruhi, sosyal ve ekonomik durumudur.¹¹ Çocuğu suça sürükleyen itici güç olarak bireysel faktörler, toplumsal faktörler kadar belirgin olmamakla birlikte, önemi yadsınamaz.

Çocukta bulunan ve kendisini özgüvensiz hissettirecek bedensel rahatsızlıklar ve anomaliler, çocuğun kendisini topluma fark ettirmek yahut belli bir kesime kabul ettirmek için suça sürüklenmesine neden olabilir. Çocuğun sahip olduğu anomaliler nedeniyle dışlanmaya maruz kalması ve bunun getirdiği psikolojik sorunlar da çocuğu normal dışı davranışlara sürükleyebilmektedir.

¹⁰ Oktay Erdoğan, *Çocuk Ceza Hukuku*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012, I. Baskı, s.33

¹¹ Oktay Erdoğan, a.g.e., s.32

Çocuğu suça sürükleyen faktörlerden bireysel nedenler arasında kalıtım yolu ile suç işleme yatkınlığı da çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Kalıtımla ilgili özellikler ile kişilik bozuklukları, kromozomlarda bulunan genlerle ana babadan çocuğa taşınır. Genlerde bulunan sayısal ve şekli bozukluklar cinsiyet bozukluklarına, zeka geriliğine ve psikopatiye neden olabilir. Bu durumlarda suça sürüklenme oranı artabilir.¹² Kişilik bozukluklarının kalıtsal olabileceği ile ilgili örnek olarak şizofren annesi olan ve doğumdan sonra evlat edinilen ve normal anne ve babalar tarafından yetiştirilen kırk yedi kişiden beşinde sonradan şizofreni görülmesi şizofreninin genetik yollardan aktarıldığını bize göstermektedir.¹³ Eski genetikçiler, psikopatlarla %14'e kadar çıkan kalıtsal bir geçiş bulmuşlardır.¹⁴

Burt, çalışmalarında, her çocuğun ailesinde kalıtım özelliği gösteren, aynı zamanda suçluluğa yönelten bir etken olarak karakteristik özellikleri incelemiş ve bunları dört grupta toplamıştır.

1. Fizyolojik koşullar genel olarak epilepsi, tüberküloz, romatizma, hipertiroid gibi vakalarda doğan birçok hastalık türlerini kapsar. Bu koşullarla suçluluk arasında ilişki arandığında, 100 suçlu akraba arasında 53 gibi yüksek bir oran (%53) bulunmuştur.

2. Zihinsel koşullar, zihinsel yetersizlik ya da doğuştan zeka geriliği gibi kalıtsal bir nedene bağlı olarak görülen durumları kapsar. 100 ailenin 35'inde (%35) oranında rastlanan zihinsel yetersizliğin fizyolojik koşullara oranla daha küçük bir etki alanına sahip olduğu dikkatimizi çeker.

3. Bu grupta belirli biçimsizlik halleri, mizaca ilişkin eksiklikler, nörotik ve psikolojik belirtileri kapsayan duygusal karışıklıklar yer alır. Bu koşulların suçlulukla ilişkisi, diğer etkenlere oranla daha yüksek (%42) bulunmuştur.

¹² Oktay Erdoğan, a.g.e., s.34

¹³ Morris'den akt. Onur Çoğan, *Çocuk Suçluluğunun İncelenmesi ve Edirne Ceza Mahkemelerinde Açılan Davaların Bu Yönden İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s.33, erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişim tarihi: 17.01.2020

¹⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, 17.Basım, s:78

4. İntihar, alkolizm, cinsel düzensizlikler, zor kullanma, zalimce davranışların yer aldığı ahlaka ilişkin bozuklukları kapsayan son grupsa en yüksek oranı oluşturur (%146). 100 ailede 146 suçluluk vakasına rastlanıldığı saptanmıştır.¹⁵

Ancak bir çocuğun ailesinde şizofren, psikopati yahut başka bir kişilik bozukluğu tanısının olması çocuğu önlem alınması gereken bir suçlu haline getirmeyeceğinden, bireysel faktörlerden kalıtsal kişilik bozukluğu önermesi önlem amaçlı kullanılamamaktadır.¹⁶

Çocuk suçluluğunun kalıtsal olarak ortaya çıkmayan bireysel nedenleri arasında, gebelik süresince ve doğumdan sonra annenin fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmasının çocuk üzerinde kişilik bozukluğu yaratması da yer almaktadır. Bunun kadar çocuğun kendisinin fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddete uğraması çocuğu kişilik bozukluğuna maruz bırakabilmektedir. Bu anlamda bireysel kişilik bozukluğu çocuğun karakterinin oluşma sürecinde ve suça itilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷

Zeka düzeyi de çocuğun suça itilmesinde etkilenmeyi kolaylaştırması bakımından önemli bulunmaktadır. Zeka azlığı çocuğun sosyal ilişkilerinde başarısız olmasının da nedenlerindendir. Düşük zeka düzeyi, suçluluğun oluşumunda kısmen role sahipken, öğrenim yoksunluğu ve suçluluk arasındaki üçlü ilişki daha önemlidir.¹⁸

Her ne kadar toplum geneli ile karşılaştırıldığında suç işleme durumları daha az düzeyde ise de üstün zekalı çocukların da iyi yönlendirilmedikleri durumlarda, çevreleriyle uyum problemi yaşayarak suç teşkil edebilecek davranışlara

¹⁵ Burt'den aktaran Haluk Yavuzer, Çocuk ve Suç, Remzi Kitabevi, 17.Basım,,2016,s:80

¹⁶ Haluk Yavuzer, Çocuk ve Suç, Remzi Kitabevi, 17.Basım,,2016, s.75-92

¹⁷ Seher Sayan, "Çocuklarda Yıkıcı Davranış Bozuklukları",<http://www.isikseli.com/cocuklarla-ilgili-yazilar/cocuklarda-yikici-davranis-bozukluklari>, (17.01.2020)

¹⁸ Haluk Yavzuer, a.g.e., s.94

yönelmeleri mümkündür.¹⁹ Ayrıca üstün zekalı çocukların gelişimi akran grubundan farklı seyrettiğinden dışlanmaya maruz kalabilmektedirler ve bu durum da onların suça yönelmesine sebep olabilmektedir.

Gelişimin erken dönemlerinde yaşanan kafa travmaları, ateşli havaleler, düzensiz beyin elektrik dalgalarına sahip olmanın, yıkıcı davranış bozukluklarına sebep olduğu belirtilmektedir.²⁰

Çocuğu suça sürükleyen bireysel faktörler arasında yer alan madde bağımlılığı kavramının içine alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlılığı olduğu kadar, sigara bağımlılığını da ekleyebiliriz. Çocuğun çok erken yaşlardan itibaren gerek aile, gerek arkadaş çevresinin etkisi ile madde bağımlısı haline gelmesi, çocuğun suça sürüklenmesindeki etkenlerin başında sayılmaktadır. Maddenin etkisinde olan çocuk dış etkilere daha duyarlı hale gelmekte ve suça azmettiren kişilerin dediklerine karşı koyma yetisini kaybetmektedir. Bu durumda iken çocuğun kendisine emredilen suçu işlemesi daha kolay hale gelmekte ve çocuğun yönlendirilen suça alışma sürecini kısaltmaktadır. Bunun gibi bağımlı hale gelen çocuk, maddeye ulaşmak için hırsızlık, gasp gibi mala karşı suçları işleyebilmekte madde bağımlılığının etkisiyle oluşan duygu durum bozukluğu sebebiyle şahsa karşı suçlara yönelebilmektedir.²¹

Çocuğun içinde bulunduğu yoksulluk daha çok geçimini sağlamak ve hayatını idame ettirmek maksadıyla çocuğu suça yöneltebilmektedir. Aile korumasından yararlanamayan çocuk, mala karşı suçlara yönelebildiği gibi aynı saikle suç çetelerine üye olarak mala karşı olduğu kadar şahsa karşı suçlara da sürüklenmektedirler.

¹⁹ Adile Gülşah Saranlı, Nilgün Metin, “Üstün Yetenekli Çocuklarda Görülen Sosyal-Duygusal Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2012, Cilt: 45, sayı: 1, 143

²⁰ Seher Sayan, “Çocuklarda Yıkıcı Davranış Bozuklukları”, <http://www.isikseli.com/cocuklarla-ilgili-yazilar/cocuklarda-yikici-davranis-bozukluklari>, (17.01.2020)

²¹ Leyla Baysan Arabacı, Gülsenay Taş, Gül Dikeç, “Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı”, *Bağımlılık Dergisi*, 2017; 18(4):135-144,S.138

Bunların dışında aile korumasından yararlanan ancak boş zamanlarını değerlendirmek konusunda yeterli ve sağlıklı yönlendirme yapılmayan çocukların da suça sürüklenmeleri söz konusu olabilmektedir. Verilere bakıldığında çocukların %27,9'unun boş zamanlarını olumlu etkinliklerde değerlendirdiği, buna karşılık %72,1'inin ise her türlü olumsuz tutum, düşünce ve davranışla karşılaşabilecekleri mekânlar olan internet kafe ve atari salonlarında geçirdikleri belirlenmiştir.²² Zararlı internet içeriklerinden, şiddet içerikli teknolojik oyunlardan ve bu oyunların toplu olarak oynandığı mekânlardaki akran çevrelerinden etkilenen çocukların suç eğilimi artmaktadır.

Netice itibariyle sebepler arasında sayılan bireysel faktörler çocuğun suça itilmesinde tek başına neden olarak gösterilmese dahi suça itilme hız ve oranında etkili olduğu kabul edilmektedir.

2.1.2. Toplumsal Faktörler

İnsan doğumundan ölümüne kadar bir toplumsal çevre içinde yaşar ve sosyal ilişkilerde bulunur. İnsanın doğumundan sonra içinde bulunduğu sosyal çevre, kişiliğin oluşmasında büyük öneme sahip olup kişinin davranışlarını yönlendirmesi için belirleyici olur. Çocuk büyüme evresinde etrafında olan biteni izleme halindedir. İlk çocukluk döneminde çevresinde sıklıkla gördüğü diğer bireylerin davranışlarını gözlemleyen çocuğun daha sonrasında etkilendiği toplumu taklit süreci başlar.

Bir sosyal çevrede, suç işlenmesi kötü tepki, kınama ve dışlama ile karşılaşılır ise o çevrede yetişen çocuğun suça itilmesi dışlanma ve kınama kaygısı ile daha güç olur. Ancak sürekli suç işlenen, işlenen suçlara tepki verilmeyen yahut işlenen suç ile gururlanılan, suç işlenmesi için teşvik edilen bir sosyal çevrede yetişen çocuğun suça sürüklenmesi sürpriz olmayacaktır. Bu bağlamda çocuğun

²² Müjdat Avcı, "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11 Sayı 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32084>, (17.01.2020), s. 66

içinde bulunduğu bireysel faktörler ile de desteklenen toplumsal faktörler çocuğun suça sürüklenmesine neden olmaktadır.

Çocuğu etkileyen toplumsal faktörleri, doğumundan itibaren etkisi altında bulunduğu ailesinden kaynaklı faktörler ve diğer etkide bulunduğu çevre olarak aile dışı faktörler olarak iki grupta incelemek gerekecektir.

2.1.2.1. Aile İçi Faktörler

İnsan yaşamının üzerinde, doğumundan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle de kişiyi, ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirebilir.²³ Aile, kişinin temel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olduğu kadar, bireyin yaşamını ölene kadar süren bir etkileme gücüne sahiptir.²⁴ Aile denildiğinde yalnızca kan bağıının bulunduğu aile değil kan bağı ailesi ile birlikte çocuğa koruyucu aile olarak bakan yahut çocuğu evlat edinen aile ile çocuğa ailesi gibi davranan bireylerin anlaşılması gerekmektedir.

Çocuğun doğumuyla birlikte ilk karşılaştığı ve ilk sosyal ilişkilerini kurduğu toplumsal kurum ailesidir. Çocuğun sağlıklı bir ruhsal ve toplumsal gelişme göstermesi için ailenin tutarlı bir disiplin uygulaması ve belli ölçüde otoritenin, denetimin varlığı gereklidir.²⁵

Aile içerisinde anne baba arasındaki ahenkli ilişki, çocukta kararlı ve iyi gelişmiş bir kişiliğin gelişmesinde önemli rol oynar. Ebeveyn arasındaki karşılıklı çatışma çocuğun kişiliğine kötü bir şekilde yerleşir.²⁶ Ailenin kendi içindeki

²³ Haluk Yavuzer, a.g.e., s.115

²⁴ Müjdat Avcı, a.g.m., s.59

²⁵ Gülümser Gültekin Akduman, a.g.m., s.34

²⁶ Birsen Gökçe, a.g.m., s.40

problemleri yanında kopuk aileler ve kötü yaşantı örnekleri çocukları olumsuz etkilemekte ve potansiyel suçluluğa zemin hazırlamaktadır.²⁷

Bu anlamda çocuğun parçalanmış bir ailede büyümesi, aile içi şiddet ya da ailede saygı sevgi eksikliği, çocuğa karşı ilgisizlik, ailenin çocuğun eğitime verdiği önem, ailenin kendi eğitim düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, ailenin öz/üvey durumu, ailenin içinde bulunduğu ekonomik durum, çocuğa bakış açısı, sosyalleşme düzeyi, aile çevresindeki kötü modeller, göç, çocuğu suça iten sebeplerden bazılarıdır.

Çoğu zaman alkol, uyuşturucu kullanan, evlilik sorunları yaşayan, ilgisiz davranan, kanunen suç işlemiş kişilerin ve geniş ailelerin çocuklarının risk altında oldukları hamilelik döneminde annenin sigara içmesi, küçük yaşta cinsel istismara ve şiddete maruz kalınması ya da ihmal edilmesi çocuğun suç işleme ihtimalini %25 artırdığı ifade edilmektedir.²⁸

Çocuğa istenmeyen birey muamelesi yapılması, çok çocuklu aile bireyleri arasında bulunulması, istenilen cinsiyette doğmayan çocuğun sevgisiz bırakılması, anne-baba arasındaki sorunlar dolayısıyla çocuğun iki tarafça da ilgisiz bırakılması çocuğun anne babanın ilgisini çekmek için davranış sergilemesine neden olabilmektedir. Bozuk aile yapısında yetişen çocuğun ailenin sevgisini kazanmak için eve para getirmek amacıyla hırsızlığa yönelmesi ya da dikkati üzerine çekmek için şahsa karşı işlenen suçlara yönelmesi söz konusu olabilmektedir.

Çocuğun ailesinde suç işleyen bireylerin olması da suça itilme sürecini etkileyen faktörler arasındadır. 1972-1977 yılları arasında İzmir, Ankara, Elazığ çocuk ıslahevlerinde toplam 214 erkek hükümlü ile yapılmış olan araştırmada, çocuk suçluluğunda, ailenin diğer bireylerinde görülen suçluluğun etkisi araştırılmış ve hükümlü çocukların %54'ü gibi büyük bir bölümünün ailesinde suçlar olan hüküm giymiş bireylere rastlanılmıştır. Amerika'da 253 denek üzerinde yapılan diğer bir

²⁷ Abdulvahit İmamoğlu, a.g.e., s.74

²⁸ Seher Sayan, a.g.m., (17.01.2020)

çalışmada 45 erkek çocuğun babası suç işlemiş kişilerdir ve bu çocukların da %56'sı babalarının işlemiş olduğu suçları işledikleri tespit edilmiştir. Bu çocuklardan 69'unun babaları alkolik olup bu çocuklardan da %43'ü alkole bağlı suçlardan hüküm giymişlerdir. Bu araştırmada geriye kalan 139 erkek çocuğun babaları suç işlememiş kişilerdir.²⁹

Aynı şekilde antisosyal, agresif ve suç içeren davranışların boşanmış aile çocuklarında daha fazla görüldüğü, örneğin parçalanmış ailelerden gelen çocuk ve gençlerde suça iştirak etme oranının %15 iken diğer akranlarında bu oranın %8 olduğu Amerikan Ulusal Sağlık Araştırma verilerinde belirtilmektedir. Bu durum boşanmış aile çocuklarında suça bulaşma ihtimalini iki kat artırmaktadır.1998'de İngiltere'de yapılan bir araştırmada 18 yaşına kadar hırsızlık yapma oranı boşanmış aile çocuklarına %10.7 iken diğer çocuklarda bu oranın %5.5 olarak bulunduğu bahsedilmektedir.³⁰

Bir görüşe göre doğum sırası da çocuk suçluluğunda önemli bir etkidir. Bu görüşe göre ortanca çocukların büyük ya da küçük çocuklara nazaran suç davranışı sergileme olasılığı yüksektir. Büyük çocuklar ebeveynlerinin bölünmemiş dikkat ve sevgisini alırken küçük çocuk ebeveynlerinin çocuk yetiştirme deneyimlerinden ve diğer kardeşlerin varlığından yararlanırlar.³¹

Çocuğa aşırı disiplin uygulanması ve çocuğun tüm istek ve özgür davranışlarının kısıtlanmasının çocuğu suça iteceği düşünüldüğü gibi çocuğa aşırı sevgi verilmesi de çocuğun suça itilmesine neden olabilmektedir. Çocuğa aşırı özgüven yükleyen aileler, çocuklarının yaptıkları her davranışta haklı olduğuna, istediği her şeyi elde etmeye yetkili olduğuna, nasıl mutlu olacaksa onu yapması ve

²⁹ Mine Mangır, Nurdan Silleli, *Çocuk Suçluluğu*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.17,18

³⁰ Kemal Sayar, "Parçalanmış Ailelerde ve Çocuklarında Görülen Problemler", <https://kemalsayar.com/insana-dair/parcalanmis-ailelerde-ve-cocuklarinda-gorulen-problemler>, (24.01.2020)

³¹ Clemens Bartollas, Frank Schmallegger, "Çocuk Suçluluğu", çeviri editörleri: Didem Yücel, M. Burak Gönültaş, *Nobel Akademik Yayıncılık*, Ankara, 2017, 9.Basım, s.185

alması gerektiğine inandırdıklarında, çocuk haksız bir davranış sergilediğinde uyarmak yerine onu alkışladıklarında veya tebrik ettiklerinde çocuk ister istemez buna inanmakta kendisinin herkes tarafından her durumda haklı bulunması gerektiğini kişiliği haline getirmekte ya çocuğun doyumsuz bir birey haline gelmesine neden olmaktadır. Bu durumlarda ailenin aşırı sevgisi de çocuğu suça itebilecektir.

Çocuğu suça yönelten ailesel faktörler daha fazla çoğaltılabilirken aşağıdaki gözlemler genel olarak kabul edilen gözlemlerdir:³²

- Aile içi çatışma ve kötü evlilik uyumunun ailenin yapısal olarak dağılmasından çok, suçluluğa neden olması daha muhtemeldir.
- Doğum sırasında ortanca olan ve geniş ailelerin bir parçası olan çocukların daha sık suç davranışında bulunduğu görülmektedir, ancak bu muhtemelen doğum sırası veya aile büyüklüğünden ziyade ebeveynlerin bu çocukların duygusal ve finansal ihtiyaçlarını sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.
- Suçlu kardeşleri veya sabıkalı ebeveynleri olan çocuklar suç davranışına daha eğilimli olabilir.
- Reddedilen çocuklar reddedilmemiş çocuklara göre suç davranışına daha yatkındır ve şiddetli reddedilmeyi yaşamış çocukların daha az reddedilme yaşamış çocuklara oranla suç davranışlarına dâhil olma olasılığı daha yüksektir.
- Aile içinde tutarlı disiplinin suç davranışını caydırmada önemli olduğu görülmektedir.
- Anne gözetiminin eksikliği, anne ve babanın düzensiz/sert disiplini, ebeveynsel red ve ebeveyn ilgisinin eksikliği ciddi ve kalıcı suçluluğun en önemli belirleyicileri olarak görülmektedir.

³² Clemens Bartollas, Frank Schmallegger, a.g.e., s.186

- Suçluluk oranının ev içerisindeki olumsuz faktörlerin sayısı ile birlikte arttığı görülmüştür; aile içinde birden fazla risk faktörü tekli faktörlere göre daha yüksek çocuk suçluluğu ile ilişkilidir.

Bunlar gibi çocuğun aile içinde ihmal ve istismar edilmesi de trajik suça yönelten aile içi faktörlerdendir. Çocuk ihmali genelde ailenin, ilgili kurumların ya da devletin çocuğa karşı en temel sorumluluklarını yerine getirmemesi olarak tanımlanabilir. Çocuğun bakım ve beslenme gereksinimlerinin karşılanmaması, sağlık ihtiyaçlarının önemslenmemesi, ebeveyn olarak danışmanlık, gözetim, koruma gibi görevlerin yerine getirilmemesi ihmal davranışlarına örnek olarak gösterilebilir. İhmal ve istismar arasındaki fark, ihmalin pasif, istismarın ise aktif olgu olmasıdır.³³ Çocuk istismarı, ebeveynler veya bakım verenler tarafından çocuklara kötü muamele edilmesidir.³⁴ Çocuk ihmal ve istismarı, gerçekleşme şekillerine göre çocuğun normal fiziksel ve zihinsel gelişimini kısıtlayıcı olan fiziksel, duygusal ve cinsel ihmal ve istismarı olarak ayrımlara tabi tutulmaktadır.³⁵ Her türlü ihmal ve istismar, çocukların kişiliğinde olumsuz etkiler yaratacağı kesindir. Öyle ki özellikle aile içinde ihmal ve istismara uğramış çocukların şiddet içeren bir suça yönelme olasılıklarının daha fazla olduğu yönünde çalışmalar mevcuttur.

Görüldüğü üzere aile ve aile gibi davranan bireyler ile çocuk suçluluğu arasında ilişki birbirine öyle bağlıdır ki, suça sürüklenen çocuk ile ilk temasta çocuğun ailesinin analizine çalışılır. Ebeveyn eğitimi ile çözülemeyecek durumlarda ebeveyn haklarının sona erdirilmesine kadar sonuçlar doğabilmektedir.

³³ Neriman Aral, Figen Gürsoy, “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:151, 2001,

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aral_gursoy.htm

³⁴ Celemens Bartollas, Frank Schmallegger, a.g.e, s.194

³⁵ Neriman Aral, Figen Gürsoy, a.g.m., s.36

2.1.2.2. Aile Dışı Faktörler

Sosyolojik araştırmalara bakıldığında çocuğu suça iten nedenler arasında sosyal çevre önemli bir yer tutmaktadır. Çocuğun sokakta yaşaması ya da sokakta çalışması, sokakta olmasa dahi işçi olarak çalışması (çocuk işçiliği), çocuğun eğitimsiz kalması, etki alanında bulunduğu arkadaş çevresinde kendini kanıtlama ya da kabullendirme çabası, arkadaş grubundaki kötü modeller, köyden kente göç, başka ülkeden göçün yarattığı kimlik bunalımı ve uyum sorunu gibi sayısız etken sayılabilmektedir.

Ailesi tarafından terk edilen ya da ailenin kaybı nedeniyle öksüz ve yetim kalmış çocukların sokakta yaşaması çocuğun suça sürüklenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Sokakta yaşayan çocuk, hayatını idame ettirecek ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta, toplumda yaşayan diğer bireyler tarafından dışlanmakta, hor görülmekte ve akranları bu çocuklardan korkmaktadır. Bu durumda çocuk, topluma karşı öfke duymaya başlamaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan sokakta yaşayan çocuk, topluma karşı da saygı duymadığından suça yönelmektedir. Ailesi ya da başka kişiler tarafından sokakta çalıştırılan çocukların da kolay yoldan para kazanmak amacıyla özellikle mala karşı suçlara itilmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Sokakta yaşayan ya da sokakta çalışan çocuklar aile kontrolü ve disiplinden uzaklaşmakta, bağımlılık yaratacık maddelere yönelmekte ve hem hayatlarını idame ettirmek için hem de içlerinde bulundukları boşvermişlikle suça yönelmektedirler.

Çocukların çok çeşitli sebeplerle bağımlılık yaratan maddelere yönelmesi suça sürüklenme oranlarını artırmaktadır. James A. Inciardi, madde bağımlılığını *“belirli bir madde için maddeyi kullanmaya devam etmeyi dürtüleyen fiziksel bağımlılığın eşlik ettiği aşırma hali, maddenin etkilerine karşı tolerans gelişmesi ve madde aniden bırakıldığında karmaşık belirtilerin ortaya çıkması”* olarak

tanımlamıştır.³⁶ Çocukların hangi maddeyi ne sıklıkla kullandığı, yaş, cinsiyet, akran grubu gibi durumları madde bağımlılığının suça sürüklenmeye etkisini etkileyen faktörlerdendir. Çocuğu suça iten madde kullanımı daha çok “madde kötüye kullanımı” olarak adlandırılmaktadır. Madde kötüye kullanımı, yasal olmayan bir maddenin kullanılmasını ya da yasal olan bir maddenin zarar verici boyutta kullanılmasını ifade eder.³⁷ Ağır kullanıcı çocukların suça sürüklenmeleri, irade sahibi bireylere göre oldukça az olduğundan istatistiklerde etkili yer kaplamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK), 2017 verilerine göre güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeni ile getirilen çocukların %33,3’ünün bağımlılık yapan madde kullandığı açıklanmıştır. Buna göre güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeni ile getirilen 107 bin 984 çocuğun 35 bin 986’sının bağımlılık yapan madde kullandığı, bağımlılık yapan madde kullanan çocukların %85,6’sının 15-17 yaş grubu, %14’ünün ise 12-14 yaş grubundaki çocuklar olduğu, çocukların %84’ünün sigara, %6,3’ünün alkol, %5,4’ünün esrar, %1,2’sinin ise hap kullandığı görülmüştür.³⁸ Madde kullanımının açıkça suç davranışı ile ilişkisini gösteren çalışmalara karşın, suça sürüklenme durumunun madde kullanımını tetikleyebileceği de ileri sürülmektedir. Bu çalışmalarda, suç dünyası içerisinde bulunanların madde kullanılan ortamlarla ve alt kültürlerle iletişiminin daha fazla olması nedeniyle suç işlemenin madde kullanımına sebep olabileceği düşünülmektedir.³⁹

Suçta sürüklenme bakımından, çocukların sokakta yaşama ve çalışma durumu da araştırmalara konu olmuştur. Sokakta yaşayan çocukların tümünün suça bulaştığını ve aynı şekilde sokakta çalışan çocukların da hiç suça yönelmeyeceğini iddia etmek mümkün değildir. Sokakta yaşayan çocukların daha çok suça bulaştıkları

³⁶ James A. Inciardi “The War on Drugs II: The Continuing Epic of Heroin , Cocaine, Crack, Crime, AIDS and Public Policy”, akt. Clemens Bartollas, Frank Schmalleger, *Çocuk Suçluluğu*, çeviri editörleri: Didem Yücel, M. Burak Gönültaş, Nobel Akademik Yayıncılık, 9.Basım, s.276

³⁷ Koray Karabekiroğlu, *Anne-Babalar için Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*, SAY Yayınları, İstanbul, 2015, s. 326

³⁸ Bora Boranlıoğlu. “Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27609> (24.02.2020)

³⁹ Leyla Baysan Arabacı, Gülsenay Taş, Gül Dikeç, “Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı”, *Bağımlılık Dergisi*, C.4 Sayı:18, 2017, s.139

ve aynı şekilde sokakta çalışan çocukların da suça eğilimli hale geldiklerini söylemek mümkündür. Özellikle sokakta çalışan çocuklar, sokaktaki tüm risk ve tehlikelere açık hale gelmekte ve zamanla suça eğilim göstermektedirler. Sokaktaki sapkın bireylerle temas etme yoğunluğu, ebeveynleri ile olan ilişkilerin zayıflaması veya ebeveyn denetiminden yoksun olma, okul ve aile bağlılığının zayıflaması ve suçlu kültürlerle temas etme olanağının ortaya çıkması gibi unsurlar sokakta bulunan çocukları suç işlemeye itebilmektedir.⁴⁰

Çocuk işçiliğinin olduğu durumlarda, ailenin ekonomik yetersizliğinden ya da aile denetiminin zayıfladığından bahsedebiliriz. Köyden kente göç olgusu da çocuk işçiliğini ortaya çıkaran yaygın sebeplerdendir. Ailenin ekonomik yetersizliği; çocuğun sokakta, yaşına uygun olmayan işyerlerinde ya da evlerde çalışmasına neden olabilir. Bu durumlarda, aile ile disiplin bağları zayıflayan ve toplumun kötü yönlendirmelerine açık olan çocuğun, suça itilmesi kolaylaşmaktadır. Aynı zamanda, çocuğun okula gitmek yerine bir işte çalışması, eğitimden uzak kalmasına neden olarak muhakeme gücünün gelişmesini engellemekte, iyiyi kötünden ayırt edebilmek, çocuk için güçleşmektedir.

Çocuk işçiliğinin yaygın olduğu yerlerde genelde, çocuğa değer verilmemekte, bedensel olarak çocuğa uygun olmayan işler yüklenmektedir. Hem ailesinde hem de iş çevresinde sevgiden uzak büyüyen çocuk, anti sosyal davranışlar sergileyebilmektedir.

Türkiye’de, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak, sokaklarda yapılan işler, kentlerdeki enformel alanlarda yapılan işler, mevsimlik tarım işçiliği kapsamında yapılan işler ve kırsal yerleşim yerlerinde ve ev işlerinde gerçekleşen çocuk işçiliği gibi alanlar gösterilmektedir.⁴¹ Suça sürüklenme olgusu dışında da çocuk işçiliği ile mücadeleye önem verilmiş ve 2002 yılında Birleşmiş Milletler

⁴⁰ Zahir Kızmaz, Rıfat Bilgin, “Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar Ve Suç: Diyarbakır Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.32, 2010, s.273

⁴¹ Zahir Kızmaz, Rıfat Bilgin, a.g.m., s.271

tarafından dünyada gittikçe artan çocuk işçiliğine karşı farkındalık yaratmak ve çocuk işçiliğine engel olmak amacıyla 12 Haziran tarihi, Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü ilan edilmiştir.⁴²

Çocukların arkadaş çevresinde kendini kanıtlama çabası ve arkadaş çevresindeki kötü modeller; çocuğun suça sürüklenmesinde önemli etkenlerdendir. Mynard ve Joseph tarafından geliştirilen Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeğinden⁴³ faydalanılarak Ankara Adliyesi Çocuk Şube Cumhuriyet Savcılığı'na suça karıştıkları iddiasıyla getirilen, gönüllü, on iki- on beş yaşları arasındaki yüz üç çocuk üzerinde yapılan araştırmada çocukların işledikleri suç türünün akran istismarının korkutma sindirme, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı boyutlarından alınan puanlarda anlamlı bir farklılık yarattığı gözlemlenmiştir. Puan ortalamaları incelendiğinde; mala karşı suç işleyen çocukların korkutma sindirme, açık saldırı, alay, kişisel eşyalara saldırı, boyutları ile genel akran istismarı puanlarının kişiye karşı suç işleyen çocuklardan daha yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Çalışmada mala karşı suç işleyen çocukların akran istismarı puanlarının yüksek olması, çete olgusunu, kendini çeteye kabul ettirebilme çabasını ve suça karışmada baskının varlığını düşündürmüştür.⁴⁴

Çocuk suçluluğunda akran grubu özellikleri sosyolojik ve kriminolojik araştırmalarda dikkati çekmiş, çete varlığının suçluluk oranlarını artırdığına dikkat çekilmiştir. Çoğunlukla hiyerarşik yapıda olduğu düşünülen bu küçük çeteler nedeniyle, küçük yaşta çocuklara suç öğretilmekte, aile ve okul disiplininin uzak olan bu çocuklar gruba dâhil olma kaygısı ile suça yönelmektedirler. Çocuk yaşta suça karışan ve cezaevi süreci yaşayan bireyleri içeren bir çalışmada, bu gençlerin

⁴² İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi'nin 12 Haziran dünya Çocuk İşçiliği İle Mücadele Günü dolayısıyla hazırladığı rapora göre, 2016 yılının ilk beş ayında en az 18, son üç buçuk yılda ise en az 194 çocuk işçi yaşamını yitirmiştir. Bilgi için :

http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=17478:2016-yilinin-ilk-bes-ayinda-en-az-18-son-uc-bucuk-yilda-ise-en-az-194-cocuk-isci-yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=152:haberler (25.11.2016)

⁴³ Mynard, H. ve Joseph, S. , Development Of The Multidimensional Peer Victimization Scale. Aggressive Behaviour., 2000, s. 169–178.

⁴⁴ Gülümser Gültekin Akduman, a.g.m., s.36

çeşitli nedenlerle aileden uzaklaştıklarını, yeni normlar edindikleri arkadaş ortamlarında sosyalleşmelerine devam ettiklerini belirlemiştir. Bu durum görüşülen gençlerin, gelişimsel dönem olarak arkadaş ortamından en çok etkilendikleri yaşlarda suç davranışlarının cesaretlendirildiği ve onaylandığı arkadaş ortamlarında bulunduklarını göstermektedir.⁴⁵

Kırsal kesimlerden kentlere göç eden ailelerin genel özelliği; sosyo-ekonomik-kültürel yapılarının düşük olması, çok çocuklu olmaları, kente göçün, akraba yanına ya da yakınına yapılarak düşük gelirli toplumsal yapı oluşturmaları, – gecekondulaşma gibi- çocukların çalışmalarının okula tercih edilmesi ve çocuklarda yaygın olarak kentle bütünleşmede uyum problemi yaşanmasıdır. Sosyolojik olarak kentle bütünleşmenin getirdiği eksiklik çocuklar üzerinde çözümlenmesi güç problemler yaratmaktadır. Aile geleneklerini kentte sürdürmek ile kentin hızını takip etmek arasında sıkışıp kalmaktadır. Kırsal kesimden kente göç, aile üzerinde başlı başına travma yaratmakta kentten talep ettikleri yaşamın karşılığını bulamayan aileler, hayal kırıklıklarını çocuklarına yansıtmaktadır. Bunlar yaşanırken ailesi tarafından, sevgisiz, ilgisiz ve disiplinsiz kalan çocuk ya kendini kente kabul ettirmek kendini fark ettirmek amacıyla ya da anti-sosyalliğin getirdiği öfke ile suça yönelebilmektedir.⁴⁶

Kırdan kente göç olgusunun meydana getirdiği temel problemlerden biri; hızlı gecekondulaşmadır. Gecekondulaşma, işsizlik, konut, çevre, trafik gibi problemlerle birlikte, uyumsuzluğun yeni bir hayat tarzından kaynaklanan temel bir mesele olduğu görülmektedir. Bu uyumsuzluk, güç şartlardaki çocuklar için önemli bir zemin meydana getirmekte, çocukların suça itilmesini hızlandırmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Öner Solak, *Suçta Sürüklenen Çocuk Olmak*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2021, s. 188-189

⁴⁶ Burak Gönültaş, Görkem Kelebek, “Metropollerde Önemli Bir Realite: Göç, Çocuk Suçluluğu ve Sosyal Hizmet Odağında Çözüm Önerileri”, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2017, s.143

⁴⁷ İbrahim Balcıoğlu, *Şiddet ve Toplum*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.203 vd.

Genç, kendini çevreleyen şartların olumlu ya da olumsuz oluşu ölçüsünde, kent hayatının gerekleri ile uyum veya çatışma durumunda olmaktadır. Kente uyum, zamana bağlı olduğu için belli bir süre sonra şehre gelenler, apayrı bir kültür meydana getirmektedirler. Kentleşme; aile yapısı üzerinde eğitim, kültür, teknolojik imkânlar ve konfor sağlamak gibi olumlu etkilerde bulunması yanında, aile bağlarının zayıflaması, gençlerin aile dışında gruplara kayması gibi menfilikler de getirebilmektedir. Grupların, olumsuz hareketlerine özenerek, suça yönelmeler, boşanma ve evlilik dışı ilişkiler, bu olumsuz etkilerin sonucudur.⁴⁸

Kırsal alandan kente göçün yarattığı çarpık kentleşme ve ortaya çıkan uyum problemlerinin, çocuğu suça itmesi kadar, başka ülkeye göçler de çocuğun suça sürüklenmesinde önemli etkenler arasındadır. Sosyo-ekonomik nedenler, siyasi baskı, savaş, kuraklık ve yoksulluk gibi nedenlerle yaşadıkları ülkeyi terk eden aileler, köyden kente göç hareketinden daha büyük bir travma yaşamakta, hem kendi aileleri hem de göç ettikleri ülkelerin sosyolojik yapılarında yıpranmalar meydana getirmektedirler. Özellikle çocukların yerleştikleri ülkenin dilini bilmemeleri nedeniyle yaşanan uyum problemleri ile ebeveynlerin maddi sıkıntılarını ailesel buhrana dönüştürmeleri, çocukların kişiliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ailelerin ekonomik sıkıntısı ve dil sorunu nedeniyle okula devam edemeyen muhacir/mülteci çocuklar ilerleme kaydedememekte yaşadıkları toplumla bütünleşememektedir. Sonuç olarak, yöresel örf ve adetlerin etkisiyle büyümüş olan çocuk göç ettiğinde gerek ailesi gerekse kendisi şehir yaşamının değer yargılarına uymakta güçlük çekmekte, tedirginlik, güvensizlik, toplumdan soyutlanma eğilimleri gösterebilmektedir. Çocukta bu uyumsuzluklara bir tepki olarak suç işleme eğilimi artmaktadır.⁴⁹

⁴⁸ İbrahim Balcıoğlu, a.g.e., s.203 vd.

⁴⁹ Mahmut Gökpinar, “Sosyal ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, Sayı 72, 2007, s.228

2.2. Genel Kapsamda Çocukların Eğilim Gösterdiği Suç Tipleri

TÜİK'e göre çocuklar en çok yaralama suçlarına karışmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunca güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuklarla ilgili istatistik çalışması 1997 yılında, seçilmiş 27 ilden derlenen verilerle başlatılmış, illerin seçilmesinde; il nüfusları, illerdeki çocuk sanık sayıları ve işlenen suç türleri dikkate alınmış, 2007 yılından itibaren ise illerin tamamı kapsanmıştır. Çalışmada; çocuk olarak değerlendirilen 18 yaş altı bireylerde çocuk suçluluğunun neden ve boyutlarının belirlenmesi, elde edilen bilgiler doğrultusunda önleyici, koruyucu ve iyileştirici tedbirlere temel oluşturacak politika ve stratejilere karar verilmesi ve gerekli sistem modellerinin oluşturulmasıdır.⁵⁰

TÜİK 2020 yılı verilerine göre; güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısının 450 bin 803 olduğunu, bu çocukların %25,3'ünün suça sürüklenme, %18,5'inin kabahat işlediği iddiası ile getirildiği kaydedilmiştir. Çocukların %60,7'sinin 15-17 yaş grubunda, %20,2'sinin 12-14 yaş grubunda, %19'unun ise 11 yaş ve altındaki çocuklar olduğunu belirtildiği çalışmada, bu çocukların %68,7'si erkek, %31,3'ü ise kız çocuğu olarak belirlenmiştir. Suça sürüklenen çocukların en çok yaralama olaylarına karıştığı belirtilen rapora göre; bu çocukların %31,4'üne yaralama, %30,5'ine hırsızlık, %5'ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %4,4'üne tehdit, %3,4'üne ise pasaport kanununa muhalefet suçları isnat edilmiştir.⁵¹

Daha önceki yıllara bakıldığında, genel olarak suç eğilimlerinin aynı ancak sayı ve oranların değişiklik gösterebildiği görülmektedir. TÜİK 2013 yılı verilerine göre güvenlik birimlerine 2013 yılında 273.571 çocuğun geldiğini veya getirildiğini

⁵⁰ Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16121> (03.03.2020)

⁵¹ Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvencik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2020> (13.04.2020)

kaydederek güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2013 yılında, 2012 yılına göre %11,6 arttığı belirtilmiştir. Suça sürüklenen çocukların en çok yaralama olaylarına karıştığı belirtilen rapora göre suça sürüklenme ile güvenlik birimlerine getirilen 115.439 çocuktan 42.540'ı yaralama suçu ile isnat edilmiştir. Bu suçu 33.038 çocuk ile hırsızlık, 10.504 çocuk ile de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak suçu izlemiştir. Ayrıca, 4.269 çocuk mala zarar verme, 4.020 çocuk ise tehdit suçu ile isnat edilmiştir.⁵²

2014 yılı verilerine göre; güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2014 yılında, 2013 yılına göre %6,2 oranında artarak 290.414 olmuştur. Çocukların %57,5'inin 15-17 yaş grubunda, %24,5'inin 12-14 yaş grubunda, %17,9'unun ise 11 yaş ve altı çocuklar olduğu görülmüştür. Rapora göre suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine getirilen 117.486 çocuktan 45.211'ine yaralama suçu isnat edilmiştir. Bu suçu 30.498 çocuk ile hırsızlık, 8.855 çocuk ile de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak suçu izledi. Ayrıca, 4.391 çocuk tehdit, 4.212 çocuk ise mala zarar verme suçu ile isnat edilerek güvenlik birimlerine getirilmiştir.⁵³

TÜİK 2015 yılı verilerine göre; suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine 118 bin 245 çocuk getirildiği kaydedilmiştir. Bu çocukların %36'sı yaralama, %24,6'sı hırsızlık, %6,8'i 5682 Sayılı Kanun'a muhalefet, %5,9'u uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %3,7'si tehdit, %3,5'i ise mala zarar verme suçu ile isnat edilerek güvenlik birimlerine getirilmiştir.⁵⁴

2016 yılında ise TÜİK verilerine göre; 2015 yılına göre %10 oranında artarak 333 bin 435 olmuştur. Suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine

⁵²Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16121> (03.03.2020)

⁵³ Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18525> (03.12.2016)

⁵⁴ Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21544> (03.03.2020)

getirilen 108 bin 675 çocuğun %36,1'ine yaralama, %23,1'ine hırsızlık, %10'una 5682 Sayılı Kanun'a muhalefet, %5,5'ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %3,5'ine cinsel suçlar, %3,4'üne mala zarar verme, %3,3'üne ise tehdit suçu isnat edilmiştir.⁵⁵

Verilere bakıldığında çocukların suça sürüklenmesinin yıllar geçtikçe arttığı ve çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde uygulanan politikaların yetersiz kaldığı görülmektedir.

3. ULUSLARARASI HUKUKTA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Çocuk suçluluğu, dünyanın her yerinde mevcut olup, fakirlik ve evsizlik olguları ile yakından ilişkilidir.

Yetişkinlerin kabul ettiği toplumsal değerlerin, çocuklar tarafından reddedilmesi ile birlikte ortaya çıktığından, çocuk tarafından işlenen suç tipleri bakımından toplumdan topluma değişim gösterebilmektedir.

Ayrıca çocuğun, çocuk olarak kabul edildiği yaş grupları da ülkelerin hukukları bakımından farklılık gösterse de çocuk suçluluğu tüm toplumlar bakımından problem yaratmaktadır.

Bu açıdan, uluslararası mevzuatta suça sürüklenen çocuklara ilişkin pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Tez kapsamında, ilk olarak hazırlanan ve kabul edilen çocuk hakları sözleşmeleri ile suça sürüklenen çocuklara ilişkin hükümler içeren yaygın kullanım alanına sahip çocuk hakları dair sözleşmelerden bahsedilmiştir.

⁵⁵Bora Boranlıoğlu, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24680> (03.03.2020)

Uluslararası hukukta genel insan hakları belgeleri yanında çocuk haklarının, çocuklara özgü kurallarla özel olarak düzenlenmesinin iki önemli sebebi vardır :

- Birincisi, çocuğun yetişkin bir insanın küçültülmüş bir modeli olmadığı gerçeğidir. Çocuk, çevresini algılayışı, yorumlayışı yetişkinden farklı özel bir bireydir. Çocuğun kendine özgü fiziksel, zihinsel kişilik özellikleri ve özel gereksinimleri vardır.
- İkinci neden de çocukların tüm dünyada karşılaştıkları olumsuz durumlardır. Dünyada yoksulluk içinde yaşayan, beslenme, barınma, sağlık ve eğitim konusunda bakım görmeyen, çalıştırılarak ya da cinsel ticaret yoluyla sömürülen milyonlarca çocuk vardır.⁵⁶

Söz konusu nedenler, çocuklar hakkında özel düzenlemeler yapmayı gerektirmiştir. Böylece, çocukların fuhuş pazarına sürülmesine, ucuz işçiler olarak madenlerde ve fabrikalarda çalıştırılmasına, çocuk ticaretine ve çocukların köleleştirilmesine, evlat edinmenin kötüye kullanılmasına, eğitimde aşağılanmaya, evlilik dışı çocuklara ayrımcılık yapılmasına, çocuk yargılamasında çocuğun yapısına uygun düşmeyen uygulamalara, vatansızlığa karşı önlem alınmıştır.⁵⁷

3.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

Çocuk haklarının düzenlenmesi ile ilgili ilk metinlerden biri 1924 tarihli Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesidir. Bildirge, suça sürüklenen çocuklar ile doğrudan bağlantılı olmasa da çocukların korunması ve değer görmesini düzenlediğinden bu bölüm içinde değinmek gerekmiştir.

Söz konusu Bildirgede, çocukların gelişimine olanak sağlanması, beslenmeleri, tedavilerinin yapılması, koruma altında olmayan çocukların korunması, felaket anında öncelikle çocuklara yardım edilmesi, her türlü istismara karşı

⁵⁶ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Pegem Akademi, Ankara, 2012, , II.Baskı, s.36

⁵⁷ Hayrünnisa Özdemir, Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları*, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, I.Baskı, s.11

korunmaları ve eğitimlerine önem verilmesi yer almaktadır.⁵⁸ Çerçeve hakların yer aldığı bu bildirme, Türkiye tarafından 1928 yılında kabul edilmiştir.⁵⁹

Milletler Cemiyetine üye ülkelerin imzasına açılan ve beş maddeden oluşan söz konusu bildirme, Milletler Cemiyetinin geçerliliğini yitirmesi ile yaptırımsız kalmıştır.⁶⁰

3.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, genel kapsamda insan haklarını düzenlediğinden ve çocuklara ilişkin maddeler barındırdığından, bu kapsamda anmak gerekmiştir.

Beyannamenin 25'inci maddesinde çocukların özel bakım ve yardım görme hakkı olduğunu ve bütün çocukların evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın aynı sosyal güvenceden yararlanacakları düzenlenmiştir.⁶¹

Beyannamede ayrıca ilk ve temel eğitimin ücretsiz olduğu, eğitimin anlayış, hoşgörü ve ulusların arasındaki dostluk temelinde şekillenmesi gerektiği 26. maddede hüküm altına alınmıştır.⁶²

İnsan Hakları Beyannamesi temelde insan haklarını baz aldığından çocuklara ilişkin maddeler bunlardan ibaret olup suça sürüklenen çocuklara özgü hüküm barındırmamaktadır.

⁵⁸ <https://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/> (03.03.2020)

⁵⁹ <https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararasi-mevzuat/geriye-donuk-2/#:~:text=Birinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1%20sonras%C4%B1%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n,Atat%C3%BCrk%20taraf%C4%B1ndan%201928%20y%C4%B1%C4%B1nda%20imzaland%C4%B1> (03.03.2020)

⁶⁰ <https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararasi-mevzuat/geriye-donuk-> (03.03.2020)

⁶¹ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> (03.03.2020)

⁶² <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> (03.03.2020)

3.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesini kabul etmiş, 1989 tarihinde ise Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır.⁶³

Türkiye, BMÇHS'ni 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış olup 09/12/1994 tarih 4058 sayılı uygun bulma kanunu ile kabul edilmiştir.⁶⁴ Onay belgelerinin BM Sekreterliğine gönderilmesi akabinde 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁶⁵

Söz konusu Bildirge ve Sözleşme; çocuk hakları bakımından, uluslararası statüde büyük anlamlar ihtiva etmektedir. Bu metinlerde kabul edilen kurallarda çocuklar arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet ayrımı yapılmadan eşit haklar sağlanması hüküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda, tüm suça sürüklenen çocuklar için de aynı hakların geçerli olduğu kuşkusuzdur. Sözleşmenin 37'inci maddesinde taraf devletlerin aşağıdaki hususları sağlaması gerektiği düzenlenmiştir⁶⁶. Bunlar;

- Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.
- Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanıp alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

⁶³ https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf s.4 (03.03.2020)

⁶⁴ 27.01.1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, (14/04/2022)

⁶⁵ <https://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye-de-yapilan-calismalar.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2014%20Eyl%C3%BCl%201990%20tarihinde,1995%20tarihi%20itibariyle%20y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe%20girmi%C5%9Ftir.> (14.04.2022)

⁶⁶ https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf s.14 (03.03.2020)

- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü, durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 40'inci maddesinde Taraf Devletlerin, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul edeceği düzenlenerek bu amaçla aşağıdaki hususları sağlayacaklarını düzenler.⁶⁷ Bunlar;

- İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukta yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında, ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.
- Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir: i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak; ii) Haklarındaki suçlamalardan

⁶⁷ https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf
(03.03.2020 s.16)

kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak; iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması; iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması; v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi; vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması; vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

- Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir: a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabul; b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması. 4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme TBMM İnsan Haklarını

İnceleme Komisyonu 154 programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 37. ve 40. maddelere odaklanarak Sözleşmeye taraf Devletlere yönelik hazırladığı ve Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin 10 no.lu genel yorumunda; Devletlerin usul hukuku, yasalarla ihtilafa düşen çocuklarla ilgili olarak adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanması, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının ancak son başvurulacak bir önlem olması gibi alanlarda, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tam uyum sağlamak için yapılması gereken çalışmalar olduğuna vurgu yapmaktadır.⁶⁸

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin, Sözleşmenin 40. maddesine istinaden hazırladığı sapkın davranışlar ve suç işlemeye ilişkin 7 no.lu Genel Yorumunda;⁶⁹ sekiz yaşından küçük çocukların, hangi durum ve koşulda olursa olsun, ceza ehliyeti için belirlenen yaş kapsamında görülmesi gerektiği, yanlış davranışları olan veya yasaları ihlal eden küçük çocuklara sempati, anlayış ve yardımseverlikle yaklaşılması; onların kendini kontrol etme, çevreleri ile uyum oluşturma ve uyuşmazlıkları çözme kapasitelerinin geliştirilmesine çalışılması gerektiği bildirilmiştir. Anne baba veya çocuğun bakımı ile ilgilenen kişilere, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelerinde yeterli Devlet desteğinin sağlaması ve küçük çocukların, ihtiyaç duydukları ve özel gereksinimlerine de hitap eden eğitim, bakım, rehberlik ve terapi imkanlarına ulaşabilmeli gerektiğinden bahsedilmiştir. Komite, ayrıca Taraf Devletleri, çocukların durumlarına ilişkin duyarlılıkları, bütün yasal düzenlemelere, politikalara ve müdahalelere göre

⁶⁸ Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008

http://www.gundemcocuk.org/dokumanlar/gc_turkiye_cocuk_politikasi/3.1.1.%20adalet.pdf
(03.03.2020)

⁶⁹ <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/Cocuk-Haklari-Komitesi-2001-2006.pdf>
(03.03.2020) s.117

uyarlamalarını ve böylece çocukların fiziksel ve psikolojik iyileşmeleri ile toplumlarıyla yeniden bütünleşmelerini çocuğun onuruna yakışır bir ortam sağlamaya davet eder.

Türkiye'nin BM Çocuk Hakları Komitesine, 5 yılda bir olarak sunulan raporların sonuncusu olan 2021 raporunda; cinsel istismar mağduru çocuklarla ilgili olarak C bendinde, mağdur çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar için adli görüşme odaları ve sesli ve görüntülü bilgi sisteminin uygulandığı görüşme koşullarının oluşturulduğu, görüşme odalarının mağdur ve suça sürüklenen çocukların ihtiyaç doğrultusunda dizayn edildiği, bu mülakat odalarının 26 adliyede 41 tane olmak üzere kurulduğu, 656 tane psikolog ve pedagogun çalıştığı yer aldığı belirtilmektedir⁷⁰. Fiziksel cezalar ve diğer insanlık dışı zalimane uygulamalar dâhil işkencenin önlenmesi ile ilgili D bendinde ise Türkiye'de ölüm cezasının kaldırıldığı belirtilerek Anayasa'nın 17.maddesinde yer alan "*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.*" hükmüne atıf yapılmıştır. Bu konuda kolluk kuvvetlerinin uyması gerekli genelgelerden bahsedilmiş ve ilgili personellere (kolluk- hakim- savcı) iç hukuk ve uluslararası belgeler ile AİHM kararları doğrultusunda eğitim verildiği anlatılmıştır. Yeni ve modern infaz kurumlarının açılması için gerekli girişimlerin yapıldığı ancak var olan koşullarda sağlık hizmetlerinin hem kurum içinde hem de sağlık kuruluşlarına götürülmesi hususunda sağlık hakkının yerine getirildiği belirtilmiştir.⁷¹ Böylece sunulan raporlarda BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin yerine getirildiği ispat edilmeye çalışılmaktadır.

⁷⁰ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2021/09/28/G2103335.pdf> paragraf 92-95

⁷¹ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2021/09/28/G2103335.pdf> paragraf 96-103

3.4. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 1inci maddesinin 2inci fıkrası “Çocukların yüksek çıkarları için, haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir adli merci önündeki, kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini teminen kullanılmasını kolaylaştırmaktır.” düzenlemesini haizdir. Söz konusu sözleşme doğrudan çocuk suçluluğu ile ilgili olmasa, daha çok özel hukuk uyumsuzluklarını kapsasa dahi adli merciler ile münasebete maruz kalmış tüm çocuklara uygulanacak geniş kapsamlı hakları düzenlediğinden önemlidir.

Türkiye Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşmeyi 9 Haziran 1999 tarihinde imzalamış, 18/01/2001 tarih 4620 sayılı kanun ile uygun bulmuştur.⁷²

3.5. Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları

Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında BM Asgari Standart Kuralları, üye ülkelerin, kendi temel çıkarları dairesinde, çocukların ve ailelerin daha iyiye yönlendirilmelerini sağlamak amacıyla prensip belirlemek üzere hazırlanmıştır. Asgari Standart Kurallarına göre; üye ülkeler, çocukların doğru yoldan sapıtılmaya müsait yaşlarda olmaları nedeniyle, bu dönemlerinde onlara toplum içinde yararlı bir yaşam sağlamak için çaba göstermeli, suçtan ve kabahatlerden uzak bir yaşam için çocukların içinde bulundukları koşulları iyileştirmelidirler. Çocukların refahını arttırmak amacı ile aile, gönüllüler ve öteki toplumsal gruplar yanında okullar ile diğer kurumlar da dâhil olmak üzere her kaynağın harekete geçilerek elbirliği ile

⁷² 2 Mayıs 2002 tarih 24743 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/05/20020502.htm#1>, (14.04.2022)

çalışmalarını sağlamak için gerekli özen gösterilmeli, böylece hukukun araya girmesi olabildiğince aza indirilmeli ve hukuka aykırı davranışta bulunan çocuklara etkili, hakkaniyetli ve insanca davranılması sağlanmalıdır. Gençliğin korunması ve toplumda barış düzenin sürdürülmesi amacı ile tüm çocuklara ayrıntılı bir sosyal adalet çerçevesi içinde uygulanacak adalet, her ülkenin ulusal kalkınma sürecinin bir parçası olarak görülmelidir.⁷³

Asgari Standart Kuralları, üye ülkelerde çocuk adalet hizmetlerinin, hizmetteki personellerin çalışma yöntemlerinin sistematik olarak geliştirilmesini öngörmüş ve bu uygulama yöntemlerini o ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına bağlamıştır. Üye ülkeler, çocuk suçlulara uygulanacak yargı kurallarını yetişkinlerden farklı olarak düzenleyerek yaptırımı değil suçluluğu önlemeyi amaç edinecek düzenlemeler yapacaktır.

Asgari Standart Kuralları, 4'üncü maddesinde, çocuk suçluluğu açısından yaş sınırı belirlemekten kaçınmış, yaş sınırının çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açılardan olgunluğa eriştiği yaşı altında tutulmaması gerektiğini düzenlemiştir. Maddenin açıklamasında bu konuda modern yaklaşımın, çocuğun cezai sorumluluğunun gerektirdiği ahlaki ve psikolojik unsurlara uyumlu olarak psikolojik ve manevi sonuçlarını kaldırmaya hazır olup olmadığına dikkat edilmesi olduğu belirtilmektedir.⁷⁴ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi daha erken yaşta reşit olmadıkça 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağını düzenleyerek uluslararası sistemde asgari yaş sınırı belirlemiştir.

Üye ülkelerin, çocukların yargılanması esnasında görev alacak kişilere yeteri kadar takdir yetkisi vermesini ve bu kişileri özel olarak eğitmesini öngören Asgari Standart Kuralları, 7'inci maddesinde çocuğun haklarını açıkça düzenlemiştir.

⁷³Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında BM Asgari Standart Kuralları Birinci Bölüm Genel İlkeler Temel Görüşler'den uyarlanmıştır

http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf (04.03.2020)

⁷⁴Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf (04.03.2020) s.6

Maddeye göre masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, konuşmama hakkı, avukatla temsil edilme hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makama temyiz hakkı ve temel usuli güvenceler yargılamanın her aşamasında güvence altına alınmalıdır. Kurallar, çocuğun kimliğinin gizli tutulması ve damgalanmasının önlenmesine de dikkat etmektedir. Buradaki amaç, çocuğun gelecekteki hayatının etkilenmesi olduğu kadar çocuk suçluluğunu azaltma önerisi olarak da algılanabilir. Zira suçlu olduğu yayınlanan ve suçluluğu kimliğine damgalanan çocuğun sosyolojik olarak karşılaşacağı tepkiler, çocuğu yeniden suça itebilecektir.

Çocuklar için normal yargı prosedürünün yerini alabilecek gerçekçi çözümlerin, toplumsal programlarla organize edilmesi de önerilmektedir. Özellikle mağdurdan haksız yere alınmış malların geri verilmesi, tazmin edilmesi veya çocuklar üzerinde geçici bir gözetim ve yönlendirme programı uygulanarak, ileride kanuna karşı gelmelerinin önlenmesi bu kapsamda ele alınacak tedbirlerdir. Yargı dışı tedbirlere başvurma'nın gerekçeleri de her durumun özel koşullarına göre değişebilmektedir.⁷⁵

Çocuk hakkında yapılan yargılama sonucunda verilecek yaptırım kararına; bakım, rehberlik ve gözetim düzenlemesi, şartlı salıverme, sosyal hizmet yaptırma kararı, para cezaları ve zararların tazmini, vasıtalı ıslah ve öteki ıslah önlemleri, çeşitli terapi gruplarına katılım ve benzeri etkinliklere ilişkin düzenlemeler, koruyucu aile yanına, toplumsal merkezlere veya başka bir eğitim merkezine yerleştirme ve buna benzer düzenlemelerinde eklenmesi gerektiği 18. maddede hüküm altına alınmıştır.

Asgari Standart Kurallarında esas olan çocuğun ebeveyninden mümkün olduğunca ayrılmamasıdır. Tutukluluğa en son çare olarak başvurulmalı, çocuğun bakım ve gözetim altında tutulmasına önem gösterilmelidir. Suça sürüklenen çocuk

⁷⁵ M. Yasin ASLAN, "Çocuk Suçluluğu Hakkında Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:66, Sayı:4, Güz 2008, s.91

ile ilgilenecek herkesin özel eğitimden geçirilmesi gereği vurgulanarak çocuğu yargılayacak makamın çocuk hakkında sosyal araştırma raporu alması gerektiğini düzenlemiştir. Sosyal araştırma raporunda çocuğun suçu işlemeyen önceki koşulları ve suçu işlediği ortamın özellikle değerlendirilmesi istenilmiştir. Böylece çocuğun suçlu değil işlediği suçun mağduru kabul edildiği konusunda yaklaşım sergilenmiştir.

Çocuk ceza adaleti sisteminin sistematik olarak geliştirilmesi ve planlanmasının ulusal kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiğini düzenlemiş böylece çocuk suçluluğunun toplumsal gelişim bakımından önemine dikkat çekmiştir.

3.6. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında Birleşmiş Milletler Kuralları

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında BM Kuralları; çocukların ancak Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallarında yer alan ilkelere ve usullere göre özgürlüklerinden yoksun bırakılabileceğini, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının en son tedbir olduğunu, zorunlu asgari süre uygulanabileceğini esas alan özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuğa uygulanacak ilkeler ve korunmasına dair asgari kurallardır.

Kurallar, gözaltında olan veya tutuklu çocukların masum sayılarak buna göre muamele göreceğini, Kuruma geldiği zaman hakkında psikolojik ve sosyal rapor hazırlanarak tutulacağı yerin ona uygun olarak seçilmesini, onurunun ve sağlığının gerektirdiği tüm önlemlerin alınmasını, topluma dönüş hazırlamak üzere eğitim verilmesini, eğlenme, hava şartları müsait oldukça açık havada oynama ve bedensel aktivitelerde bulunma, dinini yaşamasına müsaade edilmesi, dış, göz ve ruh sağlığı bakımı da dâhil hem önleyici ve hem de tedavi edici nitelikte yeterli sağlık

hizmetlerin verilmesini, dış dünya ile yeterli iletişimin kurulmasına imkân verilmesini esas almaktadır.⁷⁶

Çocuğun tutulduğu kurumlarda çalışan personelin de bu kurallara uymasının sağlanması gerektiğini belirtir. Kurallara göre özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklara insan hakları kapsamında davranılması gerekmektedir.⁷⁷

3.7. Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri

Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında BM Yönlendirici İlkeleri, çocuk suçluluğunu önleme program ve önerilerini düzenlemektedir. Temel ilkelere göre; gençler toplumda yasaya uygun ve yararlı etkinliklere kendilerini adayarak, bu tavra ve insancıl görünümlü bir yaşama uygun uğraş edinerek, suç üretmeye yönelik olmayan bir anlayış kazanabilirler.⁷⁸

Çocuğun toplumsallaşarak suçtan uzaklaşmasını öngören Yönlendirici İlkeler, planı, aile, eğitim, yerel toplum, toplumsal politika, yasal düzenlemeler ve çocuk adalet sisteminin yönetimin açısından ele alarak düzenlemeler oluşturmuştur.

Söz konusu düzenlemelerde çocuğun esenliğine, fiziksel ve psikolojik gelişimine dikkat edilmesi, hayatında olumsuzluk bulunan çocuğun korunması, bağımlılık yaratan maddelerden uzaklaştırılarak topluma yararlı birey haline getirilmesinin Devlet tarafından amaç edinilmesi amaçlanmaktadır. Suç işlemiş olsa

⁷⁶ Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında Birleşmiş Milletler Kuralları, https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakaralar/ozgurlugundenyoksunbirakilmis.pdf, (15.04.2022)

⁷⁷ Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında Birleşmiş Milletler Kuralları, V.Bölüm, https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakaralar/ozgurlugundenyoksunbirakilmis.pdf, (15.04.2022)

⁷⁸ Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında BM Yönlendirici İlkeleri Temel İlkeler 1. madde http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakaralar/cocuksuclulugununonlenmesi.pdf (15.04.2022)

dahi çocuğun istismardan korunarak onurunu zedeleyecek muameleye maruz kalmasının engellenmesi gereğini belirtmiştir.⁷⁹

4. ULUSAL HUKUKTA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Hukuk düzenimizde çocukların korunması bakımından pek çok mevzuat bulunmaktadır. Uluslararası sözleşmelerle sağlanmaya çalışılan suça sürüklenen çocukların yakalama, gözaltı ve yargılama işlemlerinde çocuğa yönelik yaptırımların özellikli kabul edilerek buna dair düzenlemeler yapılması gerektiğinden hareketle iç hukukumuzda pek çok mevzuat hükmü düzenlenmiştir. Özel yasa olarak Çocuk Koruma Kanunu başta olmak üzere genel nitelikli mevzuatta da suça sürüklenen çocukların özel durumuna ilişkin maddeler kabul edilmiştir.

4.1. T.C. Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, iç hukukta, normlar hiyerarşisinde en tepede olan genel nitelikli kuralları belirleyen yasadır. Altında yer alan, kanun, yönetmelik gibi diğer tüm hukuk kurallarının Anayasa'ya uygun olması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Kanun önünde eşitlik ilkesini düzenleyen 10'uncu maddesinde; çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilerek çocuklar açısından pozitif ayrımcılık gözetilmiştir. Ailenin korunması ve çocuk hakları başlıklı 41'inci maddede ise; Devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri almakla yükümlü olduğu, her çocuğun, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı

⁷⁹ Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında BM Yönlendirici İlkeleri Temel İlkeler VI. Bölüm, http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocuksuclulugununonlenmesi.pdf (15.04.2022)

olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. 61'inci maddede ise Devletin, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alacağını hükme bağlamıştır.

Anayasa ile korunan insan hakları, çocuklar bakımından da geçerlidir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, çocukların insan hakkı ihlaline dair başvurularında korumalar sağlamaktadır. Bu korumalardan bir kısmı ise suça sürüklenen çocuklar tarafından yapılan insan hakkı ihlali iddialarından oluşmaktadır.

Suçta sürüklenen çocukların, yakalama, tutuklama, yargılama gibi işlemlere maruz kaldığı durumlarda, Anayasa ile korunan haklarından bir ya da birkaçının ihlal edildiğini düşünüyor ise Anayasa Mahkemesine dava açarak hakkının yerine getirilmesini isteyebilmektedir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun⁸⁰ 45'inci maddesine göre “herkes” Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Bu bakımdan, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip her gerçek kişinin, bireysel başvuru ehliyetinin bulunduğu kabul edilmektedir.⁸¹

Adli yargı ve idari yargıda, çocuk, veli veya vasi kanalıyla hak aramalıdır. Ancak bu kural, Anayasa Mahkemesi bakımından aranmamaktadır. Çocuğun hak ihlali iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bizzat başvurabilmesi, haklarını etkin biçimde koruyabilmesi bakımından önemlidir.

4.2. Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanununda (TCK) çocuklar hakkında özel hükümler konulmuştur.

⁸⁰ 3.4.2011 tarih 27894 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁸¹ Saim Küçük, “Mahkemenin Kişi Bakımından Yetkisi”, editörler: Hüseyin Turan, Recep Kaplan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, *Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Ankara, 2015, https://anayasa.gov.tr/media/6365/basvuru_kriterleri.pdf, (15.04.2022)

Türk Ceza Kanununun 31. maddesinin 1. fıkrasına göre; 12 yaşını doldurmamış çocuğun, ceza ehliyeti yoktur. Bu çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamaz ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

Aynı Kanunun 31. maddesinin 2. fıkrasına göre; fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olan çocukların, işlediği fiilin, hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilmesi veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediği konusunda farklı düzenleme bulunmaktadır. Çocuk, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılamamakta veya davranışlarını yeterince yönlendirememekte ise ceza sorumluluğu yoktur. Ancak, bu çocuklar hakkında, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Bu durumda takdir yetkisi bulunmamakta ve çocuğa güvenlik tedbirinin uygulanacağı belirtilmektedir. Çocukta, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu çocuklar hakkında ceza, kanunda öngörülen oranlarda azaltılarak verilmektedir.

Fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkında cezanın, yine kanunda öngörülen oranlarda indirim yapılarak verileceği, TCK'nın 31. maddenin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Kanunda, çocukların suça yönlendirilmesi halinde azmettirenin cezası artırılarak verilecektir. Bunun dışında Kanunda, çocukların istismarının cezalandırılmasına dair pek çok hüküm mevcuttur.

Türk Ceza Kanunun 50'inci maddesinde; kısa süreli hapis cezasının, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre; adli para cezasına, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine, en az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye, mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya, sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve

özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya, mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya çevrilebileceği düzenlenmiştir. Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte, on sekiz yaşını doldurmamış bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, bu seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

Türk Ceza Kanununun 51'inci maddesinde; fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış kişiler, üç yıl veya daha az süreyle hapis cezaları ertelenebilir. Erteleme süresince belirlenecek denetim süresince, on sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine karar verilebilir.

Türk Ceza Kanunu anlamında çocuklara özel hükümler bulunsa da asıl uygulama Mahkemeler bünyesinde olmaktadır. Çocukların yargılanmasına özel olarak kurulan çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri, TCK'da öngörülen indirimleri ve çocuklara dair hükümleri uygularlar.

4.3. Ceza Muhakemesi Kanunu

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda⁸² (CMK) soruşturma ve kovuşturma sırasında çocuklara özgü usuller öngörülmüştür.

CMK'da müdafii bulunmayan şüpheli veya sanığın çocuk olması halinde istemi aranmaksızın avukat görevlendirileceği düzenlenmiştir.

CMK'nun 171'inci maddesinde; gerekli şartların varlığı halinde Cumhuriyet savcısının soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı olup, üst sınırı bir yıl

⁸² 17.12.2004 tarih 25673 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verebileceği düzenlenmiştir.

CMK'nın 231'inci maddesine göre; suçu işlediğine kanaat getirilen sanığa/suçta sürüklenen çocuğa hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası ise ve maddede aranan şartlar somut olayda mevcut ise mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesine karar verilir. Bu süre içinde denetimli serbestlik tedbirine hükmolunabilir.⁸³

Çocukların yargılanmasına ilişkin olarak başka kanunlarda da özel hükümler vardır.

Bu özel hükümlerin konuluş amacı, çocuğun yargılama sürecinden en az şekilde etkilenmesidir.

4.4. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun⁸⁴ da (CGTİHK) çocuklar için ayrı düzenlemeler kurulmuştur. Söz konusu maddelerde çocuğun yaptırıma tabi tutulmasından çok eğitime ve topluma kazandırılmak üzere meslek edindirmeye öncelik tanınmıştır. Kanuna göre, çocukların yerleştirilecekleri ıslahevleri ve bölümlerin tespiti için yapılacak gözlem ve sınıflandırma, ayrı

⁸³ Denetimli serbestlik tedbiri olarak; a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine, karar verilebilir.

⁸⁴ 29.12.2004 tarih 25685 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

merkezlerde imkân yoksa ayrı bölümlerde gerçekleştirilecektir. Çocukların, tutuklu ve hükümlü olmasına, yaş durumlarına ve çocuk gelişimcinin görüşlerine göre sınıflandırılmaları yapılarak yerleştirilecekleri bölümler tespit edilecektir. Kanunda çocuklar için verilecek disiplin tedbirleri ve disiplin cezaları dahi çocukların ıslahına yöneliktir. Bu tedbir ve cezaların teşvik edici olmasına dikkat edilmiştir.

CGTİHK'nın 89 ve 107'inci maddelerinde; infaz kurumundaki çocuğun koşullu salıverilmesine dair düzenlemeler mevcuttur.

CGTİHK'nın 105'inci maddesinde; kamuya yararlı işte çalıştırma hükmü düzenlenmiş olup buna göre iki yıl veya daha az süre ile hapis cezasına mahkûm olanlardan, hükümlülük süresinin yarısını iyi hâlde geçirenlerin, istekleri bulunmak koşuluyla kendilerinin veya yasal temsilcilerinin veya Cumhuriyet Başsavcılığının istemi üzerine, mahkûmiyet sürelerinin geriye kalan yarısını kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına mahkemece karar verilebilir.

CGTİHK'da çocuk kapalı infaz kurumlarının ayrı olarak oluşturulacağı, bulunmadığı durumlarda da diğere infaz kurumlarında ancak ayrı bölümlerde barındırılacakları ilkesi benimsenmiştir. Her halükarda çocukların eğitimlerinin ön planda olması gerekmektedir.

4.5. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu

Barınma ihtiyacı olan çocukların bu ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir kuruma yerleştirilmeleri, öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanması hususunda hükümler bulunmaktadır.

Ayrıca suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak adli kontrol hükümlerine ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi de bu kanun kapsamında düzenlenmiştir.

5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununda⁸⁵ çocuklarla ilgili daha çok Çocuk Koruma Kanununa atıf yapılmaktadır.

4.6. Çocuk Koruma Kanunu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 20inci maddesine göre; suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adlî kontrol tedbiri olarak CMK'nın 109'uncu maddesinde sayılanlar ile belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek ya da belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak tedbirlerinden biri verilebilir.

ÇKK, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerini düzenlemektedir.

Bu Kanunun uygulanmasında temel ilkeler 4. maddede belirlendiği üzere çocuğun haklarının korunması amacıyla; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması, çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması, çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi, soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve

⁸⁵ 20.07.2005 tarih 25881 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması, çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları, çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınmasıdır. Kanuna göre suça sürüklenen çocuğun soruşturması, çocuk büroda görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılacak, gözaltına alınan çocuk, kolluğun çocuk biriminde tutulacaktır. Çocuk hakkında verilecek adli kontrol tedbirleri Kanun tarafından sınırlandırılmıştır. Ayrıca Kanunda 15 yaşın altındaki çocuklar için üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. Her il merkezinde Çocuk Mahkemelerinin kurulmasını hüküm altına alan Kanunda, bu mahkemelerin nitelikleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu mahkemelerde suça sürüklenen çocuğun gözetimini sağlayacak sosyal çalışma görevlileri bulunacaktır.

Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilir ise denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. 38. maddeye göre denetim görevlisi;

- Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için, çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu destekler, yardımcı olur, gerektiğinde önerilerde bulunur.
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik eder.
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olur.
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde inceler.

- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izler, tâbi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetler.
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor verir.

Yukarıda bahsedilen yasal düzenlemeler, suça sürüklenen çocukların korunması ve toplumsallaştırılması açısından önemli adımlardır.

5. KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR HAKKINDA ALINABİLECEK KARARLAR

ÇKK'nun 3.maddesinin a-1 bendine göre; korunma ihtiyacı olan çocuk *“bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu”* ifade etmektedir.

Korunma ihtiyacı içinde olan çocukların güvenliğinin sağlanması, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının yanında şartları uygun olan çocukların aileleri ile yeniden bir araya getirilmesi, toplumla uyumunun sağlanması gibi amaçlar da Devlet'in güttüğü amaçlardandır.

Söz konusu amacı gerçekleştirmek için korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında alınabilecek tedbirler çeşitlilik arz etmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, acil koruma kararı ve bu kararların yerine getirilmesi bu bölümde incelenmiştir.

5.1. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler

Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürgeye karşı korunması en temel haklarındandır.

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı talep üzerine veya re'sen Çocuk Mahkemeleri tarafından verilmektedir. Çocuk hakkında koruma kararı verilmesini, çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve Cumhuriyet savcısı talep edebilmektedir. Ancak bu prosedür için yeterli zaman yoksa ve acil korunma ihtiyacı ortaya çıkmış ise öncelikle çocuk SHÇEK tarafından koruma altına alınır. Daha sonra Çocuk Koruma Kanunu 9uncu maddeye göre beş gün içerisinde çocuk mahkemesine başvurulur.

ÇKK'da koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri sayılmıştır. Danışmanlık tedbiri; korunma ihtiyacı olan çocukların gelişimini desteklemek, aile ve çevresi ile uyumunu geliştirebilmek, eğitim sorunlarına ilişkin faaliyetler uygulamak, bağımlılıklarına dair problemlere çözüm aramak, tedbirin sebebinin göçe bağlı olması durumunda bu yönde çalışmalar yürütmek, suça sürüklenen çocuğun bu durumu tekrarlamasını önleyebilmek gibi geniş alanlarda uygulama bulabilmektedir. Aynı şekilde söz konusu tedbir yalnızca çocuğa danışmanlık hizmeti verilmesi yönünde değil ailesinin de çocuğun bakım, gözetim ve yetiştirilmesi konusunda bu hizmete tabi tutulması şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Söz konusu tedbirin uygulanmasında görevlendirilen danışman belirli dönemlerle tedbir hakkında raporlar düzenlemektedir.

Eğitim tedbirinde; korunma ihtiyacı içinde olan çocuğun bir eğitim kurumuna devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat kursuna gitmesine veya bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu tedbirde yatılı eğitim kurumuna devam karar verilebildiği gibi özel eğitime ihtiyaç duyan çocuğun bu ihtiyacı doğrultusunda faaliyet gösteren eğitim kurumuna devamı da söz konusu olabilmektedir. Böylece eğitim tedbirinin çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesi söz konusu olabilmektedir.

Bakım tedbiri; ailenin bakımından mahrum olan çocuklar için uygulanan koruyucu tedbirdir. Çocuğun buna ilişkin kurulmuş kurumlara bakılmak üzere yerleştirilmesi söz konusu olabildiği gibi koruyucu aile hizmeti de bu kapsamda uygulanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 07.05.2012 tarih 23 sayılı Genelgesine göre, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının uygulamasında bakım tedbiri uygulanan çocukların yaş grubunun 0-3 yaş olması durumunda kurum bakımında bekletilmeksizin koruyucu aile veya evlat edinme hizmetlerinden yararlandırılması öngörülmüştür. Bakım tedbiri kararı alınması aşamasında; velayet, vesayet, kayyum, nafaka ve kişisel ilişkinin sınırlandırılması veya düzenlenmesi konularında yeniden dava açılmasına gerek kalmadan aynı mahkemeden bu hususlarla ilgili talepte bulunmaktadır.

Sağlık tedbirine çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması, varsa rahatsızlığının tedavisi için başvurulmaktadır. Özellikle kuruma, çocuk ya da umut evlerine kabul sırasında sağlık taramasından geçirilen çocuğun tespit edilen rahatsızlıklarının giderilmesi için sağlık tedbirinden yararlanılmaktadır. Çocuğun varsa madde bağımlılığı da bu tedbir kapsamında rehabilite edilmeye çalışılmaktadır.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğe⁸⁶ göre barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yöneliktir. Ayrıca bu kişilerin isteği üzerine kimlik bilgileri gizli tutulur.

Koruma tedbirlerinin hiçbirinin bir diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Önemli olan; korunmaya muhtaç çocuğun fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanabileceği tedbirin seçilmesidir. Değişik sosyal çevrelerden gelen ve yaşadığı olumsuzların farklı özelliklerini etkisi altında olan çocukların korunma şeklinin birbirinden farklı olacağı şüphesizdir. Gerek acil koruma kararında gerekse hakim

⁸⁶ 24.12.2006 tarih 26386 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

tarafından verilen koruma kararında durumun spesifik özelliklerinin dikkate alınması gerekecektir.⁸⁷

Söz konusu tedbirlerin uygulanmasına hâkim kararı ile son verilebilir. Ayrıca çocuk, on sekiz yaşına geldiğinde kendiliğinden sona erer. Ancak çocuğun eğitim öğretimine devam etmesinde sıkıntı doğacağı durumlarda, çocuğun rızasını almak kaydıyla hâkim tedbirin bir süre daha devam etmesine karar verebilir.

5.2. Acil Koruma Kararı

Çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması için Mahkemeye başvurmak için yeterli zamanın olmadığı ve çocuğu korumanın acil önem arz ettiği durumlarda SHÇEK tarafından, çocuk öncelikle bakım ve gözetim altına alınır. Bu durumda Kurumun, çocuğu gözetim altına almak için detaylı inceleme yapmasına gerek bulunmamaktadır. Ancak ÇKK gereğince; en geç beş gün içinde çocuk hâkimine başvurulması gerekmektedir. Bu durumlarda çocuğun yararı gerektirir ise çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkinin tesisine karar verebilir.

Ancak söz konusu karar süresiz değildir. Otuz gün içinde Kurum, çocuk hakkında detaylı incelemesini gerçekleştirir ve hâkime sunar. Çocuğun aile yanında kalması esas olduğundan, hâkim inceleme sonucuna göre çocuğun aileye teslim edilmesine karar verebildiği gibi koruyucu ve destekleyici tedbir kararları da verilebilir.

⁸⁷ Birsen Gökçe, “Kimsesiz Çocuklar Konusunda Karşılaştırmalı Bir Sosyal Araştırma”, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 1969, s.131

5.3. Tedbirlerin ve Koruma Kararlarının Yerine Getirilmesi

ÇKK'da koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri bulunmaktadır. Söz konusu tedbirlerin uygulanması da tedbir çeşitlerine uygun olarak düzenlenmiştir.

BMÇHS'nin 20'inci maddesi hükmüne göre; *“Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.”* Buna göre; çocuk öncelikle aile koruması altında olacaktır. Ancak çeşitli nedenlerle aile korumasından yararlanamayan çocuğun, Devletin koruması altına alınması gerekecektir.

Türkiye uygulamasında, çocuk suça sürüklenmiş olsa da, hakkında hürriyeti bağlayıcı tedbirlerden birine hükmedilmemiş ise öncelikle aile yanında bakımı sağlanacak ve gerekli görülürse aile yanında bulunsa dahi hakkında denetim tedbirleri uygulanabilecektir.

Şayet çocuğun, ailesinin bulunmaması ya da aile yanında güvende olmaması gibi sebeplerle aile yanında bakımı mümkün değilse, bu durumda Devletin bakım ve gözetimi altında tutulmasına karar verilir. Bu karar SHÇEK tarafından yerine getirilir. Söz konusu karar kesin nitelikte değildir. Gerek Kurumun yapacağı çalışmalar gerek ailelerin başvuruları, çocuğun durumu ile birlikte değerlendirilerek Devlet koruması kaldırılıp çocuk aileye teslim edilebilir. Söz konusu karar, Çocuk Mahkemesi tarafından verilir.

Koruma kararı, genel olarak çocuk reşit olana kadar devam eder. Ancak 2828 sayılı SHK'na göre belirli şartların mevcudiyeti halinde reşit olduktan sonra da çocuğun rızası alınmak şartıyla devamı hususunda karar verilebilir. Çocukların koruma kararı kalkmış olsa dahi, Kurumla ilişkileri sürdürülerek gerektiğinde yardımcı olunmaktadır.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkına Yönetmelik gereğince koruyucu ve destekleyici tedbirler, kesinleşmesi beklenmeden uygulanmalıdır. Tedbir kararı verilirken tedbiri uygulayacak kurumun da adının belirtilmesi gerekmektedir. Tedbir süreli olarak verilmişse süre de kararda açıkça yazılmalıdır.

Danışmanlık tedbiri, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), SHÇEK ve yerel yönetimler tarafından, eğitim tedbiri Eğitim tedbiri, MEB ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ilgili birimleri tarafından, bakım tedbiri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından, barınma tedbiri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından, sağlık tedbiri, Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

Ayrıca ÇKK ile Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) bünyesindeki Çocuk Büro Amirlikleri, korunma ihtiyacı olan ve/veya suç mağduru yahut suça sürüklenen çocukların ihtiyaç duydukları hizmetleri sağlamak üzere yukarıda sayılan kamu kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışarak koordinasyonu gözetmekle görevlendirilmişlerdir. Tedbirlerin uygulanma sürecinde de diğer kurum ve kuruluşlar herhangi bir güçlük yahut dirençle karşılaşırlarsa kolluk biriminden yardım talep edebilirler.

Söz konusu tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığı hakkında denetimi de söz konusu tedbirin uygulanmasına yönelik hangi kurum görevlendirildi ise o kurumun bağlı olduğu Bakanlık yerine getirmektedir.

Korunma ihtiyacı olan çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar bakımından yeni sistem oluşturulmaktadır. Genel olarak kanunda belirlenmiş tedbirlere, acil koruma kararı alınmasını gerektiren haller dışında hâkim tarafından karar verilmekte ve tedbirin niteliğine göre, tedbiri yerine getiren kurum değişmektedir. Çocuk hakları bakımından Türkiye’de gerçekleşen gelişmeler açısından Avrupa ülkelerine nazaran geç kalınmış olmasına rağmen düzenlemeler derli toplu değildir. Asıl kurum olarak SHÇEK ön plana çıkar ve sürecin yöneticisi genel olarak kurum ile Emniyet Genel

Müdürlüğüne bağlı kurulan çocuk bürolarıdır. Söz konusu kurumların işleyiş bakımından kanun ve yönetmeliklere uyması beklenmektedir.

Uluslararası düzenlemelerde kanunla yapılması istenilen sınırlama ve konulan kuralların Türkiye’de yönetmelikler ile düzenlendiği görülmektedir. Bu bakımdan eksiklik bulunmaktadır.

Uygulama bakımından sürecin nasıl işlediği, diğer bölümde incelenmiştir.

II. BÖLÜM

YARGI KARARLARI ÇERÇEVESİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA ÖZGÜ CEZA ADALET SİSTEMİ

1. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA ÖZGÜ CEZA ADALET SİSTEMİ

Çocuk adalet sistemi, çocuğa özgülenmiş özel bir adli alanı ifade eder. Çocukların kendine özgü durumlarına, toplum içinde korunmaya muhtaç hallerine ve topluma sağlıklı bir gelecek yaratma amacına özgülenmiştir. Sistemin temel amacı, adalet mekanizması ile bir sebepten tanışan çocukların, özel durumlarına uygun davranılması, üstün yararlarının gözetilmesi, korunmaları ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarıdır.⁸⁸

Esas amaç, çocuğun suça sürüklenmesi önlemek olmasına rağmen, herhangi bir sebeple suça bulaşan çocuğun, yetişkinlerin tabi olduğu cezalandırma sisteminden ayrı tutulması gerekmiştir. Çocuğun fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan yetişkinlerden çok daha farklı bir konumda olması ve toplumda daha sağlıklı gelecek yaratılmasının elzem olması bunu gerektirmektedir.

Çocuk ceza adalet sistemi “onarıcı adalet” anlayışına uygundur. Klasik ceza adaleti, suçlunun ıslahında başarılı olamamaktadır. Suça sürüklenen çocuğun ve mağdurun suçtan sonraki süreçte etkin biçimde katılımının sağlandığı ve zararın giderilmesi esas alınarak geleceğe yönelik çözümler bulunması bakımından suça sürüklenen çocuklara özgü olarak klasik ceza anlayışı yerine, onarıcı adalet anlayışı

⁸⁸ Ahmet Tüysüz, Feridun Yenisey, Göktan Koçyıldırım, İrfan Güven, Melek Salih Fırat., Naim Karakaya, Necla Acar, Neylan Ziyalar, Özlem Ejderoğlu, ve Seda Akço-Bilen, (2010). Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım Eğitimci El Kitabı.
http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/egitimbasvuru_egitim/sucasuruklenencocuklara.pdf
(23.11.2021)

benimsenmiştir.⁸⁹ Onarıcı adaletin üç temel ilkesi, mağdurun maruz kaldığı zararın mümkün olduğunca giderilmesi, failin mağdura karşı gerçekleştirdiği fiilin etkilerini anlamaya ve sorumluluğunu kabul etmeye teşvik edilmesi, üçüncüsü ise mağdur ile failin bir araya getirilerek etkileşime fırsat verilmesidir.⁹⁰

Çalışmada sözü edilen pek çok uluslararası sözleşme ile çocuğun yüksek yararı korunmaya çalışılmış ve taraf devletlerin suça sürüklenen çocuklar açısından soruşturma, yargılama ve infaz usullerini, çocuğun yararı esas alınmak suretiyle düzenlemeleri istenilmiştir.

Türkiye’de çocuklar için ayrı suçlar tesis edilmemiş olup yetişkinler için belirlenmiş suçlar, çocuklar için de suç olarak kabul edilmektedir. Ancak yaş sebebiyle cezalarda indirim öngörülmüş, işlediği fiilin hukuki sonuçlarını anlayıp anlayamama durumuna göre güvenlik tedbirine veya koruyucu tedbirlere hükmedilme ya da ceza öngörülme durumlarında ayrımlara gidilmiştir.

Çocuk ceza adalet sistemi, yetişkinlerle aynı ya da ayrı yönleri ile soruşturma ve kovuşturma aşaması olarak iki aşamada incelenmiştir.

1.1. Temel İlkeler

Her bakımdan korunmaya ve gözetilmeye muhtaç olan çocuğun, kolluk ve adalet birimleri ile karşılaştığında da yararının gözetilmesi gereğinden hareketle, bir takım ilkeler geliştirilmiştir. Söz konusu temel ilkeler; ÇKK ile belirlenmiştir. Bu ilkelerin gerek çocuk adalet sistemine kural yaratırken ya da uygulamada çocuğun karşılaştığı her alanda görevli birimler tarafından dikkatle uygulanması gerekmektedir.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesi ile belirlenen temel ilkeler;

⁸⁹ Oktay Erdoğan, a.g.e., s.113

⁹⁰ Ekrem Çetintürk, “Çocuk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma”, Seçkin Yayıncılık, Şubat 2009, İstanbul, s.25

“a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,

b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,

c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,

d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,

e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,

f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi,

g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,

h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,

i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,

j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,

k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,

*l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması”*dır.

Bu ilkeler doğrultusunda, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü / Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ile suça sürüklenen çocuk hakkında soruşturma aşamasında görev yapmak üzere kolluk

çocuk birimi ve Cumhuriyet Savcılığına bağlı çocuk büroları, Çocuk Koruma Kanunu madde 29 vd. ile kurulmuştur. Buna göre; çocuk birimi Yönetmeliğin 7. maddesinde verilen diğer görevlerle birlikte, suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukla ilgili olarak ilgili Cumhuriyet Savcısının emirleri doğrultusunda, suçun delillerini toplar, ilk işlemlerini yapar ve aşamalarda diğer birimlerle koordineli çalışır. Ailesine veya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne teslim edilmesi gereken, hakkında ıslah ve/veya tedavi tedbiri alınan veya gözaltında tutulan çocuğu; ailesine, ilgili kuruma veya adli mercilere teslimine kadar muhafaza eder, barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılar, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırır. Çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç işlenmesini önleyici çalışmalar yürütür. Suç işlemiş veya suça yönelmiş çocuklar ile korunmaya muhtaç çocukları suça iten etkenlerin tespiti için sosyal çalışmacı tarafından araştırma yapılmasını sağlar. Nakil giderleri ile muhafaza altındaki veya gözaltındaki çocuğun zorunlu ihtiyaçlarının bütçe ödeneklerinden karşılanmasını teklif eder. Nezarethanelerin standartlara uygunluğunu sağlar. Tüm bu işlemleri yaparken yukarıda belirlenen temel ilkelere uygun davranması gereken çocuk kolluk biriminin çocuğun yüksek yararını her daim temel alması gerekmektedir.

Çocuk hakkında soruşturma aşamasında hâkim kararı gereken hallerde ve kovuşturma aşamasında çocuğun yargılanması için çocuk mahkemeleri 7.11.1979 tarihli ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun⁹¹ ile kurulmuş ve 1982 tarihinde yürürlüğe gireceği belirlenmiştir. Sonrasında Çocuk Koruma Kanunu ile yürürlükten kaldırılan söz konusu yasa yerine şu an uygulamada Çocuk Koruma Kanunu bulunmaktadır. Buna göre soruşturma aşamasında çocuk hâkimi görev yapar. Kovuşturma aşamasında görev yapmak üzere de çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur.

Hem soruşturma hem kovuşturma aşamasında çocuğun ihtiyaçları

⁹¹ 21 Kasım 1979 tarihli 16816 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yayımından bir yıl sonra yürürlüğe gireceği düzenlenmiştir. Ancak 10.11.1981 tarihli 17510 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2552 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Kanununun 18inci maddesi ile değiştirilerek yürürlük 1 Haziran 1982 tarihine ertelenmiştir.

doğrultusunda sosyal çalışma görevlisi hazır bulundurulabilir.

Çocuğun bir müdafii ile temsili ise şarttır.

Bunun gibi özel hükümlere dikkat etmek suretiyle, suça sürüklenen çocuğun o anki sosyolojik, ekonomik ve fizyolojik ihtiyaçlarının gözetilerek, yetişkinlerden ayrı yapılacak bir soruşturma ve/veya kovuşturma evresi sonucunda hürriyeti bağlayıcı cezaya en son başvurulmak üzere, mağdurun da katılımının sağlandığı etkin bir süreç izlenmelidir.

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından yürütülen soruşturmanın etkililiğine, yargı kararlarında sıkça yer verilmektedir. Ancak suça sürüklenen çocuklar ile ilgili yargı kararlarına bakıldığında bu hususta, yetişkinlerden ayrı bir anlayış geliştirilmemiştir.

Anayasa Mahkemesi *“Soruşturmanın etkililiğini sağlayan en alt seviyedeki inceleme, her soruşturmanın kendine özgü koşullarına göre değişir. Bu koşullar, ilgili bütün olay ve olgular temelinde ve soruşturmanın pratik gerçekleri dikkate alınarak değerlendirilir. Bu nedenle soruşturmanın etkililiği bakımından her olayda geçerli olmak üzere bir asgari soruşturma işlemler listesi veya benzeri bir asgari ölçüt belirlemek mümkün değildir”*⁹² demekle soruşturmanın etkin yürütülmesinin her olaya münhasır olduğunu belirtmektedir.

Anayasa Mahkemesine, ceza infaz kurumunda, infaz koruma görevlileri tarafından darbedilme şikâyeti üzerine açılan ceza soruşturmasının etkili yürütülmemesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiası ile suça sürüklenen çocuk tarafından yapılan bir başvuruda; ihlal kararı verilmiştir. Söz konusu kararın gerekçesinde, *“Yürütülecek ceza soruşturmaları, sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına imkân verecek şekilde etkili ve yeterli olmalıdır. Soruşturmanın etkili ve yeterli olduğundan söz edilebilmesi için soruşturma makamlarının resen harekete geçerek olayı aydınlatabilecek ve sorumluların tespitine yarayabilecek bütün delilleri toplamaları gerekir. Dolayısıyla kötü muamele*

⁹² Anayasa Mahkemesi Fahriye Erkek ve diğerleri, B. No: 2013/4668, Karar Tarihi 16/9/2015, § 68, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/.

iddialarının gerektirdiği soruşturma bağımsız bir şekilde hızlı ve derinlikli yürütülmelidir. Diğer bir ifadeyle yetkililer, olay ve olguları ciddiyetle öğrenmeye çalışmalı; soruşturmayı sonlandırmak ya da kararlarını temellendirmek için çabuk ve temelden yoksun sonuçlara dayanmamalıdır (Cezmi Demir ve diğerleri, § 114). Bu bağlamda soruşturmanın derhâl başlaması, bağımsız biçimde, kamu denetimine tabi olarak özenli ve süratli yürütülmesi ve bir bütün olarak etkili olması gerekir (Cezmi Demir ve diğerleri, § 116). Devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında bazen tek başına soruşturma yapılmamış olması veya yeterli soruşturma yapılmamış olması da kötü muamele teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla şartlar ne olursa olsun yetkililer, resmî şikâyet yapılır yapılmaz harekete geçmelidir. Şikâyet yapılmadığında bile işkence veya kötü muamele olduğunu gösteren yeterli, kesin belirtiler olduğunda soruşturma açılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda soruşturmanın derhâl başlaması, bağımsız biçimde, kamu denetimine tabi olarak özenli ve süratli yürütülmesi ve bir bütün olarak etkili olması gerekir (Cezmi Demir ve diğerleri, § 116). Öte yandan kamu görevlileri tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülen kötü muamele iddiaları hakkında yürütülen soruşturmanın etkili olduğunun kabul edilebilmesi için soruşturmadan sorumlu ve tetkikleri yapan kişiler, olaylara karışan kişilerden bağımsız olmalıdır. Soruşturmanın bağımsızlığı sadece hiyerarşik ya da kurumsal bağlantının olmamasını değil aynı zamanda somut bir bağımsızlığı da gerektirir (Cezmi Demir ve diğerleri, § 117).” ifadeleri kullanılmıştır. Nihayetinde soruşturmanın etkililiği için soruşturmanın uygulamadaki bağımsız ve tarafsızlığının sağlanması gerektiğine hükmeden Anayasa Mahkemesi, Savcılığın delilleri bizzat toplamak yerine, İnfaz Kurumuna talimat vererek İnfaz Kurumu tarafından toplanan delilleri kararına esas aldığını, darp iddiasına ilişkin tanık dinlenme işinin de İnfaz Kurumu tarafından yerine getirildiği, bu durumda delillerin tamamının şüpheli şahısların arkadaşlarınca toplandığını, bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlandığının söylenemeyeceğini, ayrıca şikâyetin kötü niyetle yapıldığına Savcılık kararında yer verilerek İnfaz Kurumu söyleminin esas alındığının açık olduğuna böylelikle

soruşturmanın etkili yürütülmemesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹³

Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi cinsel saldırı suçu işlendiği iddiasıyla yürütülen soruşturmanın etkisiz olması ve yargılama sonucunda suça sürüklenen çocukların beraatlerine karar verilmesi nedeniyle, kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasına ilişkin yapılan bireysel başvuruda, soruşturmada delil toplama aşamasında gecikmeler yaratıldığının belirlendiği, soruşturmanın etkin yürütülmemesi nedeniyle hak ihlali yapıldığına hükmetmiştir.⁹⁴

Yine başka bir bireysel başvuruda yürütülen soruşturma ve soruşturma sonucu verilen kararların itiraz aşamasında *soruşturma evraklarına ulaşamama gibi bir durum ile karşılaşmayan başvuru suça sürüklenen çocukların başvurusu hakkında; soruşturmanın etkili yürütülmesi dolayısıyla haklarının ihlal edilmediğine karar vermiştir.*⁹⁵

Yargıtay 13. Ceza Dairesinin 2011/17629 E., 2011/6976 K. sayılı 30.11.2011 tarihli kararında “*soruşturma evresi uzun sürebilir. Ancak, kovuşturma evresinin yeni bir delil toplanmasına gerek kalmadan ve bir iki celsede bitirilmesi hedeflenmiştir.*” gerekçesi kurulmuş ve soruşturmanın olayın tüm ayrıntılarını aydınlatmak şekilde yapılarak mahkemeye fazla iş bırakılmaması gereği açıklanmıştır. Bu anlayış ile soruşturmanın her şeyi aydınlatması ve Cumhuriyet savcısının öngörüsü ile mahkûmiyet hükmü kurulacak davaları açıp beraat verilecek olaylarda iddianame hazırlamamasını benimsemiştir.

⁹³ Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, Karar Tarihi 29/9/2020, § 44 vd. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

⁹⁴ Anayasa Mahkemesi B.A., B. No: 2016/9123, Karar Tarihi 18/5/2021. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

⁹⁵ Anayasa Mahkemesi Neriman Şan, Niyazi Şan, B.No: 2013/6801, Karar Tarihi 6/10/2015. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

1.2. Soruşturma Aşaması

Soruşturma, ilgili mercilerin ihbar, şikâyet veya başka bir suretle suçtan haber almasını müteakip başlayan, ifade alma, tanık dinleme, delil toplama, soruşturma evresinde fail hakkında alınacak tedbirlere başvurma ve sair işlemler sonrasında varılan kanaat üzerine, kamu davası açma ya da açmama ile sonuçlanan süreçtir. Soruşturma aşamasında önemli olan maddi gerçeğin açığa çıkarılmasıdır.⁹⁶

Çocuk ceza adalet sisteminde asgari yaş sınırı mevcut olup on iki yaşını doldurmamış çocukların cezai ehliyeti yoktur. Henüz on iki yaşını doldurmamış ancak suça sürüklenmiş çocuğa yönelik, şartların varlığı halinde koruma ve güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. Ancak ceza adalet sistemi anlamında soruşturma aşamasına geçilemeyecektir. Bu çocukların kusur yeteneğinin bulunup bulunmadığı konusunda araştırma yapılmasına izin verilmemiştir.⁹⁷

Yargıtay da kararlarında suç işlendiği zaman çocuğun yaşının on ikiden küçük olduğu hallerde başkaca inceleme yapmamaktadır. Kararına konu bir olayda kaçakçılık suçundan sanık hakkında yapılan yargılama sonucunda, hükümlülüğe ve müsadereye dair verilen yerel mahkeme kararını “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 31. maddesinde *“fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.”* hükmü getirilmiş olup, anılan kanunun 7. maddesi de gözetilip, sanığın hukuki durumunun yeniden değerlendirilerek, bir karar verilmesinde zorunluluk bulunması”⁹⁸ gerekçesiyle bozarak dosya hakkında başkaca herhangi bir inceleme yapmamıştır.

On iki yaşından küçük suça sürüklenen çocuklar için güvenlik tedbirine hükümlenmesi ihtiyaridir. Bu durumda suçun niteliğine, çocuğun durumuna göre

⁹⁶ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu madde 2/e; Kamuran Kaya, “Soruşturma Yöntemi Olarak Daimi Arama Kararları” <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/271212>, s.240, (18.07.2022)

⁹⁷ Bahri Öztürk, “Türkiye’de Çocuk Güvenlik Tedbirleri (Ceza) Hukukunun Temel Sorunları”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVI, S.2-3, Temmuz-Ağustos 2017, s.202

⁹⁸ Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 2005/9318 E., 2008/5597 K. , 19.03.2008 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (04.05.2021)

hâkim tarafından karar verilmektedir.

On iki yaşından küçükler için kovuşturma açılmayacağı ve güvenlik tedbirine hükmedilmesinin de ihtiyari olduğu gerçeği karşısında güvenlik tedbirine hangi mahkemece karar verileceği hususu Yargıtay'ın bir kararında yer almıştır. Buna göre *“kamu davasının açılmasının zorunluluğu ilkesinin istisnalardan birisini oluşturan ve TCK'nın 31/1. maddesinde 12 yaşını doldurmamış çocuklarla ilgili düzenlenen hükümde "ceza sorumluluklarının olmadığını ve ceza kovuşturması yapılamayacağını" ancak, "çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin" uygulanabileceğinin belirtildiği anlaşılmaktadır. Bu düzenlemenin niteliği dikkate alındığında açıkça 12 yaşından küçük çocukların suç kovuşturmasının dışında tutulduğu anlaşılmaktadır. Suç tarihinde 12 yaşından küçük çocuk bir ceza ilişkisinin tarafı olmayacağı gibi usuli ilişkinin tarafı da olamayacaktır. Yani yanlışlıkla kamu davası açılmış bile olsa ceza davasına bakılamayacaktır. Suç kovuşturması yapılamayınca tedbirler açısından Çocuk Koruma Kanunu'nun getirdiği ilkelere bakılması zorunluluğu ortaya çıkmakta, 5395 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesinin 4. fıkrasındaki düzenleme ve Çocuk Koruma Kanunu'na göre verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması hakkında yönetmeliğin 8. maddesi hükmü de gözetildiğinde Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca hükmolunacak tedbir kararlarının çocuk mahkemesi veya hakimince çocuk mahkemesi olmayan yerlerde ise aile mahkemesi veya yoksa asliye hukuk mahkemesince karar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.”*⁹⁹

Yargıtay'ın bu kararı ceza kovuşturmasına maruz kalmaması gereken on iki yaşından küçük çocukların, güvenlik tedbiri için dahi olsa ceza mahkemesi önüne çıkmaması bakımından yerindedir.

Bunun yanında on iki yaşını doldurmuş, on beş yaşını doldurmamış ancak işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamıyor, davranışlarını yönlendiremiyor ise cezai ehliyetleri yoktur. Ancak bu çocuklar hakkında, çocuklara

⁹⁹ Yargıtay 9. Ceza Dairesi 2011/8130 E , 2011/30619 K. sayılı 22.12.2011 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (04.05.2021)

özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Kusur yeteneği ve yaş küçüklüğü, suçun işlenme zamanına göre dikkate alınmakta, kişinin yakalama zamanındaki değil suçu işlediği zamanki algılama yeteneği ve yaşına göre belirleme yapılmaktadır.¹⁰⁰

Doktrinde, çocukların gelişim süreçleri ve maruz kaldıkları tehlikeler dikkate alınarak ceza sorumluluk yaşının 15 olması, çocuk suçluluğunun azalması hedefine yönelik olarak da 15 yaşından küçük çocukların suça bulaşmaları halinde bu çocukların iyileştirilmeleri ve yeniden suç işlemelerinin ve suçta kullanılmalarının önlenmesi amacıyla yönelik sistemler geliştirilebileceği ileri sürülmektedir.¹⁰¹

Ancak var olan kurallar çerçevesinde işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği bulunmayan 12-15 yaş arası çocuklar için ceza öngörülmemekte ise de bu çocuklar hakkında, güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi konusunda, hâkime takdir yetkisi bırakmamaktadır. Hâkim, çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadığı ve davranışlarını yönlendirip yönlendiremediği ile ilgili olarak rapor aldıracak ve rapor olumlu gelir ise çocuklara özgü eğitim, danışmalık, bakım, sağlık gibi güvenlik tedbirlerine hükmedecektir.

Söz konusu tedbirlere hangi mahkemenin hükmedeceği yukarıda yer alan içtihat ile çözüme kavuşturulmuş olup *“12-15 yaş grubundaki çocuklarla ilgili olarak yasa koyucu, soruşturma ve kovuşturma işlemleri hakkında kısıtlama getirmemiş, sadece soruşturma ve kovuşturma usulleri ile ilgili Çocuk Koruma Kanunu'nun 15, 25. maddeleri ile TCK'nın 31/2. maddesi özel düzenlemeler getirmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların ceza hukuku karşısındaki durumuna "kısmi mesuliyet" ve "şartlı sorumluluk" şeklinde ifadeleri ile doktrinde tanımlanmakta olup, bu çocuklar yönünden işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığının tespitine kadar, ceza hukukundaki durumları askıda bulunmaktadır. TCK 31/2. maddesinin 1. cümlesinde "fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış*

¹⁰⁰ Turabi Selami, “Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, TBB Dergisi, Sayı:101, s: 279, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>, (07.07.2022)

¹⁰¹ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 15. Baskı, Ankara, 2019, s.414.

olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirine hükmolunacağı açıkça belirtilmiş olup, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 35/1. maddesinde açıkça suça sürüklenen çocuklarla ilgili olarak alınan sosyal inceleme raporunun suça sürüklenen çocuğun işlediği fiili hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin takdirinde mahkemece göz önünde bulundurulur" diye belirtilmiş olduğundan Cumhuriyet Savcılığı'nca kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilemeyeceği, ceza mahkemesine dava açıldıktan sonra görevli ceza mahkemesince suçun sübutu incelenip sosyal inceleme raporu değerlendirilerek suça sürüklenen çocuk için uygulanacak güvenlik tedbirine hükmedilmesi gerekeceği ve kamu davasının açılmamış olmasının görevli ve yetkili mahkemeyi değiştirmeyeceği¹⁰² gerekçesiyle kanun yararına bozma istemi reddedilmiştir.

Böylece 12-15 yaş grubundaki suça sürüklenen çocuklar hakkında, çocuk ceza mahkemelerince güvenlik tedbiri kararı verilecektir. Her ne kadar usul bakımından yerinde olsa dahi, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını yönlendiremeyecek olduğuna sosyal inceleme raporu ile kanaat getirilmiş olan çocuklar açısından bakıldığında ceza mahkemesi ile karşılaşması çocuk yararına olmayacaktır. Bu noktada, yasa değişikliğine gidilerek savcılığa 12-15 yaş grubundaki çocuklar bakımından soruşturma aşamasında sosyal inceleme raporu aldırılması ve işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını yönlendirme yeteneği olmadığına ceza mahkemesine değil çocuk hâkimine bu tedbirlere hükmedilmesi için başvurmak daha doğru olacaktır.

Temadi eden suçlar bakımından ise Yargıtay, kusur yeteneği ve yaş

¹⁰² Yargıtay 9. Ceza Dairesi 2011/8130 E , 2011/30619 K. sayılı 22.12.2011 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (04.05.2021)

küçüklüğünün temadinin bittiği tarihe göre belirleneceğine hükmetmiştir.¹⁰³ Temadinin bittiği tarih esas alınmış olsa da temadi eden suçun başlangıç tarihinin de bazı durumlarda göz önüne alınması gerekebilir. Temadi eden suçun başlangıcının 12 yaşından küçük bir zamanda olması veya temadi eden suçun 12-18 yaş aralığında başlamasına rağmen temadi eden suçun işlenmesi sona erdiğinde failin, çocuk sayıldığı yaştan sonraya denk gelme ihtimallerinde, temadinin başlangıç ya da devam etme tarihleri tamamen önemsiz sayılamayacaktır.

Yaş küçüklüğü grubunda, söz konusu hükümleri uygulamak için hesabın nasıl yapılacağı da bu noktada önemli olup yaşı bitirilmesinin anlaşılması gerekmektedir. Bu durum Yargıtay’ca “*Suçun işlendiği 19.4.2000 tarihinde 18 yaşını bitirmediği anlaşılan 4.12.1982 doğumlu sanığın cezasından TCK.nun 55.maddesi hükmü uyarınca indirim yapılması gerektiğinin gözetilmemesinde isabet görülmemiştir*” şeklinde hükmedilmiştir.¹⁰⁴ Böylece konu açığa kavuşmuş olup o yaşı içinde olmak değil tamamen bitirip diğer yaştan gün almak şeklindeki uygulamanın hem 12 yaş altı hem 12-15 yaş aralığı hem de 15-18 yaş aralığı için bu şekilde uygulanması gerekmektedir.

Suçta sürüklenen çocuklar için yapılacak soruşturmadaki görevlilerin, yetişkin suçluluğunda çalışanlardan ayrı kişiler olması, çocuklara özel düzenlenmiş yasa ve yönetmelik maddelerine hâkimiyet ve hassas davranış biçimleri bakımından önemlidir. Suça sürüklenen çocuğun işlediğinden şüphe duyulan fiil hakkında soruşturma yapan kişilerin, çocuk suçluluğu konusunda eğitim almış kişiler olması gerekmektedir. Kolluk, savcı, hâkim, sosyal çalışmacı, hakkında işlem yapacak çocuğun gelişim özelliklerini de dikkate alarak yüksek yararını gözeterek işlem yapmalıdır. ÇKK 15. maddeye göre çocuklar hakkında soruşturma işlemlerinin çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcıları tarafından yapılması gerekmektedir.

¹⁰³ Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 28/11/2017 tarihli ve E.2017/2037, K.2017/5409 sayılı kararı <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2017-2037-k-2017-5409-t-28-11-2017> (14.06.2021)

¹⁰⁴ Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2002/23064 E., 2002/16957 K. 18.11.2002 tarihli kararı erişim: <https://legalbank.net/belge/y-4-cd-e-2002-23064-k-2002-16957-t-18-11-2002-sanigin-su-199-tarihinde-18-yasini-bitirmemis-olmasi/758180/> (01.12.2021)

Ancak çocuk bürosunun olmadığı, çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemelerinin olmadığı yerlerde bunlar kurulup göreve başlayıncaya kadar iş bölümünde gösterilen Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilmektedir.

Özel yetkilendirilmiş çocuk savcısı tarafından alınan ifade ve delil toplanması sonucunda varılan kanaat sonrası hazırlanacak iddianame ile kovuşturma aşaması başlayabildiği gibi savcı tarafından kovuşturmaya yer olmadığına dair de karar verebilir. Ayrıca CMK madde 171. maddesinin 2. fıkrasına göre çocuk savcısı tarafından, kamu davasının açılmasının ertelenmesine de karar verebilir.

Söz konusu soruşturma sürecinin iyi yönetimi ve etkililiği, şüphelinin çocuk olması dolayısıyla fazlaca önem arz etmektedir. Soruşturma aşamasında birden fazla şüphelinin (birden fazla çocuk şüpheli veya en az bir çocuk şüpheli ile yetişkin şüpheli veya şüphelilerin) varlığı durumunda tüm olasılıklar değerlendirilerek olayın aydınlatılması ve tüm sorumluların açığa çıkarılması amacıyla hareket edilmeli ve çocuk ve yetişkin işlemleri birbirinden ayrılarak soruşturma yürütülmelidir.

Anayasa Mahkemesi olay sırasında gözcülük yaptıkları iddia edilen iki şüpheli çocuk hakkında kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin ek karar, verilen diğer şüpheli üç çocuk hakkında da hapis cezası verilen ancak kanun yolu incelemesi devam eden bir olayla ilgili olarak; hakkında ek kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilen iki çocuk hakkında, delillerin yeterli süratle toplanmadığı, böylece eylemlerinin cezasız bırakıldığına dair yapılan bireysel başvuruyu soruşturmanın etkililiği üzerinden ele almıştır. Bu başvuruda her ne kadar başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilmezlik kararı vermiş ise de “*Yürütülen soruşturma, belirli bir kişinin sorumlu olup olmadığıyla sınırlı olmamalı; olayın tüm yönlerini ortaya koyacak kapsamda ve nitelikte olmalıdır. Nitekim soruşturmanın etkili olup olmadığına ilişkin değerlendirme -somut olayın kendine özgü koşulları dikkate alınarak- belirli bir kişi hakkında verilen kararlar sınırlı olarak değil yürütülen soruşturma bir bütün olarak incelendikten sonra yapılabilecektir (Gülcan Keleş ve diğerleri, B. No: 2014/797, 22/3/2017, § 30)..... Başvuru yollarının tüketilmesi meselesine ilişkin anılan içtihadın ortaya çıkışında, ihlal iddiasına konu olaya dair sorumluluğu bulunduğu iddia edilen kişilerden her birine atfedilebilecek*

kusur durumu ile her bir kişi için adli süreçte elde edilecek delil durumunun farklı değerlendirilebileceğinin ve soruşturmanın etkililiği araştırılırken olayın tüm boyutlarıyla ele alınarak bir bütün olarak irdelenmesi gerekliliğinin göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır (Dilek Genç ve diğerleri [GK], B. No: 2014/3944, 1/2/2018, §55) ¹⁰⁵” gerekçesini kurarak soruşturmada birden fazla fail olsa dahi olayın bütün olarak ele alınması gerektiği yönünde içtihat geliştirmiştir.

Birden fazla failin bulunduğu olaylarda, her bir fail için ayrı ayrı delil değerlendirmesine gidilmeyip olayın tüm yönleri ile ele alınması suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygun olacaktır. Bu noktada suça sürüklenen çocuklar için öngörülmuş düzenlemelerin de dikkat edileceği ve olayın tümünün değerlendirileceği bir süreç ortaya çıkacaktır.

Çocuklara dair yürütülen soruşturmalarda, günümüzde pek çok aksaklık mevcuttur. Çocukların ifadelerinin kolluk tarafından alınması, müdafii gelmeden ifade alımına başlanması, aileye zamanında haber verilmemesi gibi uygulama sorunları bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Çocukların yakalanması, gözaltına alınması, çocuklardan ifade alınması, soruşturma aşaması, adli kontrol ve tutuklama konuları da çocuklara özgü adalet sistemi bakımından önemli olup aşağıda ele alınmaktadır.

1.2.1. Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması ve İfadelerinin Alınması

Yakalama ve gözaltına alma işlemleri niteliği gereği özgürlüğü sınırlandıran işlemlerdir. Çocuğun şahsı ve toplumdaki yeri karşısında özgürlüğü sınırlandıran işlemler bakımından, Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında Birleşmiş Milletler Kuralları, Çocuk Suçluluğunun

¹⁰⁵ Anayasa Mahkemesinin C.D. ve diğerleri, B. No: 2018/989, 11/3/2021 tarihli kararı, § 30 vd. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (01.12.2021)

Önlenmesi Hakkında Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri gibi uluslararası mevzuatta özel düzenlemeler getirilmiştir.

Ne yazık ki, Türkiye mevzuatında, çocukların yakalanması, gözaltına alınması gibi hususlarda yeterli düzenlemeler bulunmamaktadır. Daha çok ÇKK ile konulan hükümler, yetişkinler için geçerli genel nitelikli hükümlere entegre edilmeye çalışılmıştır.

ÇKK düzenlenirken bu eksiliğin giderilmesi ve ceza yargılaması anlamında çocuklar hakkında uygulanacak tüm usul kurallarının yakalanma anından cezanın infazı aşamasının sona ermesine hatta ceza infazından sonraki süreçler de dâhil edilerek tüm süreçleri tereddüte yer vermeyecek şekilde oluşturulması gerekirdi. Bu durum şu an ki süreçte söz konusu olmadığından geçerli hükümler üzerinde durulmuştur.

1.2.1.1. Çocukların Yakalanması

Yakalama; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin¹⁰⁶ 4.maddesine göre; *kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasıdır.*

Yakalama işlemi, doğası gereği özgürlüğün belli süre kısıtlanmasını gerektirmektedir.

BMÇHS'ye göre hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacak, bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

¹⁰⁶ 01.06.2005 tarihli 25832 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmeye taraf devletlerin söz konusu hususları sağlama sorumluluğunun yine sözleşme ile yükümlenmesi karşısında kendi mevzuatımız incelendiğinde ÇKK'nda çocukların yakalanması usulüne ilişkin hüküm yer almadığı görülmektedir. ÇKK'da çocukların nakli esnasında zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamayacağı, zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemlerin alınabileceği belirtilmektedir.

Bu noktada, çocukların yakalanması hususunda özel hükümlerin olup olmadığını tespit edilebilmek açısından diğer kanun ve yönetmeliklere bakmak gerekecektir.

Genel nitelikli kanun olan CMK'da ve PVSK'da da çocukların yakalanması ile ilgili hüküm bulunmadığı görülmektedir.

Kanun hükümlerinde, çocuklara özel yakalama usulüne dair düzenleme bulunmadığına göre bu defa Yönetmelik hükümlerini incelemek gerekmiştir.

ÇKK Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte, çocuklar hakkında yakalama, gözaltına alma ve ifade almaya ilişkin hususlarda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin uygulanacağı düzenlenmiştir.

Bu doğrultuda BMÇHS çocukların tutuklanması, alıkonulması veya hapsinin yasa gereği olmasını belirtmesine rağmen Türk Hukukunda çocukların yakalanmasına ilişkin özel hükmün, yönetmelikte yer alıyor olması uluslararası sözleşmeye aykırılık oluşturmaktadır. Üstelik bu yönetmelik çocuklara özel yönetmelik olmayıp yetişkinlere dair usullerin düzenlendiği bir yönetmeliktir.

Adı geçen Yönetmelikte yer alan hükümde esas alınan yaş, yakalama anındaki yaş değil, fiilin işlendiği yaştır. Bu hali ile kanun düzenlemesi ile paralellik arz etmektedir. Şayet suça sürüklenen çocuk, fiili işlediği zaman on iki yaşını doldurmamış ise yahut sağır ve dilsiz olup on beş yaşını doldurmamış ise suç sebebi ile yakalanamaz ve suç tespitinde kullanılamaz.

Dolayısıyla fiili işlediği zaman 12 yaşını tamamlamamış çocuğun ifadesinin

alınması, sorgulanması veya herhangi bir koruma tedbirine maruz kalması söz konusu değildir.¹⁰⁷

Ancak çocuk, kimliğinin tespiti ve suç tespiti amacıyla yakalanabilir. Kimlik tespitinden hemen sonra yakalamanın sona erdirilerek çocuğun serbest bırakılması gerekir. Söz konusu maddede tespit edilen kimlik ve suçun, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet Başsavcılığına bildirileceği belirtilmektedir.

Bu madde yanlış anlaşılmaya imkân verecek şekilde düzenlenmiştir. Şöyle ki; çocuğun hem suç tespitinde kullanılamayacağı hem de suç tespiti amacıyla yakalanabileceği ifade edilmektedir. 12 yaşını doldurmamış çocukların delil elde etmede kullanılmasının söz konusu olmaması gerekmektedir. Hakkında kovuşturma yapılarak ceza verilmesi kabul edilmeyen çocuğun korunmasının tek amaç olduğu durumlarda, çocuğun delil elde etmede kullanılması getirilen düzenlemeye tezatlık oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Bu nedenle Yönetmelik'teki düzenlemeyi ancak çocukların kimlik tespiti amacıyla yakalanabileceği şeklinde yorumlamak gerekir.¹⁰⁹

Cumhuriyet savcısı, suç işlediğinden şüphelenilen çocuğun suçun işlendiği tarihte 12 yaşını doldurmadığını soruşturma aşamasında fark etmez ve iddianame düzenleyerek hakkında kamu davası açar ise mahkeme, ceza verilmesine yer olmadığına dair karar vermelidir.¹¹⁰

On iki yaşını doldurmuş on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar hakkında yakalama tedbiri, Yönetmelikte öngörülen sınırlamalar dâhilinde uygulanabilecektir. Yakınlarına, gözaltına alındığı haber verilen çocuğun, talebi bulunmasa bile çocuk, müdafii yardımından yararlandırılmakta ve yetişkinlerden ayrı yerde tutulmaktadır.

¹⁰⁷ Berrin Akbulut, a.g.m., s. 561

¹⁰⁸ Berrin Akbulut, a.g.m., s.574

¹⁰⁹ Nur Centel, Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 328.

¹¹⁰ Halil Polat, "Türk Hukukunda Çocukların Cezai Sorumluluğu ve Yargılanmalarındaki Özellikler Üzerine bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 90, Ankara, 2010, s.73

Gözaltına alınmayan yalnızca yakalanarak kimlik tespiti yapıp serbest bırakılan çocuklar için zorunlu müdafilik ve yakınlarına haber verme söz konusu değildir.

Hakkında yakalama tedbiri uygulanabilen suça sürüklenen çocuklar için uygulanabilecek yakalama türleri bakımından da genel nitelikli kanunlara bakmak gerekir. Ceza Muhakemesi Kanununda bulunan suçüstü yakalama, kolluk yakalaması ve yakalama emri üzerine yakalama, çocuklar hakkında uygulanabilecektir.

Suçüstü hallerde yapılan yakalama, CMK 90'ıncı maddede düzenlenmiştir. Kişiye suç işlerken rastlanması halini anlatan suçüstü yakalamayı ve suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçma ihtimalinin bulunması halinde, herkes yakalama yapabilmektedir. Bu durumda suça sürüklenen çocuğun suçüstü fiilinden dolayı yakalaması herkes tarafından yapılabilecektir. Çocuğun yakalamasını gerçekleştiren kişinin, derhal kolluk birimlerine haber vermesi gerekmektedir. Kimlik tespiti yapılarak yaşı tespit edilen çocuğun, 12 yaşını doldurmuş olması halinde, ifadesinin alınması yahut gözaltına alınması diğer prosedürlere tabi olacaktır.

Kolluk yakalaması ile ilgili olarak hükümler, CMK, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği ile daha dar kapsamlı olarak ÇKK'nda yer almaktadır. Bunlara göre kolluk görevlileri, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde; Cumhuriyet savcısına veya âmirlerine derhâl başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptir.

Aynı şekilde soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen ya da çağrı yapılamayan çocuk hakkında hâkim ya da mahkeme tarafından, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde itiraz mercii tarafından, kovuşturma evresinde istem üzerine ya da resen yakalama emri düzenlenmiş suça sürüklenen çocukların yakalaması yapılabilir.

Her ne kadar Yönetmelikte yakalaması yapılan çocuğun durumunun, derhal

yakınına ve bir müdafie haber verileceği düzenlenmiş ise de bu noktada ÇKK'ndaki hükmün de kolluk birimlerince dikkate alınması gerekmektedir. Kanunda yakınlarının çocuğu azmettirdiğinden ya da istismar ettiğinden şüpheleniliyor ise bilgi verilmeyeceği 31'inci maddede düzenlenmiştir.

Tüm bu yakalama işlemlerinde, yakalaması gerçekleştirilen çocuğun yaşına dair belirlemenin de fiilin işlendiği zamana göre belirlenmesi gerekmektedir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19'uncu maddesinin a fıkrasının b bendinde *“Kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir. Kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılır. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir”* cümlesinde 12 yaşını doldurmuş çocuklara dair yaş belirlemesinde fiilin işlendiği zamanın esas alınacağına ilişkin bir ibare yoksa da a fıkrasında bulunan *“Fiili işlediği zaman oniki yaşını doldurmamış olanlar ile onbeş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler;”* ibaresinin devamı olarak düzenlendiğinden bu şekilde anlaşılması gerekmektedir.¹¹¹

Yakalanan çocuğa, kolluk tarafından hakları ve kendisine hangi suçun atfedildiği anlatılmalıdır. Hakları ve üzerindeki suç anlatılırken, karşıdaki kişinin çocuk olduğu unutulmamalı ve anlayabileceği şekilde anlatılmalıdır. Susma hakkının genellikle kendisi için daha olumlu sonuçlar verebileceği ancak etkin pişmanlıktan yararlanma, uzlaşma gibi diğer bazı haklarını da zedeleyebileceği bu nedenle susmanın kesin çözüm olmadığını, yakınlarına haber verme hakkının olduğunu ancak azmettirme ve istismar durumu var ise ailesine değil belirleyeceği başka birine haber verilebileceği, yakalamaya ve gözaltına alınır ise buna karşı sulh hakimliğine itiraz hakkının olduğu, kendi talebi olmasa da hukuki yardımından yararlanmak üzere kendisine avukat tayin edileceği, kendi aleyhine delil vermemek için bazı işlemlere mesela yer gösterme işlemine katılmayabileceği, ifadesinde anne babasının ve bir sosyal çalışma görevlisinin yanında bulundurulmasını

¹¹¹ Berrin Akbulut, a.g.m., s.577

isteyebileceği açıklanır.¹¹²

Yakalama tedbiri, yakalamanın gözaltına alınma ile sona erebileceği gibi hâkim ya da mahkeme kararı ile tutuklamaya dönüşmesi ile, ifadesinin alınması üzerine soruşturmada görevli savcı tarafından verilen serbest bırakma kararı ile ya da hâkimin tutukluluğa karar vermemesi ile sona ermektedir.

Görüldüğü üzere, yakalama tedbiri anlamında çocuklara özel olarak düzenlenmiş hukuk kuralları ulusal mevzuatımızda yer almamaktadır. Beklenen, çocuklar hakkında uygulanması gereken yakalamanın ne şekilde yapılacağına ayrıntılı biçimde düzenlenmesidir. Örneğin; her ne kadar çocuğun nakli esnasında kelepçe takılamayacağına ilişkin hüküm var ise de zor kullanan çocuğun nasıl zapt edileceği ile ilgili düzenleme yoktur. Çocuğu korkutmadan ve canını acıtmadan yakalamanın yapılması için ayrıntılara yer verilmelidir. Yakınlarına haber verileceği düzenlenen çocuğun, yakınlarına ulaşılamama halinden söz edilmemiştir.

Eksik hükümlerle kolluk birimlerinin bu konudaki hassasiyet ve inisiyatifine bırakılmış uygulamalara çözüm getirilmesi gerekir.

1.2.1.2. Çocukların Gözaltına Alınması

Gözaltına alma; yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanunî süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasıdır.

Çocuğun gözaltına alındığı, ana, baba veya vasisine bildirilir. Kendisinin yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanuni bir engel bulunmadığı durumlarda çocuğun anası, babası veya vasisi ifade alma sırasında hazır bulunabilir.¹¹³

¹¹² Ahmet Tüysüz, Feridun Yenisey, Gökten Koçyıldırım, İrfan Güven, Fırat, Melek Salih Fırat., Naim Karakaya, Necla Acar, Neylan Ziyalar, Özlem Ejderoğlu, ve Seda Akço-Bilen, a.g.e. s.14

¹¹³ Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19. maddesi “Çocuklar bakımından yakalama ve ifade alma yetkileri aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

Yürürlükte bulunan yasalara bakıldığında çocuklar için özel olarak düzenlenmiş bir gözaltı süresi olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan genel hükümler doğrultusunda bireysel suçlarda 24 saat, toplu suçlarda her defasında 1 günü geçmemek şartıyla 3 gün süreyle uzatılabilir.

BM ÇHS özgürlük kısıtlamasının en kısa süre ile uygulanmasını öngörmesine rağmen, mevzuatımızda bu yönde düzenleme yapılmamış olması eksikliktir.

Aynı zamanda BM Çocuk Hakları Komitesi de 10 No.lu Yorumunda; çocuklar için gözaltı tedbirinin en geç yirmi dört saat içerisinde sonuçlandırılması ve yetkili bir mercii önüne çıkarılmasını tavsiye etmiştir.

Bu durumda kolluk birimleri, yasa ile düzenlenmemiş olsa bile, uluslararası sözleşmeleri, uygulama alanına yansıtarak, suça sürüklenen çocukların gözaltına

a) *Fiili işlediği zaman oniki yaşını doldurmamış olanlar ile onbeş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler;*

1) *Suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz.*

2) *Kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir. Kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılır. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir.*

b) *Oniki yaşını doldurmuş, ancak onsekiz yaşını doldurmamış olanlar suç sebebi ile yakalanabilirler. Bu çocuklar, yakınları ile müdafie haber verilerek derhâl Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilirler; bunlarla ilgili soruşturma Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır ve aşağıdaki hükümlere göre yürütülür:*

1) *Çocuğun gözaltına alındığı ana-baba veya vasisine bildirilir.*

2) *Kendi talebi olmasa bile müdafiden yararlandırılır, ana-baba veya vasisi müdafî seçebilir.*

3) *Müdafî hazır bulundurulmak şartı ile şüpheli çocuğun ifadesi alınır.*

4) *Kendisinin yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanunî bir engel bulunmadığı durumlarda ana-babası veya vasisi ifade alınırken hazır bulunabilir.*

5) *Yetişkinlerden ayrı yerlerde tutulur.*

6) *2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yazılı suçlar büyüklerle beraber işlendiği takdirde soruşturma evresinde çocuklarla ilgili evrak ayrılır, soruşturmaları ayrı ayrı yürütülür.*

7) *Çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur.*

8) *Suçun mağduru çocuksa, bunlara karşı işlenen suçüstü hâllerinde, kovuşturulması suçtan zarar gören kimsenin şikâyetine bağlı olan fiillerde şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyet şartı aranmaz.*

9) *Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.*

10) *Çocuklara kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak, zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemler alınır."*

alınma durumlarında yetişkinlerden ayrı birimlerde tutulması ve işlemlerinin en kısa sürede sonuçlanması için çaba sarf etmelidir. Ancak, kolluk biriminde görevli kişilerin sübjektif yaklaşımlarına bırakılmayacak derecede önemli bir konu olması nedeniyle özellikle gözaltı süresi konusunda net düzenlemeler gerekmektedir.

On iki yaşını doldurmuş çocukların, mümkünse çocuk kolluk birimi olmayan yerlerde kolluk tarafından gözaltına alınmasında, çocuğun yakınlarına haber verilmesi, bir müdafii yardımından yararlandırılması, yetişkinlerden ayrı tutularak gözaltı süresinin olabilecek en kısa sürede sonuca bağlanması hususlarına dikkat edilmelidir.

Kanunca belirlenmiş gözaltı sürelerinin aşıldığına yönelik hak ihlali iddialarında Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'ın bu konudaki içtihatlarına atıf yapmaktadır.¹¹⁴ Yargıtay'ın Anayasa Mahkemesinin içtihadına konu kararlarında,¹¹⁵ yasada belirlenmiş gözaltı sürelerinin aşılması iddialarında tazminat isteyebilmek için asıl ceza davasının beklenmesine gerek olmadığına hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi de gözaltı süresinin geçirilme iddialarına ilişkin esas dava beklenmeksizin tazminat davası açılabileceğinden bu konudaki başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilmezlik kararı vermektedir.

Bu durumda kanunda belirlenmiş gözaltı sürelerinin devlet kurumları tarafından aşılması halinde tazminat isteminde süre bakımından dikkatli olunması gerekmektedir.

Çocuk gözaltında iken hiçbir kötü muameleye maruz kalmamalıdır.

Anayasa Mahkemesi, gözaltında iken elbiselerinin zorla çıkarıldığı, hakarete uğradığı ve darp edildiğine ilişkin olarak şikâyetle bulunan suça sürüklenen çocuğun iddialarına ilişkin olarak yapılan soruşturmanın kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile

¹¹⁴ Anayasa Mahkemesi Mehmet Eren Ovayolu, B. No: 2017/36232, 10/12/2019 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Hikmet Kopar ve diğerleri [GK], B. No: 2014/14061, 8/4/2015 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2012 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi R.A., B.No:2012/239), 2/7/2013 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

¹¹⁵ Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 15/5/2012 tarihli ve E.2011/20114, K.2012/12183 sayılı kararı, Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 4/4/2012 tarih ve E. 2011/15700, 2012/9187 K. sayılı kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>

sonuçlanması üzerine kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda “*kamu görevlilerinin gözetimi ve denetimi altındaki başvurusunun kötü muamele yasağı kapsamındaki iddialarına ilişkin olarak yürütülen soruşturmada aynı kolluk birimine mensup görevlilerin nezarethanesinin belirli süredeki kamera görüntülerini izleyip hazırladığı rapora göre bir sonuca ulaşıldığı ve yaralanmanın nasıl meydana geldiği konusunda bir açıklama yapılmadığı gerçeği karşısında etkili bir soruşturma yapıldığından söz etmek mümkün değildir*”¹¹⁶ gerekçesi ile ihlal kararı vermiştir. Bu olayda, çocuğun gözaltına alınırken alınan sağlık raporunda vücudunda darp izleri olmamasına rağmen, gözaltı süresi sona erip tutukluluk hali başlarken alınan raporda darp izleri mevcuttur ve soruşturma esnasında bu olaya açıklık getirilmemiştir.

Bu ve bunun gibi pek çok olayda, emniyet mensupları tarafından çocuklara kötü muamele edildiğine ilişkin iddialar bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay bu iddialar karşısında, sırf çocuk oldukları için iddiaların kabulü yoluna gitmemektedir. Çocuk yargılamasına ilişkin diğer pek çok prosedürde olduğu gibi genel kurallar çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bu konudaki başvurulardan kabul edilenler ve ihlal kararı verilenler¹¹⁷ olduğu gibi reddedilen başvuruların da olduğu görülmüştür.¹¹⁸

Örneğin; yine gözaltında iken kolluk görevlileri tarafından darp edildiği iddiası ile suça sürüklenen çocuk tarafından yapılan bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi; iddianın açıkça dayanaktan yoksun olması sebebiyle başvurunun reddine karar verirken detaylı bir gerekçe düzenlemiştir. Gerekçede, devletin, bireyin vücut ve ruh bütünlüğüne saygı göstermek ve kamu otoritelerinin bu hakka müdahale etmemelerini sağlama şeklinde olan negatif yükümlülüğü ile kişilerin işkence ve eziyete ya da insan haysiyeti ile bağdaşmayan ceza ya da muameleye maruz

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi Sevkan Aşan, B. No: 2016/78468, 18/6/2020 tarihli kararı, § 49, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

¹¹⁷ Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, 29/9/2020, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi Recep Kara, B. No: 2016/4084, 15/1/2020 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Deniz Kürtoğlu ve diğerleri, B. No: 2015/3247, 28/11/2019 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

bırakılmalarını engelleyecek tedbirlerin alınmasını içeren pozitif yükümlülüğünden söz edilmiştir. Kararda; “*Ancak bir soruşturmanın başlatılabilmesi için öncelikle işkence ve kötü muamele konusundaki iddialar uygun delillerle desteklenmelidir. İddia edilen olayların gerçekliğini tespit etmek için her türlü makul şüpheden uzak kanıtların varlığı gerekir. Bu nitelikteki bir kanıt yeterince ciddi, açık ve tutarlı emarelerden ya da aksi ispat edilemeyen birtakım karinelere de oluşabilir. Ancak bu uygun koşulların tespiti hâlinde bir soruşturma yükümlülüğünün bulunduğundan bahsedilebilir*” denilmektedir. Bu durum çocukların gözaltı sırasında kötü muameleye maruz kaldığı iddialarına yetişkin iddialarından farklı yaklaşılmadığını göstermektedir. Oysa çocukların kötü muameleye maruz kalma iddialarının soruşturulması bakımından bu kurallar gevşetilebilir. Ancak kararın devamında “*Öte yandan bir şikâyet yapılmadığında bile kötü muameleyi gösteren yeterli belirtiler olduğunda soruşturma açılması sağlanmalıdır*” demekle bu konuda aşama kaydedilmiş ise de bir anlamda başvuruçunun çocuk olduğu unutulurak iddiaların kanıtlanma yükümlülüğü üzerinde durmuştur. Söz konusu kararın devamında “*Bu noktada kişinin sağlıklı hâldeyken gözaltına alındığı ancak salıverildiği anda ya da salıverilmeden önce vücudunda yaralanma tespit edildiği durumlarda söz konusu yaralanmanın nasıl oluştuğu hususunda makul bir açıklama getirme ve mağdurun bu yöndeki iddialarını şüphede bırakacak kanıtları sunma yükümlülüğünün devlete ait olduğunu, özellikle ilgili iddiaların doktor raporları ile doğrulandığı hâllerde kötü muamele yasağı bağlamında açık sorunların ortaya çıkacağını ifade etmek gerekir. Anayasa Mahkemesi, asgari eşik seviyesini aştığı varsayılan kötü muamele iddialarının makul şüphe kalmayacak şekilde kanıtlanması şartını aramakta ve başvurularda öncelikle bu konudaki kanıtlama sorununu ele almaktadır. Burada kötü muameleye maruz kalması nedeniyle mağdur olduğunu ileri süren kişilerin kötü muamele yasağı kapsamına giren ağırlıkta bir muamele görmüş olabileceklerini gösteren emareleri ve delilleri sunmaları gerektiğini belirtmek gerekir. Bu kapsamda, mağdur olduğunu ileri süren kişilerin olgulara dayanmayan, yetersiz açıklamaları, iddialarının delillerle desteklenmemesi hatta kimi zaman delillerin uyumsuzluğu, kötü muamelenin yapıldığı yer, zaman ve diğer konulardaki çelişkili*

ifadeleri gibi hususlar kötü muamelenin gerçekliğini şüpheyne düşürür. Bu durumda iddiaların savunabilir olduğundan ve dolayısıyla bu iddialara ilişkin derhâl resmî bir soruşturma başlatılması gerekliliğinden söz edilemeyecektir. Bu gibi durumlar - iddiaların güçlü bir dayanak ile birlikte yetkili merciler nezdinde dile getirilmemesi- söz konusu olduğunda mağdur olduğunu ileri süren kişilerin etkili bir soruşturma yürütülmesine ilişkin meşru (haklı) bir beklentiye girebileceklerini söyleyebilmek de mümkün değildir. Bununla birlikte kişilerin iddialarını desteklemek için yetkili makamlara zamanında başvurmaları gibi bir özen yükümlülükleri de bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bu tür şikâyetleri esastan inceleyebilmek için bu konuda haklı bir neden ileri sürülmediğinde kişilerin iddialarını desteklemek için kendilerinden makul olarak beklenen her şeyi yerine getirdiğine kanaat getirmek durumundadır. Aksine kanaat getirildiğinde söz konusu iddialar savunabilir düzeye ulaşmadığı için kötü muamele yasağının ihlal edildiğinin incelenebilmesi mümkün olmamaktadır” şeklindeki gerekçe, aslında çoğu başvurunun akamete uğramasını açıklar niteliktedir. Zira çocuklar söz konusu olduğunda, bu olayda olduğu gibi, kötü muamele için savcılığa başvurmak için zaman geçmiş olması çok olağandır. Yahut o an neler yaşadığını anlatırken çelişkili ibareler kullanması da sürpriz olmayacaktır. Elbette gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından etkili bir soruşturma yapılmalı ancak soruşturmanın başlatılması bakımından çocuklar için daha kolaylaştırılmış bir süreç izlenebilmelidir. İş bu karara konu olayda suça sürüklenen çocuğun darba uğradığını doktora söylemediği soruşturma aşamasında dikkat edilmiş ve çocuk muayene odasında kolluk personeli yanında olduğu için söyleyemediğini beyan etmiş ise de raporda, muayene odasında sadece çocuk ve doktorun olduğunun yazılı olduğu dikkate alınmıştır. Bu noktada, uygulamada çoğunlukla matbu evrakların ya da matbu ibarelerin kullanılıyor olması herkesin malumu iken, farklı yönde gerekçe oluşturulmuştur. Zira şikâyetin üç ay sonra yapılması, doktor raporunda darp izinin bulunmamış olması ve şikâyetini destekleyen somut delil sunamamış olması nedenine dayalı olarak karar bu yönde olmuştur.¹¹⁹

¹¹⁹ Anayasa Mahkemesi Recep Kara, B. No: 2016/4084, 15/1/2020 tarihli kararı, § 27 vd.,

Her ne kadar gerekçe, hukuki ise de çocuğun, çocuk olmasından kaynaklanan özellikler tamamen devre dışı bırakılmıştır. Başvurunun sonucu menfi olsa da red gerekçesinde ispat yükümlülüğünün azaltılmış olması beklenirdi.

1.2.2. Soruşturma Aşamasında Çocukların İfadelerinin Alınması

İfade alma; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, 4/3'üncü maddesinde suça karıştığı hakkında şüphe bulunan kişilerin, kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından iddia olunan suç hakkında dinlenilmesi olarak düzenlenmiştir.

Çocukların geçmiş olaylara ilişkin tanımlamaları, dikkat çekici ölçüde eksiktir. Çocuğun bilişsel kapasitesindeki yetersizlik, dile hâkimiyetteki eksiklikler, olayı detaylı olarak aktarmasına engel teşkil edebilir. Aynı zamanda çocuklar geçmiş olayların detaylı olarak hatırlanmasında yetişkinlere göre daha başarısız yöntemler kullanırlar bu da geçmiş olayları net olarak hatırlamalarını ve dolayısıyla ifadelerinin güvenilirliğini zedelemektedir.¹²⁰

Suçta sürüklenen çocuklar bizzat işledikleri suçlardan ya da işlemek zorunda bırakıldıkları suçlardan dolayı ifade alımı sırasında, daha önceden hiç tanımadıkları devlet görevlilerinden ve uygulanan prosedürlerden korkabilir ve bu korkularını ifadelerine yansıtabilirler. Bunun farkında olan yasa koyucu, yeterliliği tartışılır olmasına rağmen, belli bazı özel düzenlemeler ile ifadesi alınacak çocuğu korumaya çalışmıştır.

Bu sonuçların en aza indirgenmesi bakımından çocukların ifade alımlarında dikkat edilmesi gereken kuralların, kanunla net bir şekilde ortaya konması gerekir. Maalesef ki Türk mevzuatında ayrıntılı ve net kurallar benimsenmemiş, çocuk

kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (07.01.2022)

¹²⁰ İpek Ergönül, *Çocuk İfadelerinin Değerlendirilmesi: Kriter Bazlı İfade Analizi*, (Vrij, 2008 (Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities (s. 201 - 261). West Sussex, Wiley)'den aktaran) (İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012, s.19

ifadelerinin alımına dair temel ilkeler ise Yönetmelik ile yürürlüğe konmuştur.

Çocuğa dair hükümlerin kanun düzenlemesi olması beklenirken Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Yönetmeliğinde çocuklarla ilgili özel hüküm bulunmaktadır. Madde 19/b'ye göre;

- I. *Çocuğun gözaltına alındığı ana-baba veya vasisine bildirilir.*
- II. *Kendi talebi olmasa bile müdafiden yararlandırılır, ana-baba veya vasisi müdafî seçebilir.*
- III. *Müdafî hazır bulundurulmak şartı ile şüpheli çocuğun ifadesi alınır.*
- IV. *Kendisinin yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanunî bir engel bulunmadığı durumlarda ana-babası veya vasisi ifade alınırken hazır bulunabilir.*
- V. *Yetişkinlerden ayrı yerlerde tutulur.*
- VI. *2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yazılı suçlar büyüklerle beraber işlendiği takdirde soruşturma evresinde çocuklarla ilgili evrak ayrılır, soruşturmaları ayrı ayrı yürütülür.*
- VII. *Çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur.*
- VIII. *Suçun mağduru çocuksa, bunlara karşı işlenen suçüstü hâllerinde, kovuşturulması suçtan zarar gören kimsenin şikâyetine bağlı olan fiillerde şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyet şartı aranmaz.*
- IX. *Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.*
- X. *Çocuklara kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak, zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemler alınır.*

Sayılan ilkelerin temel ilkelerden kabul edilip daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Yönetmelikte belirlenen temel ilkeler haricinde, ÇKK'da da çocukların ifadelerinin alınmasına ilişkin bazı hükümler mevcuttur.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturmanın, bizzat çocuk savcısı tarafından yapılması gerekir. Soruşturma kavramının içinde ifade alımı da bulunmaktadır. Kolluk personeli, çocuğun ifadesini alamaz. Uygulamada bu hükme uygun davranılmaması yaygındır. Çoğu karakolda, çocuğu suçüstü, ihbar veya yakalama emri üzerine yakalayan kolluk, ifadesini de kendisi almakta, durumdan ilgili Cumhuriyet savcısını haberdar etmekle yetinmektedir. Ancak bu durum şikayet ve dava edildiğinde, yargı birimleri tarafından bozma sebebi olarak görülmektedir.

Çocuğun ifadesinin kolluk tarafından alınması Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararlarına da konu olmuştur. Örneğin; çocuğun ifadesinin savcı tarafından alınmadığı bir karar “5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 15/1. maddesi gereği, suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturmanın, soruşturma bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılması zorunludur. Bu nedenlerle öncelikle, yaşı küçük olan SSC'nin, bir suç soruşturmasına uğrayacak şekilde gözaltına alınması sonrasında, yasal usûllere uymadan, müdafî olmaksızın olay mahallinde polislerce sorgulanması ve bu sorgu neticesinde alındığı bildirilen ikrarlı ya da ikrarsız beyanlarının tutanağa geçirilmesi, yasanın gereklerine aykırı olup açıkça hukuka aykırı delil niteliğinde olduğundan, varlığı ve gerçekliği bir karara dayanak alınamaz”¹²¹ gerekçesiyle bozulmuştur.

Yargıtay'ca, çocuğun ifadesinin savcı tarafından alınmama halinin hukuka aykırı delil elde etme olarak görülmesi ve hükme esas alınamayacağının kabul edilmesi çocuk hakları bağlamında önemli bir aşamadır.

¹²¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2014/5-624 E., 2016/266 K., 24.05.2016 karar tarihli karar, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (11.03.2021)

1.2.3. Çocuklar Hakkında Uygulanan Adli Kontrol ve Tutuklama Sistemi

Adli kontrol sistemi, tutuklama sebepleri mevcut olayda bulunmasına rağmen, şartlar nedeniyle tutuklama yerine şüpheli veya sanığı denetim altında tutma mekanizmasıdır. Adli kontrol uygulanma biçiminin özgürlüğü belli oranda kısıtlamasına rağmen tutukluluk ile kıyaslandığında mevcut olaydaki şartlar elverişli ise suça sürüklenen çocuklar bakımından daha uygun olduğu söylenebilir. Zira tutuklama özgürlüğü tümüyle kısıtladığından, en ağır denetim tedbiridir.

1.2.3.1. Çocuklar Hakkında Uygulanan Adli Kontrol Sistemi

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında hürriyeti bağlayıcı muameleye başvurulmasının en son tedbir olarak düşünülmesi kuralına uygun olarak oluşturulmuş adli kontrol sistemi, Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiştir. CMK md. 109 çocuklar için de geçerli olup ÇKK md. 9 ile söz konusu maddeye ek mahiyetinde birkaç tedbire daha yer verilmiştir.

CMK hükümlerine göre tutukluluğu gerektiren hallerde olduğu gibi tutuklama yasağı bulunan durumlarda da adli kontrole hükmedilebilmektedir. Adli kontrole soruşturma aşamasında, hâkim tarafından karar verilir. Bir veya birkaç tedbire hükmedilebilir.

CMK 109'uncu maddede belirlenen adli kontroller; yurt dışına çıkamamak, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak, hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek,

şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak, silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek, konutunu terk etmemek, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek, belirlenen yer veya bölgelere gitmemek tedbirleridir. Bu tedbirlere ek olarak ÇKK md.20'ye göre belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak tedbirlerine de karar verilebilir.

ÇKK'de düzenlenen suça sürüklenen çocuk hakkında verilebilecek adli kontrol tedbirlerinin nasıl uygulanacağına dair düzenlemeler ise Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Yardım Kurulları Yönetmeliğinde¹²² bulunmaktadır.

Adli kontrol tedbirleri esnetilebilen, süreçte ortaya çıkan şartlara göre değiştirilebilen tedbirlerdir. Çocuğun denetimsiz salıverilmesinden sonra ilk önce adli kontrol tedbirlerinin düşünülmesi gerekmektedir. Zira Çocuk Koruma Kanunu 20/2. maddesinde, bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebileceğini düzenlemiştir.

ÇKK 20/2. maddesine göre; suça sürüklenen çocuk tedbirlere uymaz ya da hükmedilen tedbirden sonuç alınamayacağı anlaşılır ise değiştirilebilir, kaldırılabilir, yerine çocuğun tutuklanmasına karar verilebilir.

¹²² 18.04.2007 tarihli 26497 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Her halükarda, söz konusu tedbirlere başvurulurken *çocuğun yüksek yararı* göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğun yüksek yararına her aşamada dikkat edilmez. Adli Kontrol kararları yerine getirilirken suça sürüklenen çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde her aşamada özel hayatın gizliliğine dikkat edilir ve çocuğun ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.

Anayasa Mahkemesi de güvenlik tedbirleri ile ilgili olarak uzmanların yardımına başvurularak çocuğun içinde bulunduğu koşullar, çocuğun kişilik yapısı ve özellikleri gözetilmek suretiyle çocuğun yüksek yararına olanın tespit edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bir kararına konu kasten yaralama suçundan yapılan yargılamada; suça sürüklenen ve farik ve mümeyyiz olmadığı için hakkında güvenlik tedbiri uygulanması talep edilen suça sürüklenen çocuk hakkında, üç ayda bir sağlık kuruluşuna başvurması yönünde yerel mahkemece verilen karara karşı aile hayatına saygının ihlal edildiğine ilişkin yapılan başvuruda; *“suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar yönünden uygulanabilir olan tedbirlerin amacının genel olarak çocuğun korunması, varsa zararlı eğilimlerinin önüne geçilmesi, aile ve çevreyle uyumu sağlanarak topluma kazandırılması ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sağlık tedbiri ile de çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması, tedavisi için geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılması amaçlandığı söylenebilir. Ayrıca mevzuata göre suçun ağırlığının hangi güvenlik tedbirin uygulanacağı yönünde bir etkisinin olmadığı gözetildiğinde, çocuğun üstün yararı ilkesi bağlamında çocuğun durumuna en uygun ve çocuğun yararına olan tedbirin belirlenmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.”* gerekçesini kurmuştur.¹²³

Adli kontrol, Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralların (Pekin (Beijing) Kuralları) tutukluluk yerine

¹²³ Anayasa Mahkemesi B.Y. ve Y.O.Y., B. No: 2017/32942, 8/6/2021 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

yakın gözetim, bakım veya bir aile yanına ya da eğitim kurumlarına yerleştirme hükümleri ile de uyumludur.

1.2.3.2. Çocuklar Hakkında Uygulanan Tutuklama Sistemi

Tutuklama tedbiri; soruşturma aşamasında hâkim, kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından, delillerin korunması, failin kaçmasının engellenmesi ve cezanın infazının sağlanabilmesi amacıyla başvurulmuş geçici bir tedbirdir.

Pekin kuralları, suça sürüklenen çocuklar hakkında tutukluluğa son çare olarak başvurulmasını öngörür. Pekin Kurallarının 13. maddesine göre *“Yargılamanın tutuklu olarak yapılmasına en son çare olarak başvurulmalı ve süre mümkün olduğu kadar kısa tutulmalıdır. Tutukluluk yerine mümkün olduğu kadar yakın gözetim, yoğun bakım veya bir aile yanına yahut eğitim kurumuna yerleştirme gibi alternatif önlemler getirilmelidir. Tutuklu olarak yargılanmakta olan çocuklara Birleşmiş Milletler’ce kabul edilen Hükümlülerin Islahı İçin Asgari Standart Kurallar’ın tanıdığı tüm haklar tanınmalıdır. Tutuklu olarak yargılanmakta olan çocuklar yetişkin olan suçlulardan ayrı bir kurumda veya aynı kurum içinde ayrı bir bölümde tutulmalıdır. Tutukluluk sırasında bütün çocuklar, yaşlarının, cinsiyetlerinin ve kişiliklerinin gerektirdiği bütün sosyal, kültürel, eğitim, psikolojik ve tıbbi yardım ve bakımlardan yararlandırılmalıdır.”*

Bu asgari standartların, taraf ülkeler bakımından uygulanması beklenmektedir. Türkiye açısından bakıldığında, söz konusu asgari standart kuralların bir kısmının yasa ve yönetmelik maddesi ile öngörüldüğü, bir kısmının ise yargı kararları ile içtihat oluşturularak yaşama geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Asgari standart kurallara uygun olarak suça sürüklenen çocukların lehine yürürlüğe konmuş tutuklama ile ilgili bir madde de, ÇKK’de yer almaktadır. Kanunun 21. maddesine göre on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Bu madde göz önüne alındığında, on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan suçlardan dolayı gözaltı işleminin de

uygulanmaması gerekmektedir.

Tutuklama kararı verebilmek için adli kontrol sisteminin neden uygulanmadığı gerekçelendirilmelidir. Gerçekten Anayasa Mahkemesi kararlarında¹²⁴ bu hususa ilişkin olarak “*tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunun söylenebilmesi için tutuklamaya alternatif diğer koruma tedbirlerinin yeterli olmaması gerekir. Bu çerçevede -tutuklamaya göre temel hak ve özgürlüklere daha hafif etkide bulunan- adli kontrol yükümlülüklerinin ulaşılacak istenen meşru amaç bakımından yeterli olması hâlinde tutuklama tedbirine başvurulmamalıdır. Nitekim bu hususa 5271 sayılı Kanun'un 101. maddesinin (1) numaralı fıkrasında işaret edilmiştir.*” şeklinde açıklamalar getirmektedir. Bu gerekçe, asgari standart kurallarında yer alan tutuklamanın son çare olarak düşünülmesi kuralına uygundur.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi, suça sürüklenen çocuklar hakkında verdiği kararlarda uluslararası sözleşme ve belgeler doğrultusunda tutuklama tedbirinin zorunluluk ise ve son çare şeklinde başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla ilgili bir kararında¹²⁵ “....çocuklar hakkında tutuklama tedbirinin uygulandığı durumlarda bunların yanı sıra yukarıda bahsedilen uluslararası sözleşmeler ve belgeler ışığında tutuklamanın çocuklar bakımından en son başvurulacak yol olduğu, eğer tutukluluk bir zorunluluksa bunun mümkün olan en kısa sürede sonlandırılması gerektiği dikkate alınmalıdır. Ancak bu durum, çocuklar hakkında hiçbir şekilde tutuklama tedbirinin uygulanamayacağı şeklinde anlaşılmamalıdır. Bakanlar Komitesinin Avrupa Konseyine üye devletlere yönelik tavsiye kararında da belirtildiği üzere kısmen daha büyük yaştaki çocuklar tarafından işlenmiş olan çok ciddi suçlara ilişkin istisnai olaylarda tutuklama tedbirinin uygulanması gerekebilir.”

Çocuklar, çocuk olmalarından dolayı etraftaki tehlikelere açık ve yetişkinler tarafından korunmaya muhtaçlardır. Bu bakımdan, gözaltı ve tutuklama gibi tedbirler

¹²⁴ Anayasa Mahkemesi Halas Aslan, B. No: 2014/4994, 16/2/2017 tarihli kararı, § 79, kararlarbilgibankasi/ (04.11.2011)

¹²⁵ Anayasa Mahkemesi Semra Omak, B. No: 2015/19167, 17/7/2019 tarihli kararı, § 45, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

uygulanırken yetişkinlerden ayrı tutulmaktadırlar. Bu nedenle çocuklar için ayrı ceza infaz kurumları eğitim evleri bulunmaktadır. Bunların bulunmadığı yerlerde yetişkinlerden ayrı tutulacakları 5275 sayılı CGTİHK’de hüküm altına alınmıştır. 11. maddeye göre bu kurumlarda suça sürüklenen çocuğa eğitim ve öğretim vermeye devam edilmelidir.

Çocukların davranış öğrenmesi ve çevredeki davranışları kopyalaması nedeniyle, ıslah kurumlarında uygulanan tutuklama, çocuklar arasında suçun sirayet etmesine neden olabilmektedir. Bu bakımdan, 5275 sayılı Kanun 113.maddede genel olarak düzenlenen *“tutuklular, maddî olanaklar elverdiğince suç türlerine ve taşıdıkları güvenlik riskine göre ayrı odalarda barındırılırlar.”* hükmünün çocuklar açısından uygulanması elzemdir.

Tutuklu çocukların hakları ve yükümlülükleri bakımından ayrı mevzuat hükümleri bulunmadığından, yetişkinler için uygulanacak hak ve yükümlülükler çocuklar için de geçerlidir.

Anayasa Mahkemesi, tutukluluk ile ilgili olarak verdiği kararlarda bazı hususların üzerinde durmaktadır. Bu hususları özetlemek gerekirse; kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının Anayasa’nın 19. maddesi kapsamında sınırlanabileceği, söz konusu sınırlamanın Anayasa’nın 13. maddesinde belirlenen koşullara uygun olarak kanun tarafından öngörülmüş, haklı bir sebebe dayanan ve ölçülülük ilkesine aykırı olmayacak şekilde olması, tutuklamanın kanuni olması, suçluluğu hakkında kuvvetli şüphe bulunan kişinin kaçmasını, delilleri yok etmesini veya değiştirmesini önlemek için tutukluluğun zorunlu olması ve kanunen belirlenen diğer hallerin mevcut olması, gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesine göre¹²⁶; *“Ölçülülük ilkesi; "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. Elverişlilik, öngörülen müdahalenin ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını; gereklik,*

¹²⁶ Anayasa Mahkemesi Furkan Omurtag, B. No: 2014/18179, 25/10/2017 tarihli kararı, § 77 , Anayasa Mahkemesi E.2016/13, K.2016/127, 22/6/2016 tarihli kararı, § 18; Anayasa Mahkemesi Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013 tarihli kararı, § 38, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (05.11.2021)

ulaşılmak istenen amaç bakımından müdahalenin zorunlu olmasını yani aynı amaca daha hafif bir müdahale ile ulaşılmasının mümkün olmamasını; orantılılık ise bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir”.

Anayasa Mahkemesi, 15 yaşında olan ve mala zarar verme, hırsızlık, konut dokunulmazlığını ihlal suçlarından bir çay ocağından iki kumbara aldığı iddiası ile tutuklanan suça sürüklenen çocuğın, çabuk sinirlenen, agresif kişilik özelliğı olduğı ve davranış bozuklukları bulunduğı, evden kaçtığı, aile denetimine uyum sağılayamadığı gibi durumlarla ailesi tarafından Hastaneye götürülen ve psikiyatrik tanımlaması yapıldıktan sonra tedaviye devam etmediğı, yapılan sosyal incelemelerde danışmanlık tedbiri ile sağılık tedbirinin uygulanmasının nerildiğı, tutuklu iken ocuk koğuşunda kendi yaşamına son verdiğı, bunun üzerine annesi tarafından tutuklamanın hukuki olmaması sebebiyle, kişi hürriyeti ve güvenliğı hakkının ihlal edildiğı iddiası ile yapılan bireysel başvuruda, söz konusu olayda tutuklamanın kanuni dayanağıının olduğı, soruşturma mercilerinin tespitine göre çocuğın suçu işlediğı yönünde kuvvetli suç şüphelerinin olduğı, suçun mahiyeti itibariyle de tutuklamanın olgusal temelinin olduğunun sylenebileceğine işaret etmiştir. Son olarak ise, ölçülülük ilkesi bağılamında değıerlendirme yapmış ve değıerlendirmede somut olayın tüm özellikleri yanında tutuklama tedbiri uygulananın ocuk olduğunun gözetilmesi gereğini de belirtmiş ve “ocukların tutuklanmasına ilişkin olarak 5395 sayılı Kanun’da bu durumun son çare tedbiri olması gerektiğı belirtilmiştir. Özellikle 5395 sayılı Kanun’un 20. maddesi uyarınca, bir çocuğın tutuklanmasına yalnızca adli kontrol tedbirinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağıının anlaşılması veya bu tedbirlere uyulmaması durumunda karar verilebilmektedir. Bu hükümden somut olayda öncelikle adli kontrol tedbirinin uygulanması gerektiğı anlaşılmaktadır. Zira adli kontrol tedbirinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağıının anlaşılması veya bu tedbirlere uyulmaması sonucuna varılabilmesi için öncelikle bu tedbire başvurulması gerekmektedir. Somut olayda tutuklamaya karar verilirken tutuklama kararında başvurucunun oğlunun ocuk olduğunun dikkate alındığına dair herhangi bir değıerlendirmeye yer

*verilmemiştir. Dolayısıyla başvurunun tutuklanmasına karar verilirken uluslararası sözleşme ve belgelerde yer alan ilkelere riayet edildiği, bu bağlamda diğer koruma tedbirlerinin uygulanmasının yetersizliğinden bahsedilirken başvurunun yaşının dikkate alındığı söylenemeyecektir. Tutuklama kararında sulh ceza hâkimi tarafından ileri sürülen gerekçeler, tutukluluk tedbirinin -başvurunun oğlunun yaşı bakımından- özellikle iç hukukun gerektirdiği üzere son çare olarak kullanıldığının düşünülmesine imkân vermemektedir. Ayrıca tutuklama kararı veren hâkimliğin başvurunun tutuklanmasına karar verirken öncelikle tutuklamadan başka tedbirleri öngördüğü anlaşılmamaktadır. Bu gerekçelerle tutuklamanın ölçülü olmadığı sonucuna varılmıştır” gerekçesini kurarak ihlal kararı vermiştir.*¹²⁷

Keza Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarında, suça sürüklenen çocuklar hakkında verilmiş bulunan tutukluluk kararlarının ölçülü olduğu ve diğer ilkelere de uyulduğunda yerinde görüldüğü durumlar mevcuttur. Örneğin; Gaziantep ilinde meydana gelen olayda; 17 yaşındaki suça sürüklenen çocuğun, arkadaşının kendisini rahatsız ettiğini söylediği bir çocuğun okuluna giderek okuldan çıkmasını beklemiş ve yanında getirdiği kurusıkı tabanca ile mağdur çocuğa ve mağdur çocuğu koruyan öğretmenlere yönelik kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, tehdit, silahla yaralama suçlarını işlediği isnat edilmiştir. Söz konusu olayda, suça sürüklenen çocuk hakkında tutuklama kararı verilmiş, tutuklama kararına yapılan itirazlar reddedilmiş ve başvuru tarafından adli kontrol tedbirlerine hükmedilmediğini ve tutuklama kararı verilmesinin son çare olması gerektiği iddiasıyla bireysel başvuru yoluna başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi, bu noktada yaptığı değerlendirmede, suça sürüklenen çocuklar hakkında tutuklama yasağı bulunmadığını, tutukluluğun öncelikli ilkesi olarak kuvvetli şüphenin somut olayda bulunması gerektiğini, sonrasında tutuklamanın meşru bir amacı olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiğini belirterek tutuklama nedenlerinin varlığının, tutuklamanın yapılan eylem ile ölçülü olup olmadığının ve son çare olarak

¹²⁷ Anayasa Mahkemesi Semra Omak, B. No: 2015/19167, 17/7/2019 tarihli kararı, § 50,51 kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

başvurulup en kısa sürede sonlandırılması yönündeki ilkelere uygunluğunun araştırılması gerektiğini açıklamıştır. Sonuç olarak; “Somut olayda tutuklamaya konu şiddet olayı bir öğrenim kurumunda (lisede) yaşanmıştır. Bu okulda genel olarak 15-18 yaş grubunda bulunan çocukların öğrenim gördüğü hatırdan tutulmalıdır. Ayrıca başvuru tutuklandıktan kısa bir süre (yaklaşık elli gün) sonra serbest bırakılmıştır. Başvurucu, kendisiyle ilgili olmayan bir konuda (bir arkadaşının yaşadığını iddia ettiği bir sorun nedeniyle) kurusıkı silahla okula gelmiş ve söz konusu olay gerçekleşmiştir. Başvurucunun okulda öğrenim gören bir çocuğu alıkoyma girişiminde bulunması, bunu engellemeye çalışan öğretmenleri tehdit etmesi ve onlara kurusıkı tabancayla ateş ederek yaralaması söz konusudur. Bir okulda yaşanan anılan eylemlerin niteliği ve tutuklamaya konu suçların konusunu oluşturan eylemlerin ağırlığı dikkate alındığında hâkimliğin başvuru hakkında uyguladığı tutuklama tedbirinin ölçülü olduğu ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağı sonucuna varmasının keyfi ve temelsiz olduğu söylenemez.” gerekçesiyle Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir¹²⁸.

Görülmektedir ki Anayasa Mahkemesi de tutukluluğun son çare olarak düşünülmesi kuralına, farklı bakış açıları ile belli oranda esneklik kazandırmıştır. Daha çok işlenen suç ile öngörülen tedbirin orantısı bakımından yaptığı bakış açısında, çocuklar hakkında tutuklama yasağı olmadığını belirterek meşru sebebin varlığı halinde tutuklama tedbirine başvurulacağını içtihat haline getirmiştir.

Kaldı ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de daha önce Türkiye'yi bu anlamda ihlal ile mahkum etmiştir¹²⁹. Tutukluluk süresinin uzunluğundan şikayet eden başvuran lehine verdiği kararın gerekçesinde “Mahkeme, Türkiye'ye karşı açılan çok sayıda davada, çocukların tutukluluğu karşısındaki endişesini ifade

¹²⁸ Anayasa Mahkemesi Mehmet Koçak, B.No: 2020/1376, 03/11/2020 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> (04.11.2021)

¹²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bilal Doğan v. Türkiye, Başvuru no: 28053/10, 27.11.2012 tarihli kararı, §40-42 <http://www.insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=1&nx=0&d=T>, (04.02.2022)

ettiğini ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiği yönünde karar verdiğini hatırlatmaktadır. Nart davasında, çocukların korunmasına ilişkin uluslararası metinlerin fazlalığını dikkate alan Mahkeme, çocukların tutuklanması tedbirinin son çare olarak düşünülmesi ve tutukluluk süresinin mümkün olduğunca kısa tutulması gerektiğini bildirmiştir.....Dosya göz önüne alındığında, hâkimlerin, başvuranın tutuklanmasına ya da tutukluluk halinin devamına ilişkin karar verirken, Türk hukuku ve birçok uluslararası Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerle uygun biçimde, tutukluluğu son çare olarak düşünmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, başvuranın avukatı, itiraz sırasında, hâkimin dikkatini müvekkilinin küçük olduğuna çekmiş olmasına rağmen, hâkimlerin, ilgilinin itirazını ve tutukluluk hali veya bu tutukluluğun devamına ilişkin verilen kararların incelemeleri sırasında, başvuranın yaşını gerektiği gibi dikkate aldıklarını düşündürecek hiçbir olgu dosyada bulunmamaktadır. Mahkeme, başvuran hakkında dokuz aydan fazla bir süre boyunca tutukluluk halinin devamına ilişkin verilen kararlarda, yaşının dikkate alınmamasının, tek başına dahi, Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmak için yeterli olduğu kanısındadır.” demektedir.

Söz konusu AİHM kararı 2012 tarihli ise de hala Türkiye açısından uygulama kabiliyeti bulduğu söylenemez. AİHM, kararlarında, Türkiye’de çocukların tutuklanma sayılarının fazlalığından bahsetmiştir. Buna rağmen incelenen Yargıtay kararlarında görüldüğü üzere yerel mahkemelerce halen çokça tutuklama tedbirine başvurulduğu görülmektedir.

Tutukluluğa itiraz, CMK 101/5. madde ve TCK 108. madde düzenlemelerine göre, soruşturma aşamasında kendisi, müdafî ve ailesi tarafından Sulh Ceza Hâkimliğine, kovuşturma evresinde ise tutuklama kararını veya tutuklamanın devamına karar veren mahkemeye yapılır. Mahkeme de kendiliğinden her duruşmada ve bir ay aralıkla tutukluluğu inceler. Tutuklamanın kaldırılması kararı ile tutukluluk sona erebileceği gibi yargılama sonucunda beraat, davanın düşmesi... gibi suça sürüklenen çocuğun lehine verilen kararlar ile de tutuklama sona erer.

Tutukluluğa itiraz sonucu yapılacak incelemenin, tutuklamanın devamı için

aranan şartların olup olmadığı konusunda gerçek bir inceleme olması gerekmektedir. Tutukluluğa itiraz halinde itiraz sebeplerinin tutukluluğun kaldırılmasına ne kadar yardımcı olduğu konusunda araştırma yapılmalıdır. Tutukluluğun kaldırılması esas alınarak tutuklama sebeplerinin kuvvetli şekilde devamı halinde gerekçeli biçimde tutukluluğun devamına karar verilmeli, yeterli gerekçenin olmaması durumunda ise tutuklama sona erdirilmelidir.

AIHM Uca/Türkiye 45801/12 sayılı kararında; 16 yaşında iken silahlı terör örgütü üyesi olma suçlamasıyla yakalanan suça sürüklenen çocuğun tutuklanmasına dair olayla ilgili olarak, başvurucunun tutuklanmanın ölçülü olmaması, tutukluluğun incelenmesinde duruşma yapılmaması ve soruşturma dosyasına erişim hakkının kısıtlanmasına yönelik yaptığı incelemede, suça sürüklenen çocuk hakkında Sulh Ceza Hakimliği tarafından verilen tutuklama kararında ve devamındaki tutukluluğun devamı kararlarında, benzer gerekçelerin olduğu ve tutuklama tedbirine son çare olarak başvurulduğunun inandırıcı bulunmadığını belirtmiştir. İç hukukumuzda, tutuklamaya alternatif tedbirlerin öngörölmüş olmasına rağmen başvuruya konu olayda düşünölmediği bu bakımdan tutuklama gerekçelerinin yetersiz olduğu ve uygun olmadığı, bu hali ile AIHS'nin 5/3. maddesinde yer alan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine kanaat getirmiştir. Kararın devamında; *“Mahkeme, daha önce, tutuklunun, tutukluluğuna ilişkin karar vermesi istenen ilk derece mahkemesi hâkiminin önüne çıkabildiği durumlarda, itirazın incelenmesi sırasında hazır bulunmamasının, silahların eşitliği ilkesine saygıyı etkilemediği sürece, Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasını tek başına ihlal etmediğini kabul etmiştir. Mahkeme, itirazın incelendiği tarihte, ilgilinin, sadece birkaç gün içerisinde ilk derece mahkemesi hâkimleri huzuruna çıkarılmasının göz önünde bulundurulması gereken bir unsur olduğu kanaatindedir. Mahkeme, mevcut davada, başvuranın, 23 Aralık 2011 tarihinde, tutukluluğuna hükmeden Mersin Sulh Ceza Hâkimliği önüne çıkarıldığını kaydetmektedir. Başvuran, bu vesileyle, hâkimlik tarafından dinlenmiş ve tutukluluğunu gerekçelendiren delil unsurlarına karşı itiraz etme imkânına sahip olmuştur. Mahkeme, tutukluluğuna ve tutukluluk halinin devamına karşı başvuran tarafından yapılan başvurular ile ilgili olarak, ulusal mahkemelerin, dosya üzerinden*

inceleme yaparak başvurayı dinlemeden söz konusu başvuruları reddettiklerini gözlemlemektedir. Mahkeme, bu bağlamda, başvuranın, Mersin Çocuk Mahkemesinin davanın esasına ilişkin karar verdiği 24 Temmuz 2012 tarihinden önce hâkim önüne çıkma imkânına sahip olmadığını gözlemlemektedir. Bununla birlikte Mahkeme, bireysel özgürlük söz konusu olduğunda, somut olayda olduğu gibi hâkim huzuruna çıkmadan yedi aylık bir sürenin geçmesinin, söz konusu sürenin “makul” olarak nitelendirilmesine imkân vermediği kanaatindedir.¹³⁰ Mahkeme, başvuranın bir hâkim tarafından dinlenemediği süreyi göz önünde bulundurarak, ilgilinin ceza yargılamasına katılmamasının, Sözleşme’nin 5. maddesinin 4. fıkrasını ihlal ettiği kanaatindedir¹³¹” gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir. Böylece AİHM, tutukluluğa itiraz sonucu verilen kararların, matbu formlar gibi olmasını istememiş, her bir tutukluluğa itirazda etkili bir inceleme yapılmasını istemiştir.

Bu şekilde suça sürüklenen çocuklar bakımından, tutuklamanın olduğu kadar tutuklamanın devamının da son çare olarak düşünülmesi gerekmektedir. Ancak ne yazık ki Türk ceza sisteminde gerek tutuklamada gerekse tutuklamanın devamında birbirinin aynı gerekçelerle neredeyse matbu form halinde kararlar verilmekte ve kişi hürriyetini kısıtlayıcı bu son derece önemli tedbire, sık ve kolayca başvurulabilmektedir.

1.3. Kovuşturma Açılmasına Yer Olmadığına Dair Karar

Türk Ceza Muhakemesi hukukunda savcının kamu adına dava açmak üzere iddianame düzenlemesi için, suçu soruşturan savcının, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığına kanaat getirmiş olması gerekir.¹³²

¹³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Erişen ve diğerleri/Türkiye, no. 7067/06, § 53, 3 Nisan 2012 tarihli kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Gamze Uludağ/Türkiye, no. 21292/07, § 44, 10 Aralık 2013 tarihli kararı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karaosmanoğlu ve Özden/Türkiye, no. 4807/08, § 77, 17 Haziran 2014 tarihli kararı, <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=4&nx=16&d=T> (07.01.2022)

¹³¹ <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=4&nx=16&d=T> (07.01.2022)

¹³² Ceza Muhakemesi Kanunu, m.170/2 “Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.”

Yeterli şüphenin olmadığı durumlarda dava açılması usul ekonomisine de aykırı olacağından kovuşturmayaya yer olmadığı kararı ile bu sorun çözülmüş olmaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu 172. madde düzenlemesine göre; Cumhuriyet savcısı kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilir.

Kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilebilmesi gerekçelerinden biri yeterli delil elde edilememesi halidir ki bu durumda savcının, suça dair olayın aydınlanmasını sağlayacak tüm delillerin toplandığından emin olması gerekmektedir. Bu noktada savcının delil toplama görev sınırlarının tespiti gerekmektedir.

Çocuğun cinsel istismarı suçundan yapılan soruşturmanın kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar sonuçlanmasının kötü muamele yasağını ihlal ettiği iddiasıyla yapılan bir bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi¹³³; “*etkili soruşturma, tarafların tüm taleplerinin karşılanacağı anlamına gelmemektedir. Soruşturma tekeli elinde bulunduran savcının bu konuda geniş bir özerkliğe sahip olması, hangi delillerin kötü muamele vakasını aydınlatacağı hususunda da bizzat kendisinin karar verebilmesini gerektirmektedir. Aksinin kabulü maddi gerçeğin aranmasının icra tarzı olan soruşturmayaya ve dolaylı olarak da sonucuna yapılmış bir sınırlandırma anlamına geleceğinden -kamu görevlilerinin karışmadığı soruşturmalarda da geçerli olan- tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesini zedeleyici mahiyete bürünebilir. Maddi gerçeği anlamlandırmada kanıt unsuru olarak katkısı bulunmayan ya da oldukça kısıtlı bulunan noktalarda bazı delillerin toplanıp toplanmamasında savcının bir ölçüye kadar takdir yetkisinin bulunması başlı başına soruşturmanın etkisiz icra edildiği anlamına gelmemektedir.*” şeklinde hüküm kurarak savcının delil toplama işleminde bir noktaya kadar takdir yetkisinin bulunduğunu kabul etmiştir.

¹³³ Anayasa Mahkemesi A.D., B. No: 2014/7967, 23/5/2018 tarihli kararı, § 131, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

Bu karara konu olayda Anayasa Mahkemesi; “*Soruşturma süreci bir bütün olarak incelendiğinde başvurunun şikâyeti üzerine derhâl soruşturmaya başlandığı, eylemlerin gerçekleşme koşullarının ortaya çıkarılması için mevcut ihtimallerin araştırıldığı, çelişen ifadelerin güvenilirlik testinden geçirildiği, olayla ilgili fark edilebilen bulgu ve delilleri araştırmak için gerekli gayretin gösterildiği, devletin her türlü cinsel istismarı ortaya çıkarma ve bunları cezalandırmak için ceza hukuku sistemini etkili olarak uygulama şeklindeki pozitif yükümlülükte mündemiç koşulların sağlandığı, başvurunun soruşturmanın açıklığını temin edecek ve meşru menfaatlerini koruyabilecek bir şekilde beyanlarına başvurularak soruşturma sürecine dâhil edildiği, soruşturmanın yaklaşık dört ay gibi makul bir sürede neticelendirildiği anlaşılmıştır*” diyerek hak ihlali olmadığına karar vermiştir.

Bu durum göstermektedir ki etkili soruşturma yürütülmesinin başlıca ve değişmez kuralı, hiçbir delili atlamadan toplamak değil, savcının olayı aydınlatacağına kanaat getirdiği delilleri toplamasıdır. Müştekinin ve suç şüphesi altındaki çocuğun beyanlarında geçen delil iddialarının tümünün toplanması, beklenmemektedir.

Her ne kadar savcıların iş yükü karşısında bu durumun kabulü, usul ekonomisine uygun ise de hak sahiplerinin hukuki tatminlerinin sağlanabilmesi bakımından toplanmayan delillerin neden toplanmadıklarının gerekçesine yer verilmesi gerekmektedir.

Kovuşturma olanağının bulunmadığı durumlarda verilen takipsizlik kararı ise savcının takdir yetkisinden daha uzaktır. Kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinin ne olduğu Ceza Muhakemesi Kanunda açıklanmamıştır. Kovuşturma sebepleri ne ise bunlardan bir veya daha fazlasının bulunmama hali olarak kabul edilebilir. Örneğin; takibi şikâyeteye bağlı suçlarda şikâyet bulunmaması veya şikâyetçinin şikâyetinden vazgeçmesi, ceza davasının açılması için gereken zamanaşımı süresinin dolmuş olması, şüphelinin 12 yaşından küçük olması gibi muhakeme şartlarının bulunmaması hallerinde kovuşturma olanağının bulunmaması nedeniyle takipsizlik kararı verilecektir.

Burada önemli hususlardan biri, suçun varlığına rağmen kovuşturma olanağının bulunmaması nedeniyle çocuklar hakkında güvenlik tedbirinin uygulanıp uygulanmayacağı, uygulanabilecek ise buna hangi mahkemenin karar vereceği sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Türk Ceza Kanunu 31. maddede, on iki yaşından küçük çocuklar için ceza soruşturması ve kovuşturması yapılamayacağı ancak haklarında güvenlik tedbiri uygulanabileceği belirtilmiştir. Yetkili mahkeme sorunsalı ise Yargıtay 9. Ceza Dairesinin E: 2011/8130, K: 2011/30619 sayılı kararında on iki yaşından küçük çocuklar için tedbirler açısından görevli mahkemenin çocuk mahkemesi veya çocuk hâkimi, bulunmadığı yerlerde aile mahkemesi, bulunmadığı yerlerde ise asliye hukuk mahkemesi olduğuna karar verilmiştir. Bu karar, bu yaştaki çocukların ceza mahkemesi önüne çıkarılmaması bakımından yerindedir.

CMK 172. maddeye göre kovuşturmaya yer olmadığına dair kararında savcılık, karara itiraz süresini ve itiraz merciini açıkça belirtmelidir.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlara itiraz 15 gün içinde sulh ceza hâkimliğine yapılmaktadır.¹³⁴

CMK 172/22. maddeye göre, itiraz yerinde görülür ise kamu davası açılabileceği gibi yeni delil ortaya çıkması halinde sulh ceza hâkimliğinin kararı ile de kovuşturmaya yer olmadığına dair verilmiş olan suç iddiasına ilişkin kamu davası açılabilecektir.

Bu durumda, verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, mahkemece verilen hükümler gibi kesinlik oluşturmamaktadır.

Yargıtay'ca yapılan bir kanun yararına bozma isteminde verilen kararın gerekçesinde bu durum “5271 Sayılı Kanun'un 160. maddesi uyarınca, bir suçun işlendiği ihbarını alan Cumhuriyet savcısı, delil toplayıp maddi gerçeği araştırmaya başlayarak, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe bulunması halinde, aynı Kanun'un 170/2. maddesi uyarınca iddianame düzenleyip kamu davasını açmakla,

¹³⁴ Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 173 “(1) Suçtan zarar gören, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir.”

yeterli şüphe bulunmaması halinde ise Kanun'un 172. maddesi uyarınca kovuşturmaya yer olmadığına karar vermekle görevli bulunmaktadır. Buna karşın Cumhuriyet savcısının kararına itiraz üzerine Sulh Ceza Hakimliğince Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli delillerin toplanmadığı veya araştırmanın olayın özelliğine göre yetersiz ve yüzeysel kaldığının açıkça anlaşıldığı durumlarda, soruşturmanın eksik yapıldığından bahisle, genişletilmesine gerek görürse bu hususu açıkça belirtmek suretiyle CMK'nin 173/3. maddesi uyarınca soruşturmanın genişletilmesi kararı vererek, o yer Cumhuriyet Başsavcılığından talepte bulunabilir, Cumhuriyet başsavcılığı belirtilen eksikleri tamamlayıp delilleri topladıktan sonra itirazı incelemek üzere dosyayı yeniden Sulh Ceza Hakimliğine gönderecektir. Sulh Ceza Hakimi bu kez dosyayı inceleyip itirazı kabul veya reddedecektir".¹³⁵

Bu halde, kamu davası açılması gerektiğine yönelik karar, Sulh Ceza Hâkimliğince verilecektir. Sulh Ceza Hâkimliği, bu yöndeki kararını Cumhuriyet Başsavcılığına gönderecek ve usulüne uygun hazırlanacak iddianame ile kamu davası açılacaktır.

1.4. Kovuşturma Aşaması

Kovuşturma aşaması, Ceza Muhakemesi Kanununa göre 2/f maddesine göre, Cumhuriyet savcısınca hazırlanan iddianamenin ilgili mahkeme tarafından kabul edilmesinden, yapılan yargılama sonucunda verilen hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreyi ifade etmektedir.

Kovuşturma aşamasında, suçtan zarar gören/şikâyetçi/mağdurun beyanları alınır, suç şüphelisinin savunmaları dinlenir, tanık var ise tanıklar dinlenir ve savcılıkça toplanan deliller değerlendirilir. Toplanan delillerin yeterli görülmemesi, katılan, sanık ya da Cumhuriyet savcısının toplanmasını istediği deliller ve ayrıca mahkemece kendiliğinden gözetilen hususlar var ise yeniden delil toplanarak ulaşılan

¹³⁵ Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 2018/2766 E., 2018/6733 K. 23.05.2018 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>

kanaat sonucu hüküm olarak açıklanır.

İstinaf ve temyiz incelemesi sonucunda, başkaca başvurulacak kanun yolu kalmadığında hüküm kesinleşir ve kovuşturma aşaması sona ermiş olur.

1.4.1. Çocuklara Özgü Kovuşturma Sistemi

Çocuğun, yetişkin sisteminde olduğu gibi yalnızca işlediği suç nedeniyle cezalandırılmasına dayalı sistem, çocuğun gelişimine pek çok açıdan zarar verecektir.

Çocuğun erken yaşta suçlu olarak damgalanması ve hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı sırasında toplumdaki soyutlanması nedeniyle çocuğun daha çok suça yönelmesi sürpriz olmayacaktır. Bununla beraber, cezalandırma amacı güden sistemde çocuk, eğitiminden uzaklaşır. Bu hali ile hem çocuk hem de toplum zarar görmektedir. Niteliksiz iş gücünün ekonomik kaybı ve eğitimsiz bireyin toplum üzerine yükü her anlamda zarar sayılmaktadır. Daha gelişim evresini tamamlayamamış çocuğun, herhangi bir rehabilitasyona tabi tutulmadan, sadece suçunun cezasını çekmesi için cezalandırılması psikolojik bakımdan çocuğa ciddi zararlar verecektir.

Bunun gibi ortaya çıkacak pek çok olumsuz durumda, yargılama aşamasının çocuğa özgü olacak bir sisteme geçilmesi ile iyileşme sağlanabilir.

Fransa'da çocuk mahkemeleri, 1912 tarihli kanun ile kabul edilmiş ancak uygulamaya ancak I. Dünya Savaşından sonra geçilmiştir. İngiltere, 1908 yılında çıkardığı kanunla krala, müstakil bir çocuk mahkemesi kurulmasını emretme yetkisi vermiş ve bu kanunu 1920 Çocuk Mahkemeleri Kanunu ve 1933 tarihli Çocuk ve Genç Kanunu izlemiştir. Belçika çocuk mahkemeleri, 1912 yılında kurulmuş olup yalnızca suç işlemiş çocuklar ile değil suç işlememiş olsa bile terbiye edilmesi gereken durumda olan çocuklar hakkında da gerekli tedbir kararlarını almakla yükümlendirilmişlerdir. Almanya'da, 1908 senesinde, çocuk davaları büyüklerin davalarından ayrılmış 1923 yılında çocuk mahkemeleri, kanunla kurulmuştur. İtalya,

diğer ülkelere nazaran daha geç ihtisaslaşmaya giderek çocuk mahkemelerini 1934 yılında kararname ile kurmuştur. İsviçre kantonları arasında çocuk mahkemeleri farklı tarihlerde kurulsada ilk olarak 1912 yılında başlamıştır.¹³⁶

Türkiye’de ise Avrupa ülkelerine nazaran daha geç müstakil çocuk ceza sistemi oluşturulmuştur. 21 Kasım 1979 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak 1 yıl sonra yürürlüğe girmesi planlanan 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Türkiye’de ayrı çocuk yargılaması tesis eden ilk kanundur. Kanun yayımlandığında, bir yıl sonra yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmış ise de ancak 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. 1987 yılında çalışmaya başlamıştır.¹³⁷

Yetişkin adalet sisteminden ayrı, çocuk mahkemelerinin kurulması çocuk hakları bakımından atılmış önemli bir adımdır. Bu mahkemelerde, çocuğa çocuk olduğu unutulmadan yaklaşım sergilenmesi, çocuk haklarına daha hâkim merciilerce işlem yapılması ve çocuğun yaşı ve gelişim evresi göz önünde bulundurulmak suretiyle karar verilmesi amaçlanmaktadır. Mahkemenin çocuğa ceza vermenin ötesinde, çocuğun yararına olacak ve onu rehabilite edebilecek şekilde karar vermeyi amaçlaması gerekmektedir.

Bu uygulamayı yerleştirebilmek amacıyla 2253 sayılı kanunla başlatılan çocuk adalet sistemi, ÇKK ile devam ettirilmiştir.

Şu an yürürlükte olan ÇKK kapsamında, çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmaktadır.

Çocuk mahkemeleri tek hâkimli mahkemeler olup hakkında kovuşturma bulunmayan suça sürüklenen çocuklar hakkında verilecek tedbir kararları bu mahkemenin hâkimi tarafından verilmektedir. Çocuk mahkemeleri, asliye ceza

¹³⁶ Şensoy Naci, “Çocuk Mahkemeleri” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı:1, 1950, Ankara, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37969> s.143-147

¹³⁷ Dinç Aybike, “Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Çocuk Adalet Sistemindeki Yeri”, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Yıl2020, Sayı:5, Sayfa:71, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1162738> (07.07.2022)

mahkemeleri ile sulh ceza hâkimliği görevi alanına giren davalara bakmaktadır.

Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise bir başkan ve yeteri kadar üye ile çalışmaktadır. Ağır ceza mahkemesi görev alanına giren suçlara ilişkin davalar görülmektedir.

Çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde çocuklara ilişkin davalar, genel mahkemelerde görülür.

Ayrıca yetişkin ve çocuğun birlikte suç işlemesi hallerinde davalar tefrik edilse de aynı mahkemede birleştirilmesi gerektiğinde yetişkinin yargılandığı mahkemede birleştirilmektedir. Çocuğun suçun mağduru olduğu davalar da yetişkin mahkemelerinde görülmektedir. Ancak çocuğun mağdur ya da sanık olduğu fark etmeksizin suçun tarafı olduğu durumlarda çocuğun korunması adına çocuk mahkemelerinin görevli sayılması daha doğru olacaktır¹³⁸.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunun 22. Maddesine göre; duruşmalarda çocuğun velisi, vasisi ve sosyal çalışma görevlisi hazır bulundurulabilir. Çocuğun velisi ya da vasisi yoksa ve Kurum tarafından bakılıyorsa Kurum yetkilisi duruşmada hazır bulunur. Çocuk yabancı ise kendisine yüklenen suçu anlayacak derecede ve kendisini savunacak kadar Türkçe bilmiyorsa Mahkemece görevlendirilen tercüman da mahkemede hazır bulunur.

Çocuk yargılaması, zorunlu müdafilik durumlarından biri olup çocuğun istemi olmasa ve kendisi bir avukat tayin etmese dahi Mahkemece o yer Baro Başkanlığından, çocuk için bir avukat görevlendirilmesini isteyecektir.

Çocuğun yargılandığı davalarda duruşmalar kapalı yapılır. Bunun anlamı, duruşmada hazır bulunması zorunlu olan kişilerden başka kişilerin, kapalı yapılan duruşmalara katılamamasıdır.

Önemli olan, tek duruşmada hüküm verebilmek olsa da Mahkemece zorunlu görülmesi halinde duruşmaya ara verilebilir. CMK 190. maddeye göre bu durumda makul yargılama süresi aşılmamalıdır.

¹³⁸ <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf> (07.02.2022)

Yargılamanın makul sürede bitirilmesi, adil yargılama ilkesinin en önemli kurallarından biridir.

Duruşmanın çocuğun özellikleri dikkate alınarak yönetilmesi gerekmektedir. Çocuğu ürkütmeyecek ve mümkün olduğunca sosyal çalışma görevlisinin yönlendirmeleri doğrultusunda yönetilmesi en uygunu olacaktır. Çocuğun özellikli durumunun, suç nedeniyle ya da suçtan sonra travmasının olup olmadığının, anlama kapasitesinin çok iyi değerlendirilerek çocuğun toplumdan soyutlanmasına ve öfke hissetmesine neden olacak yargılama usullerine başvurulmaması gerekmektedir. Olabildiğince duruşmalara katılmaktan bağışık tutulmalı her defasında aynı ortama maruz kalmasının önüne geçilmesi ancak yargılama safhasına kendini aklayacak etkililikte katılmasının sağlanması ve sonucunda çocuğun yüksek yararına uygun olarak hükme ulaşılması gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, çocuğun yargılama safhasına etkin bir şekilde dâhil olması gerektiğine, kararlarında yer vermektedir. *T./İngiltere (BD)*,24724/94 kararında, başvuranın yaşının dikkate alındığı ve yargılamayı anlaması için tedbirler alındığı ancak sanığın on bir yaşında olması nedeniyle mahkemenin korkutucu görüldüğü, kamunun ve basın ilgisinin başvurucuda yarattığı rahatsızlık ve başvuranın yaşadığı travma sonrası stres bozukluğu nedeniyle avukatlarına talimat verme ve savunmasında yeteri kadar açıklayıcı olma yeteneğini kısıtladığını belirten başvurucunun yasal temsilcileri “*fısıldama mesafesinde*¹³⁹” oturtulmuş olmasına rağmen rahat hissetmemesi, duygusal durumunun zarar görmüş olması, kamunun ve basının baskın ilgisi nedeniyle yargılamaya etkin katılım

¹³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 23.02.1994 tarihli 16757/90 Stanford v. Birleşik Krallık davası “Sözleşme’nin 6. maddesi bir bütün olarak yorumlandığında, sanığa ceza davasına etkili bir biçimde katılma hakkı tanıdığı da tartışma konusu değildir. Bu hak sadece duruşmada bulunma hakkını değil, ama aynı zamanda genel olarak duruşmayı dinleme ve izleme haklarını da içermektedir. Bu haklar çelişmeli yargılama kavramında üstü örtülü olarak yer aldığı gibi, Sözleşme’nin 6(3)(c) bendindeki ‘kendini bizzat savunma’, (d) bendindeki ‘tanıkları sorguya çekme veya sorguya çekirme’, (e) bendindeki ‘mahkemede kullanılan dili anlamıyor veya konuşmıyorsa bir çevirmenden ücretsiz yararlanma’ güvencelerinden de türetilir (Colozza, §27; ve Barbera, Messegue ve Jabardo kararı §78).” <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=1&nx=1&d=T>. (07.01.2022)

sağlanmaması gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir.¹⁴⁰

Türk yargısında da sanığın duruşmalara etkin katılımının sağlanması kararlara konu olmaktadır. Yargıtay 14. Ceza Dairesinin 17/2/2016 tarihli ve E.2015/10137, K.2016/1379 sayılı kararının ilgili kısmında *"Duruşma gününü bildiren çağrı kâğıdı ile birlikte iddianamenin suça sürüklenen çocuklara tebliğ edilmemesi suretiyle kendilerine yüklenen suçu öğrenme hakkından yoksun bırakılmaları; 02.06.2015 ve 07.07.2015 tarihli oturumlarda, 5271 sayılı Kanunun 190. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca suça sürüklenen çocuklara verilmesini isteme hakları hatırlatılmayarak, savunmalarını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakları ellerinden alınarak savunma haklarının kısıtlanması suretiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6, Anayasanın 36, CMK'nın 176 ve 190. maddelerine muhalefet edilmesi"* nedeniyle yerel mahkeme kararını bozmuştur.

Söz konusu kararda, her ne kadar üzerine atılı suçu bilerek etkin katılım sağlanması temel alınmış ise de aynı zamanda üzerine atılı suçu belli bir zaman öncesinden bilerek savunma hakkının etkin kullanılması da mevcuttur.

Elbette yargılamanın yalnızca iddia ve savunmadan ibaret olmadığı düşünüldüğünde, savunma ve iddianın ileri sürülme şartları da önemlidir. Yukarıda sözü edilen AIHM kararında belirtildiği üzere sanığın müdafine ulaşması, kamu baskısı endişesinden uzak, özellikle çocuklar için kapalı yargılama ve çocuğu etkileyen her türlü baskı durumunun yok edilmesi için azami çaba, çocuğun sosyal incelemeci ile görüştürülerek inceleme raporunun etkin biçimde dikkate alınması, konuşurken sözünün kesilmemesi ve üzerinden suç şüphesini kaldırmak için önemli görülen tüm delillerin aksatılmadan toplanması kavuşturma aşaması için elzemdir.

¹⁴⁰ Serkan Cengiz, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride, Durmuş Tezcan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları", *Türkiye Barolar Birliği*, 2008, Ankara, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/aihm_cezayargilamasi.pdf, s.120,121 (07.01.2022)

Adil yargılamanın uluslararası sözleşmeler bakımından da temel haklardan olduğu göz önüne alındığında, yargılamanın adil olması açısından gereken tüm tedbirlerin alınması gerekir.

1.4.2. Sosyal İnceleme Raporu

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında sosyal inceleme raporları, tutuklanan kişinin arka planı, kişisel koşulları ve tutuklu kişinin tutum ve tavırları hakkında mahkemeye doğru bilgiyi sunmayı amaçlayan ve ceza sürecini bilgilendirerek ve bu sürece yardımcı olmak için tasarlanmıştır.¹⁴¹ Amaç ise suça sürüklenen çocuk hakkında verilecek kararın, çocuk açısından en uygun düzenlemeyi içermesinde mahkemeye yardımcı olmaktır.¹⁴² Çocuk hakkında verilecek kararın geleceğe etkisi tüm toplumu ilgilendirdiğinden, hâkimlerin bu konuda uzman desteğine başvurmaları kabul edilmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların kişisel özelliklerini açıklayan ve en iyisi için yapılması gerekenler hakkında mahkemeyi aydınlatan bir bireyselleştirme aracı olarak Sosyal İnceleme Raporları genellikle hüküm öncesinde hazırlanmaktadır.¹⁴³

Çocuk Koruma Kanununda sosyal inceleme raporu, gerektiğinde mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcılarınca, çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılacağı şeklinde düzenlenmiştir.

Madde 35: “*Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin*

¹⁴¹ Semra Saruç, Derya Kayma Güneş, “Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 25 Sayı 1, 2014, (Tata, C., Halliday, S., Hutton, N. Ve McNeill, F. (2007). ‘To inform and advise’ The interpretation and use of pre-sentence reports in the sentencing process. Paper Presented to the Annual Conference of the International Society for the Reform of the Criminal Law 2007: 20th Anniversary Conference.akt)s.110

¹⁴² Semra Saruç, Derya Kayma Güneş, a.g.m., s.110

¹⁴³ Sevda Uluğtekin, “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*,71, 2004, Ankara, s.9

hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur.”

Sosyal inceleme raporu soruşturma aşamasında da aldırılabilmesine rağmen aslen, mahkeme safhası açısından düzenlenmiştir. Yargıtay’ın kanun yararına bozma istemi üzerine yaptığı bir incelemede¹⁴⁴ yerel Asliye Ceza Mahkemesince şüpheli çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmemiş olduğundan bahisle iddianamenin iadesine karar verilmiş olmasını Ceza Muhakemesi Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamında değerlendirmiştir. Ceza Muhakemesi Kanununda iddianamede bulunması gereken zorunlu unsurların neler olduğunun düzenlendiği, bunların arasında sosyal inceleme raporunun bulunmadığı, mahkemenin delil toplamaya devam ederek buna göre karar vereceği, Çocuk Koruma Kanununda da tedbir kararı verilmeden önce sosyal inceleme raporunun aldırılmasının hâkimin takdirinde olduğunun düzenlendiği gerekçesiyle Kanun Yararına Bozmaya karar vermiştir.

Aslında suça sürüklenen çocuk hakkında sosyal inceleme raporunun soruşturma safhası için zorunlu hale gelmesi daha önemlidir. Çocuğun işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğinin olmaması, akıl hastalığının bulunması durumlarında daha fazla yargılama safhasına maruz bırakılmaksızın sonuca ulaşması sağlanabilir. Bu hali ile kanun düzenlemeleri yetersizdir.

İlgili yerlerde değinildiği üzere Ceza Kanununda kademeli yaş küçüklüğü benimsenmiştir. Hangi yaş grubunda olan çocuklar hakkında sosyal inceleme raporu hazırlanacağı ya da bütün çocuklar hakkında rapor hazırlanıp hazırlanmayacağı soruları mevzuat ve içtihat ile çözülmektedir.

Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış suça sürüklenen çocukların cezai sorumluluğunun olup olmadığı işledikleri fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği ile bağlantılıdır.

¹⁴⁴ Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 2008/14688 E. 2008/15750 K sayılı, 3.12.2008 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (08.02.2022)

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik 18/11. madde hükümlerine göre de;

“Fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş on beş yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının takdiri bakımından sosyal inceleme yaptırılması zorunludur.”

Kanun koyucu bu düzenlemelerle 12- 15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocuklar bakımından kusur yeteneğinin belirlenmesini zorunlu öngörmüştür. Ancak zorunluluğun kanun hükmüyle getirilmesi ve sadece kusur yeteneği ile ilgili olarak değil çocukla ilgili verilecek her tür karar açısından sosyal incelemenin zorunlu olması gerekir.¹⁴⁵ Oysa Kanunun 15/2. maddesinde, çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi hazır bulundurulabileceği beyanı ile yetinilmiştir.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar açısından ise akıl hastalığı ve sağır ve dilsizlik durumları mevcut olmadıkça sosyal inceleme raporu aldırılması zorunlu değildir. Bu çocuklar açısından Türk Ceza Kanunu 31/3. maddelerinde cezalarda indirim öngörmüştür.

Ancak Çocuk Koruma Kanunu 35/3. maddesine göre bu yaş grubundaki çocuklar bakımından sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesinin kararda gösterilmesi gerekmektedir.

Söz konusu yasa hükmünü dikkate almayan yerel mahkeme kararları Yargıtay tarafından bozulmaktadır.

“15-18 yaş grubundaki sanık hakkında hükmolunacak cezanın belirlenmesinde yetişkinlerden farklı değerlendirilme yapılması hem ülkemizce kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin, hem Türk

¹⁴⁵ Berrin Akbulut, a.g.m.,s.558

Ceza Kanunu'nun bir gereği olup, Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesinde somutlaşan bu kriterlerin ve çocuğun içerisinde bulunduğu özel şartların, hükmolunan temel cezanın belirlenmesi ve kişiselleştirilmesinde gözetilip gözetilmediğinin denetimi bakımından sosyal inceleme yaptırılmama gerekçesinin kararda gösterilmesinin zorunlu olduğunu” kabul eden Yargıtay söz konusu kararında “Hâkimin 15-18 yaş grubundaki sanık hakkında sosyal inceleme raporu aldırma zorunluğu olmadığından rapor aldırılmamasının bozma nedeni yapılamayacağı ancak neden sosyal inceleme yaptırılmadığına ilişkin gerekçe gösterilmemesinin hukuka kesin aykırılık niteliğinde ve başlı başına bozma nedeni olduğunun, bu bağlamda başka bir bozma nedeni bulunmadığı durumlarda bile bu hususun tek başına bozma nedeni yapılabileceğinin kabulü gerekmektedir. Bu itibarla, Yerel Mahkeme direnme kararına konu hükmün, 15-18 yaş grubu içerisinde bulunan sanık hakkında sosyal inceleme raporu alınması zorunlu olmamakla birlikte sosyal inceleme yaptırılmama gerekçesinin kararda gösterilmemesi isabetsizliğinden bozulmasına karar verilmelidir”¹⁴⁶ şeklinde içtihat oluşturmuştur.

Bu durumda akıl hastalığı ya da sağırılık ve dilsizlikten muzdarip olmayan 15-18 yaş aralığındaki suça sürüklenen çocuklar bakımından, her ne kadar sosyal inceleme raporu alınmasına gerek yok ise de neden gerek olmadığının gerekçesini, mahkeme, kararında belirtmelidir. Üstelik bu durum Yargıtay tarafından, tek başına bozma sebebi sayılmaktadır.

Her ne kadar yargı, karar verirken sosyal inceleme raporu alınması ya da neden alınmadığının gerekçelendirilmesi gerektiğine önem veriliyorsa da görünen o ki sosyal inceleme raporlarının içeriği yargı kararlarını çok da etkilememektedir.

¹⁴⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/97 E., 2019/626 K. sayılı 24.10.2019 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (08.02.2022)

Buna ilişkin olarak Ankara 1. Çocuk Mahkemesinde yapılan bir araştırmada¹⁴⁷ 2010 yılında yargılanan ve sosyal inceleme raporu hazırlanan 486 çocuğun 372 dava dosyası, suça sürüklenen çocukların sosyo demografik özellikleri, aile özellikleri, suça sürüklenen çocukların işledikleri suç türü, suça sürüklenen çocuklar hakkında sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirler, çocuk mahkemesi tarafından suça sürüklenen çocuklar hakkında yargılama sonunda verilen kararlar ile suça sürüklenen çocuklar hakkında verilen tedbir kararları bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, sosyal inceleme raporlarında, sosyal çalışma görevlileri tarafından, suça sürüklenen çocuklar için önerilen tedbirlerin mahkeme tarafından verilen tedbir kararlarında yeterince dikkate alınmadığı, raporlarda suça sürüklenen çocuklar için toplam 601 tedbir önerisinde bulunulmasına rağmen çocuk mahkemesince 62 tedbir kararının verildiği görülmüştür.

Yüksek yargı kararlarında da bu durum kendisini göstermektedir. Yüksek yargı kararlarının gerekçesinde sosyal inceleme raporlarından bahsedilse de hüküm kısmına etki edememektedir. Örneğin Trabzon Çocuk Mahkemesince hakkında tutuklama kararı verilen ve tutukluluk sürecinde intihar eden çocuğa ilişkin olarak yapılan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda, söz konusu dosya içerisinde sosyal inceleme raporunun olduğu, başvuru kararında yer almaktadır. Vefat eden suça sürüklenen çocuk hakkındaki sosyal inceleme raporunda; çocuk hakkında danışmanlık tedbiri ve aşırı sinirlenme, tepkisel ve agresif davranışlar sergileme gibi davranışlarının rehabilite edilebilmesi, nörolojik ve psikiyatrik teşhis ve tedavi sürecinin değerlendirilmesi için sağlık tedbiri uygulanmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Ancak mahkeme tarafından tutuklama devam ettirilmiş ve neticede suça sürüklenen çocuğun intiharı ile sonuçlanmıştır. Bireysel başvuru kararında da sosyal inceleme raporuna değinilmiştir. Her ne kadar karar sonucunda, esastan ihlal olduğu yönünde hüküm verilmiş ise de bunun gerekçesi tutuklamanın ölçülü olmadığı ve çocuğun yaşı itibarıyla öncelikle adli kontrol tedbirinin denenmesi

¹⁴⁷ Semra Saruç, Derya Kayma Güneş, a.g.m. s.109

gerektiği ile ilgilidir. Başvurucu başvurusunda çocuğunun hakkında alınan sosyal inceleme raporunun yerel mahkemece dikkate alınmadığını beyan etmiş ise de Anayasa Mahkemesi hükmüne esas almamıştır.¹⁴⁸

Sosyal inceleme raporlarının mahkeme kararlarına etki etmesi bakımından daha öncelikli hale getirilmesi aynı zamanda sosyal devlet ilkesinin de bir gereğidir. Anayasa Mahkemesinin kararlarında yer alan ölçülülük ilkesi, sosyal inceleme raporları ile daha hakkaniyetli biçimde sağlanabilir.

1.4.3. Çocuklar Hakkında Verilebilecek Hükümler

Hüküm, konunun usulden ya da esastan çözümlendiğine ilişkin, yargılama aşamasını bitiren hâkim ya da mahkeme kararlarıdır.

Ceza Muhakemesi Kanunu 223. maddeye göre ceza yargılaması sonucunda verilebilecek hükümler beraat, ceza verilmesine yer olmadığı kararı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve davanın düşmesi kararlarıdır.

Hâkim yargılama esnasında toplanan deliller sayesinde ulaştığı kanaat doğrultusunda kararını verecektir.¹⁴⁹

Mahkemede oluşan kanaate göre suça sürüklenen çocuğun üzerine atılı suç kanunda suç olarak tanımlanmamış ise, işlenen fiil suç olmasına rağmen suça sürüklenen çocuk tarafından işlenmediği belirlenmiş ise, çocuğun fiilde kast veya taksiri yoksa, fiil işlenmesine rağmen olayda kanunlarca belirlenen bir hukuka uygunluk sebebi varsa ya da fiil işlenmesine rağmen bunun suça sürüklenen çocuk tarafından işlendiği yönünde kesinlik bulunmuyorsa, CMK 223 maddesi gereğince, mahkemece beraat kararı verilecektir.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi Semra Omak, B. No: 2015/19167, 17/7/2019 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (08.02.2022)

¹⁴⁹ CMK Madde 217 – (1) Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir. (2) Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.

Mahkemece beraat kararları, tıpkı diğer hüküm çeşitleri gibi yeterince kanaat oluştuğunda verilmektedir. Beraat kararı verirken suça sürüklenen çocuğun lehine oluşan şüphenin değerlendirildiği ve beraat kararı verilen bazı dosyalar, Yargıtay’ca bozulmaktadır.

Örneğin Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 2013/5045 E. , 2014/3788 K. sayılı kararında reşit olmayanla cinsel ilişki ve çocuğu kasten öldürme suçlarından sanık suça sürüklenen çocuğa mahkemece verilen delil yetersizliği sebebiyle beraat kararı bozulmuş ve suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması gerektiğine hükmedilmiştir. Bu dosyada Yargıtay dosya üzerinden delil değerlendirmesi yapmış ve yargılamayı bizzat yöneten yerel mahkemenin suça sürüklenen çocuğun lehine kurmuş olduğu kararı ve lehe değerlendirmeyi kabul etmemiştir. Bu safhada Yargıtay’ın doğrudan delil değerlendirmesi yapmak yerine delil değerlendirmesini yerel mahkemeye bırakması, sanığın da çocuk olduğunun gözetildiğinde daha doğru bir yaklaşım olabilirdi.

Daha pek çok kararında Yargıtay aynı şekilde yerel mahkemelerin delil yetersizliği nedeniyle verdiği beraat kararlarına müdahale etmiştir.

Suçta sürüklenen çocuğun üzerine atılı suçta fiili işlediği ana ilişkin kusurunu veya düşünme yeteneğini etkileyen nedenin varlığı halinde, meşru savunmada sınırın aşılması, kusurluluğu ortadan kaldıran nedenlerin varlığında hataya düşülmesi halinde kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilebileceği gibi etkin pişmanlık şahsi cezasızlık sebebinin varlığı, karşılıklı hakaret işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı nedeniyle de CMK madde 223/5 gereğince ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

12 yaşından küçük çocuklar için ceza davası açılmayacağını ancak yanlışlıkla açılmış ise küçük hakkında davaya bakılamayacaktır. Yargıtay bu hususu bir kararında *“1.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK’ nın 31. Maddesinin “Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumluluğu yoktur” yönündeki hükmü ile aynı Kanun’ un 7. maddesi nazara*

alınarak, kayden “24.11.1991” doğumlu olup, suç tarihi olan “16.1.2003” tarihinde 12 yaşını bitirmediği anlaşılan sanık hakkında, 5271 sayılı CMK’ nın 223. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi uyarınca yaş küçüklüğü nedeniyle “kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığına” karar verilmesinde yasal zorunluluk bulunması...”¹⁵⁰, şeklinde ele almıştır. Bu durumda Yargıtay’a göre düşme kararı vermek yerine ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi bu kararın gerekçesinin de kusurunun bulunmadığına dayandırılması gerekmektedir. Her ne kadar düşme kararı, suça sürüklenen çocuğun lehine olsa da Yargıtay hem dosyada verilebilecek bir karar bulunmakta iken düşme kararı verilmesini istememekte hem de kanun hükmü gereğince bu durumda ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklara özgü olarak 12-15 yaş grubu çocukların işledikleri fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamamaları ve davranışlarını yönlendirememeleri durumunda da ceza verilmesine yer olmadığına karar verilecektir.¹⁵¹

15-18 yaş grubundaki çocuklar bakımından ise; suçu işlediğine kanaat getirilmiş ve sosyal inceleme raporu ile kusur ve isnad yeteneğinin azaldığı belirlenmiş ise ceza verilmesine yer olmadığı yönünde karar verilemeyecek bu çocuklar hakkında verilecek cezada indirim yapılacaktır.¹⁵²

Suçta sürüklenen çocuğun üzerine atılı suçu işlediği kesin ise bu durumda CMK 223/5 maddesine göre mahkûmiyet hükmü kurulacaktır.

¹⁵⁰ Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2004/13155, K. 2005/11110 K. 03.10.2005 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (11.02.2022)

¹⁵¹ Berrin Akbulut, a.g.m. s.553, Erkan Şenses “Ceza Muhakemesi Hukukunda Ceza Verilmesine Yer Olmadığı Kararı”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1265>, s. 385, (09.02.2022)

¹⁵² Aydın Atılğan, Eylem Ümit Atılğan, “Çocuk Hakları Paradigması Ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme Ve Uygulamaların Değerlendirilmesi”, <https://ihddiyarbakir.org/Content/uploads/73ef81d4-296e-488b-9aa1-b0c0a6aed4c2.pdf>, 2009, (09.02.2022), s.63-64

Ancak mahkûmiyet hükmü, maddede aradığı şekilde suçun işlendiğinin sabit olabilmesi için delillerin tamamının tartışılması ve maddi gerçeğe ulaşılmasını gerektirir.

Anayasa Mahkemesi, suça sürüklenen çocuğun, mahkûmiyet hükmü verilen yargılaması sırasında delil toplanması talebinin reddedilmesi ve delillerin hatalı değerlendirilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilmezlik kararının gerekçesinin ilgili alanında “Anayasa’nın 36. maddesi uyarınca herkes iddia, savunma ve adil yargılanma hakkına sahiptir. Anayasa’nın anılan maddesinde adil yargılanma hakkından ayrı olarak iddia ve savunma hakkına birlikte yer verilmesi, taraflara iddia ve savunmalarını mahkeme önünde dile getirme fırsatı tanınması gerektiği anlamını da içermektedir (Mehmet Fidan, B. No: 2014/14673, 20/9/2017, § 37). Nitekim Anayasa Mahkemesi de Anayasa’nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen silahların eşitliği ilkesine Anayasa’nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir. Bu itibarla anılan ilkenin adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriğine dâhil olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Anılan ilkeye uygun yürütülmeyen bir yargılamanın hakkaniyete uygun olması mümkün değildir (Mehmet Fidan, § 38). Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir (Yaşasın Aslan, B. No: 2013/1134, 16/5/2013, § 32). Silahların eşitliği ilkesi kapsamında yapılacak inceleme, başvuru konusu yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesidir (Yüksel Hançer, B. No: 2013/2116, 23/1/2014, § 19)”.¹⁵³

¹⁵³ Anayasa Mahkemesi Gülizar Gökmen, B. No: 2017/27471, 15/9/2020 tarihli kararı, § 25,26, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

Söz konusu kararda ve atıf yapılan benzer nitelikli kararlarda, Anayasa Mahkemesinin üzerinde durduğu husus, savunmaya iddia kadar şans verilip verilmediğidir. İddianın, savunmadan üstünlüğünü kabul etmeyen uluslararası sözleşmelere uygun olarak, savunmanın da yargılama sırasında iddia kadar tartışılmasını ve savunma makamının savunmasını destekleyici delillerin toplanmasına dair taleplerin karşılanmasını öngörür.

Netice itibariyle; yargılama sırasında hâkim veya mahkeme, oluşan kanaati karara bağlayacaktır. Suça sürüklenen çocuklar açısından bakıldığında, yargılama sonunda verilecek karar çeşitlerinde, yetişkinler için olan karar çeşitlerinden bir farklılık düzenlenmemiştir.

Sanığın lehine olan hususların değerlendirilmesi yönünden de yetişkin ile çocuk yargılaması benzerlik teşkil eder.

1970 tarihli “In re Winship” olarak bilinen ABD kararına göre makul şüpheden daha fazla kanıt olmadıkça küçük, mahkum edilemeyecektir. Bu kararda, bir küçüğün suç işlediğinin itham edilmesi halinde yetişkinlerde olduğu gibi delillerin üstünlüğüne değil toplanan delillerin makul şüphenin ötesinde kanıtlanmasını gerektiği mütalaa edilmiştir.¹⁵⁴

Bu örnek kararın Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar bakımından etkili olduğu söylenemez. Türkiye’de çocuk yargılamasında tıpkı yetişkin yargılamasında olduğu gibi deliller üzerinden değerlendirme yapılarak hüküm kurulmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında, mahkûmiyet hükmü kurulduğunda, yaş küçüklüğü, sonuç cezadan indirim sebebi sayılmıştır.

Türk Ceza Kanununda indirim oranları, Türk Ceza Kanununun 31/2-3 maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre; 12-15 yaş arasında olan çocuklar bakımından, suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir

¹⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/In_re_Winship

yıla kadar hapis cezası olarak belirlenmiştir. Bu yaş grubu bakımından, diğer süreli hapis cezası gerektiren suçlar için öngörülecek cezalar ise yarısı indirilir ve bu süre yedi yılı aşamaz. 15-18 yaş grubundaki çocuklar açısından ise bu yaşlar aralığında işledikleri suç bakımından indirim oranı, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezası olarak belirlenmiştir. Diğer süreli hapis cezaları için ise verilecek ceza üçte bir oranında indirilir ve bu süre on iki yıldan fazla olamaz.

Çocuklar hakkında hüküm verilmesi sırasında, cezaların belirlenmesi ve şahsileştirilmesi, seçenek yaptırımlara çevrilmesi gibi hususlar belirlenirken gerekçe kısmının titizlikle oluşturulması gerekmektedir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, nitelikli yağma suçundan önüne gelen bir uyuşmazlıkla ilgili suça sürüklenen çocuklar bakımından verilen hükmün gerekçe bölümü üzerinde durmuştur. Kararın bir bölümünde *“gerekçe, hükmün dayanaklarının, akla, hukuka ve dosya muhtevasına uygun açıklamasıdır. Bu nedenle, gerekçe bölümünde hükme esas alınan veya reddedilen bilgi ve belgelerin belirtilmesi ve bunun dayanaklarının gösterilmesi, bu dayanakların da geçerli, yeterli ve kanuni olması gerekmektedir. Kanuni, yeterli ve geçerli bir gerekçeye dayanılmadan karar verilmesi, kanun koyucunun amacına uygun düşmeyeceği gibi, uygulamada da keyfiliğe yol açacaktır. Keyfiliği önlemek, tarafları tatmin etmek, sağlıklı bir denetime imkan sağlamak bakımından hükmün gerekçeli olmasında zorunluluk bulunmaktadır.”* gerekçesini kurmuş ve yine Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 14.10.2014 tarihli ve 441-421 sayılı kararına atıf yaparak cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbiri, cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına ya da tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin taleplerin kabul ya da reddine ait dayanakların açıkça gösterilmesi

gerektiğine hükmetmiştir¹⁵⁵. Bu husus, özellikle de insan haklarından en temel olan hürriyeti kısıtlayıcı kararların denetimi açısından elzemdir. Zaten aynı kararın devamında, hükmün gerekçeyi ihtiva etmemesi halinin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunun 289/1-g maddesi uyarınca kesin olarak hukuka aykırılık yarattığını belirtmiştir.

Mahkûmiyet hükmü kurulduğunda, mahkûmiyet hükmü yerine veya mahkûmiyet hükmüyle beraber mahkeme, güvenlik tedbirine CMK madde 223/6 gereğince hükmedebilecektir.

Hırsızlık suçundan yargılanan, 12-15 yaş aralığında olup yargılama süreci sonunda mahkûmiyet hükmü verilen suça sürüklenen çocuk hakkında verilen kararı Yargıtay; *“5395 sayılı Yasa’nın 11. maddesi ve Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkındaki Yönetmeliğin 8. maddesi uyarınca, fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş on beş yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamamaları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde mahkemece suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında tedbir verilebileceği gözetilmeden ceza sorumluluğu olan ve hakkında mahkûmiyet hükmü kurulan suça sürüklenen çocuk hakkında 5395 sayılı Yasa’nın 5. maddesi uyarınca tedbire hükmedilmesi”*¹⁵⁶ nedeniyle kararı bozmuştur. Bu durumda Yargıtay, sanığın çocuk olduğu durumlarda öncelikli olarak mahkûmiyet yerine geçecek güvenlik tedbirlerinin değerlendirilmesini uygun görmektedir.

Sanık hakkında, aynı fiille ilgili olarak derdest dava olması yahut verilmiş bir hüküm olması hallerinde davanın reddine karar verileceği 5271 sayılı Kanun madde 223/7 ile düzenlenmiştir.

¹⁵⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2016/986 E., 2018/554 K. sayılı 20.11.2018 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

¹⁵⁶ Yargıtay 17. Ceza Dairesi 2020/9221E. 2020/7065 K. sayılı 06.07.2020 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

Takibi şikâyeteye bağlı suçlarda şikâyetten vazgeçme, genel ve özel af, davanın zamanaşımına uğraması, sanığın ölümü ve ön ödeme veya uzlaşma kurumlarının kabulü halinde ise Mahkemece düşme kararı verilecektir. Düşme kararı, her ne kadar sanığın lehine bir karar ise de 5271 sayılı Kanun madde 223/9'a göre derhal beraat kararı verilebilecek hallerde düşme kararı verilemez. Derhal beraat kararı, sanığın hakkında yargılama yapılmasını ve ek delil toplanmasını gerektirmeden verilebilecek beraat kararıdır. Yargıtay derhal beraat ile beraat kararını birbirinden ayırmış ve yargılamanın sonucunda verilen beraat kararını bozarak şartlarının varlığı halinde davanın düşmesi gerektiğine karar vermiştir.¹⁵⁷

Anayasa Mahkemesi ise; zamanaşımı nedeniyle verilen düşme kararlarında ihlal kararları vermiştir.¹⁵⁸ Suça sürüklenen çocuk hakkında darp iddiasıyla yapılan yargılamanın zamanaşımından düşmesi nedeniyle şikayetçi bakımından kötü muamele yasağının ihlali kararının gerekçe kısmında *“Başvurucunun davanın hızlı ve etkili bir şekilde sonuçlanmasındaki menfaati ve gecikmesinde bir rolünün bulunmaması, davanın çok karmaşık olmaması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda dokuz yılı aşan kovuşturmanın uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Bunun da ötesinde failler hakkında Mahkeme tarafından verilen ilk mahkûmiyet kararı -üstelik sübuta erdiği Yargıtayca da kabul edilerek- kötü muamele faillerinin cezasız kalmasına yol açmış, özelde başvurucunun ve genel*

¹⁵⁷ Yargıtay 6.Ceza Dairesinin 2021/4332 E. , 2021/20726 K. sayılı 30.12.2021 tarihli kararının ilgili bölümünde *“Suça sürüklenen çocuk hakkında mala zarar verme suçundan kurulan beraat hükmünün incelenmesinde; 12-15 yaş grubundaki suça sürüklenen çocuğun eylemine uyan ve 5237 sayılı TCK'nın 151/1. maddesinde düzenlenen mala zarar verme suçunun gerektirdiği cezanın tür ve üst sınırına göre, aynı Kanunun 66/1-e, 66/2 maddelerinde öngörülen 4 yıllık zamanaşımı süresinin sorgu tarihi olan 19.02.2016 tarihinden inceleme gününe kadar geçmiş olması bozmayı gerektirmiş, o yer Cumhuriyet Savcısının temyiz itirazı bu itibarla yerinde görülmesi olduğundan, hükmün açıklanan nedenle tebliğnameye aykırı olarak bozulmasına, bozma nedeni yeniden yargılama yapılmasını gerektirmediğinden, 5320 sayılı Yasa'nın 8/1. maddesi aracılığıyla 1412 sayılı CMUK'un 322. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, suça sürüklenen çocuk hakkında açılan kamu davasının zamanaşımı nedeniyle düşmesine”* karar vermiştir. <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

¹⁵⁸ Anayasa Mahkemesi Bilal Çiçek, B. No: 2014/29, 13/7/2016 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi İ.G. ve diğerleri, B. No: 2015/8116, 23/1/2019 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Ayşe Uslu, B. No: 2015/1033, 15/11/2018 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Tuna Ayçiçek, B. No: 2014/6526, 24/1/2018 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Tuncay Alemdaroğlu, B. No: 2012/827, 15/10/2014 tarihli kararı, <https://kararlarbilqibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

olarak da toplumdaki diğer bireylerin hukukun üstünlüğüne olan bağlılığını zedeleyerek hukuka aykırı eylemlere hoşgörü gösterildiği ya da kayıtsız kalındığı görünümünün verilmesine neden olmuştur.”¹⁵⁹

Zamanaşımından dosyanın düşme kararı, her ne kadar sanık olan suça sürüklenen çocuğun lehine gibi görünmekte ise de adaletin gerçekleşmesi anlamında devletin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiğinin kabulü üzerindeki engel olarak görülebilir.

Bu bakımdan, uluslararası pek çok belgeyle de korunan çocuk hakları ile beraber düşünüldüğünde, mahkemelere, hükmün oluşturulması ve gerekçelendirilmesi konusunda çok iş düşmektedir. Gerek gerekçe kısmının sanığı ve şikâyetçiyi tatmin edebilmesi gerekse hükmün hukuk kurallarına uygun olması gerekmektedir. Verilen kararın, halen çocuk olan sanığın lehine ve özellikle toplum yararı adına ıslahına yönelmesi ancak şikâyetçinin de mağdur olmaması açısından suçun işlendiği yönünde kesin kanaat bulunmakta ise adaleti sağlaması elzemdir.

1.5. Ceza İnfaz Aşaması

İnfaz, mahkemelerce karara bağlanan sonuca müteallik bir ilamın bulunduğu kesinleşen cezanın yerine getirilmesidir.¹⁶⁰

Çocuk ceza infaz rejimi açısından cezanın infazı amacından çok, ıslah önemli olup bunun sağlanması gerekmektedir. Ancak uygulamada; çocuğun ıslahı amacının, yargılama sürelerinin uzunluğu nedeniyle gerçekleşemediği görülmektedir.

Türk ceza infaz rejiminde, çocuklara özellikli infaz kurumları ve çocuk eğitimevleri bulunmaktadır. Bulunmayan yerlerde ise; 5275 sayılı Kanun madde 11 hükmüne göre, yetişkinlerden ayrı tutulması esası geçerlidir. Çocuk hükümlü ceza

¹⁵⁹ Anayasa Mahkemesi Ayşe Uslu, B. No: 2015/1033, 15/11/2018 tarihli kararı, § 26 vd. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

¹⁶⁰ Kayıhan İçel, Süheyl Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, Beta Kitap, İstanbul, 2006, s.1

infazında, önemli olan çocukların eğitimlerine devam etmektir. Bu amaçla çocuk eğitim evleri tesis edilmiştir.¹⁶¹

Ancak en önemlisi, hürriyeti kısıtlanan çocuğun, çocuk haklarına ve en temelde insan haklarına uygun bir ortamda tutulmasıdır.

Bu bakımdan, bu bölümde hürriyeti bağlayıcı ceza ve uygulanması ile denetimli serbestlik konusu incelenmiştir.

1.5.1. Hürriyeti Bağlayıcı Ceza ve Uygulaması

Cezaların yerine getirilmesi hakkında genel kanun, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanundur. Uygulamada, hürriyeti bağlayıcı cezaya karar veren mahkeme, kesinleşen hükmü, yerine getirme onayı ile birlikte ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı'na bağlı İnfaz Bürosuna gönderir.

İnfaz Bürosu, hükümlü ve tutuklular ile ilgili yazışmalar yaparak kayıtları tutmaktadır. Bazı büyükşehirlerde ayrıca Çocuk İnfaz Büroları bulunmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuk hakkında, hürriyeti bağlayıcı cezanın kesinleştiğine dair İnfaz Büroya gelen yazı akabinde İnfaz büro tarafından, çocuğun tutuklu, başka suçtan hükümlü ya da serbest olup olmadığına ve infazı istenilen cezanın üç yıldan az yahut üç yıldan fazla olup olmadığına bakılır.

5275 sayılı Kanunun 19.maddesine göre, kasten işlenen suçlarda üç yılın, taksirle işlenen suçlarda ise beş yılın üzerindeki cezaların infazı için yakalama emri çıkarılacaktır. Bu sürenin altındaki suçlar için yakalama emri çıkarılıp

¹⁶¹ 5275 sayılı Kanun madde 15 “(1)Çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır.

(2) Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve onsekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmibir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

(3) Haklarında tutuklama kararı bulunanlar ile 11 inci madde kapsamına girenler hariç olmak üzere, bu tesislerde bulunan çocuk hükümlüler kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmezler.”

çıkarılmamasında savcının takdir yetkisi vardır.

Şayet suça sürüklenen çocuk, infazı istenilen suçtan tutuklu ise tutukluluğu kesilir ve cezanın infazına başlanır.

Suçta sürüklenen çocuk, başka suçtan hükümlü ise, en fazla cezayı vermiş olan mahkemeye yazılarak cezaların toplanması istenir. Tutukluluğun hesabı, koşullu salıverilme tarihinin hesabı gibi hesaplamalar, yapılan toplama üzerinden suç tarihine göre yapılır.

Yargıtay kararlarında, önemli olanın ıslah olduğu özellikle yer almaktadır. Örneğin; bir kararında, müşteki, suça sürüklenen çocuk hakkında şikâyetinden vazgeçmesine rağmen, kamu davasının ortadan kaldırılmasına karar verilmesi yönündeki mahkeme kararını “2253 sayılı Kanunun 24. maddesinin amacının; çocukların suçun işlenmesinden sonraki durumlarının izlenmesi suretiyle ıslaha yönelik tedbirlerin alınmasını sağlamak ve onları topluma kazandırmak” olduğu belirtilmiş, koşulları bulunması halinde beraat, suçun olduğu kanaatine ulaşılır ise ceza verilmesine yer olmadığı ve gerekiyorsa tedbir uygulanmasına karar verilmesi gerektiği gerekçesiyle bozmuştur.¹⁶²

Bu durumda, Yargıtay’ın kamu davasının kapatılmasını suça sürüklenen çocuk lehine görmediği, suça sürüklenen çocuklar açısından amaçlananın, suçun sabit olması halinde, ıslah amacı güden tedbir uygulanması olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulanması ile ilgili olarak, Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları, Avrupa Cezaevi Kuralları, Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında BM Asgari Standartlar Kuralları, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması Hakkında BM Kuralları gibi pek çok uluslararası metin bulunmaktadır. Söz konusu metinlerde ayrıntılı düzenleme yapılmış ise de ana tema yaşam hakkına saygı duyulmasını isteme, işkenceye ve kötü muameleye uğramama hakkı, sağlık hakkına ve eğitim hakkına erişimin kısıtlanması

¹⁶² Yargıtay 10. Ceza Dairesi 2000/2226 E., 2000/4339 K. sayılı 03.04.2000 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, 12.02.2022

gibi ilkeler yer almaktadır.

Türkiye bakımından da söz konusu temel ilkelere uyulması beklenmektedir. Bu temel haklara erişimde doğan sorunların, Anayasa Mahkemesine başvuruların yapıldığı görülmektedir.¹⁶³

Anayasa Mahkemesinin infaz koruma memurlarının hükümlü ve tutuklu çocuklara sistematik ve insan onuruna aykırı bir şekilde davranarak kötü muamele yaşağını ihlal ettikleri iddiasıyla yapılan bir başvuruda ihlal kararı vermiştir. Söz konusu kararda geçen olayda; insan hakkı ihlaline ilişkin iddialara karşı soruşturma yapılmasının iddiaları kabul anlamına gelmediği ancak iddiaların ciddiye alınarak titizlikle incelenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Başvurucuların doktor muayenesine geç götürülmeleri, bu gecikmenin nedenlerinin araştırılmamış olması, başvurucuların birbirlerini destekleyen tutarlı ifadelerine dikkat edilmediği, doktor muayenesinde alınan raporun güvenlik güçleri odada iken hazırlanıp hazırlanmadığının araştırılmamış olması gibi faktörler soruşturma etkinliği bakımından önemli görülmüştür. Kararın ilgili kısmında; “.....Öte yandan başvurucuların etkisiz hâle getirilmelerinden sonra darp olayına maruz kaldıklarına yönelik iddiaları da ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Özellikle başvurucuların kameranın bulunmadığı yerlerde ve müşahede odasında darbedildikleri yolundaki iddiaları değerlendirilmemiştir. Savcılık kararındaki temel değerlendirme Komisyonun incelemesi ve olaylara müdahaledeki zor kullanma yetkisinin aşılıp aşılmadığı ile sınırlı kalmıştır. Başvurucuların olaydan sonra yapıldığını iddia ettikleri uygulamalar ise incelenmemiştir. Bu bağlamda olayların kontrol altına alınmasından sonrasına ilişkin iddiaların gerçek olup olmadığı, gerçek ise güç kullanmayı gerektiren bir durum olup olmadığı, sırf bir misilleme veya bedensel cezaya yönelik bir uygulama olup olmadığı değerlendirilmemiştir. Açıklanan

¹⁶³ Anayasa Mahkemesi Semra Omak (2), B. No: 2016/78494, 12/11/2019 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi F.E. ve diğerleri, B. No: 2014/15586, 23/1/2019 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, 29/9/2020 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi Sevkan Aşan, B. No: 2016/78468, 18/6/2020 tarihli kararı, Anayasa Mahkemesi İbrahim Tosun ve diğerleri, B. No: 2016/7869, 10/12/2019 tarihli kararı, [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

gerekçelerle başvuruçulardan H.B. dışındaki başvuruçuların Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan kötü muamele yasağının usul boyutu bakımından ihlal edildiği sonucuna varılmıştır"¹⁶⁴ yönünde hüküm kurulmuştur.

Anayasa Mahkemesi kararlarında, ceza infaz kurumlarında yaşam hakkına saygının ve kötü muamele yasağının ihlal edilmemesi yönündeki ilkeler karşısında incelemenin somut gerçeği meydana çıkarmak konusunda etkin olmasına önem vermektedir. Bu bağlamda soruşturma bürolarına olduğu kadar yerel mahkemelere ve yüksek mahkemelere iş düşmektedir. Konunun Anayasa Mahkemesine ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine intikaline gerek kalmaksızın çözümü temel haklara daha kısa sürede ulaşım açısından daha yerinde olacaktır.

1.5.2. Denetimli Serbestlik

Denetimli serbestlik, bağlayıcı cezaların olumsuz etkilerinin ortaya çıkması nedeniyle suçluların ıslah edilmesi, rehabilitasyonu ve yeniden topluma uyumlu bir birey olarak katılabilmesi paradigmasını benimseyen ve kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan alternatif bir ceza adalet anlayışı olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁵

Denetimli serbestlik sistemi, bireyin suça daha az karışması ve suç davranışının tedavi edilmesi adına bireyin toplumsal yaşama aktif olarak dâhil olmasını, toplumda gözetimi ve izlenmesini sağlar.¹⁶⁶

Denetimli serbestlik sisteminin hedefleri arasında, suçlunun aile ve yakın çevresiyle toplum içinde düzenli ve sürdürülebilir bir ilişki kurması sağlanarak iyileştirmenin cezaevi dışında sağlanması, sorumluluk üstlenebilen, yasalara uyan bir birey haline getirilerek topluma kazandırılması, suçlunun cezaevi dışında

¹⁶⁴ Anayasa Mahkemesi F.E. ve diğerleri, B. No: 2014/15586, 23/1/2019 tarihli kararı, § 151-153 vd.) [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

¹⁶⁵ Münevver Eryalçın, Veli Duyan, *Suçta Sürüklenen Çocuk Ve Gençler (Denetimli Serbestlik Süreci Ve Sosyal Destek Özellikleri)*, Yeni İnsan Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2016,s.45

¹⁶⁶ Münevver Eryalçın, Veli Duyan, a.g.e., s.49-50

denetiminin sağlanarak suç davranışına yöneliminin izlenmesi, kısa süreli ve hafif suçlar için cezaevi kaynaklarının harcanmaması böylece tasarrufa yönelinmesi, psikolojik rahatsızlıkları bulunan suçluların rehabilitasyona tabi tutulması, suç nedeniyle sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşan mağdurların desteklenmesi, suçlu ile mağdur arasında uzlaşma ve zararın tazmini konusunda barışın sağlanması, salıverildikten sonra hükümlünün istihdam edilmesi için gerekli koşulların oluşturulması, çocuk ve genç bireylerin eğitim ve mesleki eğitimi kapsayan iyileştirme yöntemleriyle topluma kazandırılması, yer almaktadır.¹⁶⁷

5 Mart 2013 tarih 28578 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, denetimli serbestliği “*Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemi*” olarak tanımlamaktadır.

Hükümlü salıverilmeden önce, toplum ile entegrasyonunun sağlanması, salıverildikten sonra hayatını idame ettirme konusunda bir takım programlamalar yapmasına olanak tanınması, ailesi ile ilişkilerini düzenleyebilmesi için 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile geliştirilmiştir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda çocuklar için denetimli serbestlik hükümleri bulunmaktadır.

Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında, toplum içinde denetim ve takibi yapılan suça sürüklenen çocuğun, korunma ve destek ihtiyacının olması veya sonradan böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması halinde; müdürlük, danışmanlık tedbiri haricinde, korunma ve desteğe ihtiyacı olan çocuğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğüne, ihtiyaçlarını da tespit ederek ihbar eder. Danışmanlık tedbiri, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği 99. madde hükmü ile ihtiyacı konusundaki çalışmalar iyileştirme ve topluma kazandırma çerçevesinde eğitim ve

¹⁶⁷ Necati Nursal, Selen Atasay, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s.308

iyileştirme bürosunda görevli denetimli serbestlik uzmanları tarafından yerine getirilir.

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından benimsenen rehabilite odaklı infaz sistemi anlayışı için denetimli serbestlik tedbiri çok uygundur. Daha önce bahsedildiği üzere çocuk, suçun sadece faili değil aynı zamanda mağduru durumunda olduğundan ihtiyaç duyduğu rehberlik, eğitim, danışma hizmetleri, mesleki eğitim hizmetleri denetimli serbestlik ile sağlanmaktadır.

Anayasa Mahkemesine başvuran başvuru, suçta sürüklenen çocuğun, çocuğun cinsel istismarı suçundan yürütülen soruşturması kapsamında Sulh Ceza Hâkimliğince verilen bir kararla 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesi uyarınca konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrol tedbirine tabi tutulduğu ve bu adli kontrol tedbirinin elektronik kelepçe takılmak suretiyle uygulanmasına karar verildiği olayda verilen kararda suçta sürüklenen çocuk hakkında uygulanan konutu terk etmeme tedbirinin kanuni dayanağı olduğu belirtilmiştir. Söz konusu kararda “5402 sayılı Kanun'un 12. ve 13. maddeleri, soruşturma ve kovuşturma aşamasında hükmedilen konutu terk etmemenin de dâhil olduğu bazı adli kontrol tedbirleri kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmenin denetimli serbestlik müdürlüklerinin görevi olduğunu hüküm altına almıştır. Aynı Kanun'un 15/A maddesinde ise şüpheli, sanık ve hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetiminin elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilmesine imkân tanımış ve buna ilişkin esas ve usullerin yönetmelik ile düzenlenmesini öngörmüştür. Bu çerçevede hangi yükümlülerin denetim ve takibinde elektronik cihazlar kullanılabileceği Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 46. maddesinin (5) numaralı fıkrasında ifade edilmiştir. Buna göre yükümlülerin topluma veya mağdura zarar verme durumu ile tekrar suç işleme riski açısından yoğun denetim altında tutulması söz konusu ise yükümlünün denetim ve takibinde elektronik cihazlar kullanılabilir. Anılan Yönetmelik'in 57. maddesinin (5) numaralı fıkrasında da haklarında -diğer bazı adli kontrol tedbirlerinin yanı sıra- konutu terk etmeme adli kontrol tedbirlerine karar verilen şüpheli veya sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibinin elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine

*getirilebileceği belirtilmiştir. Buna ilişkin usul ise Yönetmelik'in 101 ila 106. maddelerinde düzenlenmiştir. Somut olayda başvuru yönünden de anılan mevzuat çerçevesinde bir uygulama yapıldığı görüldüğünden elektronik kelepçe uygulamasının da kanuni bir dayanağının bulunduğu sonucuna varılmıştır”.*¹⁶⁸ şeklindeki gerekçeyle başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

Böylelikle denetimli serbestlik aslında suça sürüklenen çocuklar bakımından benimsenen ıslah amacına uygundur. Zira suça sürüklenen çocukların belli süre ile denetim altında tutularak yeniden suça bulaşmalarını önleyici tedbirler alınmaya çalışılmaktadır.

2. SALIVERİLEN ÇOCUK HÜKÜMLÜLER

Türkiye’de çocuk suçluluğu ile mücadele kapsamında, salıverilen çocuk hükümlülere yönelik tutumlar özellikli yer işgal etmektedir. Çocuk, cezaevinden ayrıldıktan sonra cezaevine girmesine neden olan suçu, cezaevinde arkadaşlık ettiği çocukların işledikleri suçları ve tüm bunlara neden olan sosyal çevresinde karşılaştığı suçlara yönelik öğrenme davranışı geliştirmeksizin önlenmesi için kendisi dışında birilerinin çabasına ihtiyaç duyar.

Devlet, bu noktada suça sürüklenen çocuğun cezaevinden çıktıktan sonra ne yapacağı, nereye gideceği ve bundan sonraki hayatını nasıl idame ettireceği hususundaki yerinde endişelerini giderecek tedbirler almalıdır.

Zira infaz kurumundan salıverilen hükümlü, toplumda ani çözüm bekleyen çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve bir ölçüde gerçek ceza, salıverilmeden sonra başlamaktadır. Barınılacak bir yer, çalışılacak bir iş ya da gidilmesi gereken okul, günlük ihtiyaçları karşılayacak gelir, eş ve diğer aile ve sosyal çevre bireyleri ile

¹⁶⁸ Anayasa Mahkemesi M.S., B. No: 2018/25505, 25/2/2021 tarihli kararı, § 71,72) vd.) [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ \(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (11.02.2022))

başlatılacak ya da devam edilecek ilişkiler, salıverilme sonrasında karşılaşılabilecek sorunlardan bazılarıdır. Bazı hükümlülerin ise; alkol, uyuşturucu, kumar, suçlu arkadaş gibi, üstesinden gelmek zorunda oldukları sorunları vardır. Bu nedenlerle, infaz sırasında tüm ihtiyaçları infaz kurumu idaresince karşılanan hükümlülerin dış dünyaya uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacı ile salıverilme öncesi bir hazırlık devresinden geçirilmeleri, zorunlu bir önlem niteliğindedir.¹⁶⁹

Aksi taktirde hürriyeti bağlayıcı ceza ile hedeflenen ıslah amacının gerçekleştiği söylenemez. Eski hükümlünün, yeniden topluma kazandırılması bakımından, devletin özel yöntemler belirlemesi gereklidir. Özellikle çocuklar bakımından bu yöntemler, çocuk suçluluğunun devamını önleme anlamına da gelmektedir.

Amerika'nın birden fazla eyaletinde, çocuk ceza infaz kurumlarında bulunup mahkûmiyeti sona eren 2 bin 523 genç ile yapılan çalışmada, bu gençlerin %62'sinin 1 yıl içinde tekrar tutuklandığını göstermiştir.¹⁷⁰ 14-18 yaş arasında suça sürüklenmiş bin seksen sekiz çocukla yapılan araştırmada yaştan bağımsız olarak dürtüsel hareketler ve suç davranışı arasında yüksek ilişki bulunmuş, suça karışma durumları arkadaş baskısı ve yakın arkadaş çevresinin tutuklanması ile bağlantı göstermiş ancak yaş ilerledikçe akran çevresi etkeninin etkisinin azaldığı görülmüştür¹⁷¹. Bu nedenle aslında önemli olan çocukların ceza adaleti sistemine dahil edilmeden önleyici ve rehabilite edici sistemlerin devreye sokulmasıdır.¹⁷²

¹⁶⁹ Cumhur Şahin, "Tahliye Öncesi Ve Sonrası Hükümlüye Ve Eski Hükümlüye Yardım", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 0 - 0, 2001, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48135/608840>, (04.11.2021)

¹⁷⁰ Öner Solak, a.g.e, (akt. Cuevas C., Wolff K.T. and Baglivio M.T. (2019). "Dynamic Risk Factors and Timing of Recidivism for Youth in Residential Placement" *Journal of Criminal Justice*. 60:154-166.) s.178

¹⁷¹ Öner Solak, a.g.e, (akt.Leverso, J. Bielby W., and Hoelter L.F. (2015). Back on the Streets: Maturation and Risk Factors for Recidivism Among Serious Juvenile Offenders, *Journal of Adolescence*. 41:67-75.), s.178, 179

¹⁷² Alev Özkazanç, *Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık – Suç – Eğitim*, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2011, s.183

Ancak, bu sistemlerin yetersiz ya da henüz uygulamasının sağlanamıyor olması nedeniyle salıverilme sonrası sistemin iyi işlenmesinin sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de; 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile söz konusu sistem oluşturulmaya çalışılmıştır.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu ile kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yaparak 5275 sayılı CGTİHK ile düzenlenen, salıverilen kişilerin iş bulmalarına veya meslek ve sanatlarıyla ilgili bir iş kurmalarına, çevre ve aileleriyle olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümüne yardımcı olmak, hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirme amacına yönelik çalışmalar yapmak üzere 5402 sayılı Kanunun 15inci maddesi ile koruma kurulları kurulmuştur. Aynı Kanunun 17.maddesi ile koruma kurulları, çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamakla görevlendirilmiştir.

Gerek Kanunda gerekse Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelikte, suça sürüklenen çocuk ve gençler bakımından yalnızca öğrenimlerine devam etmeleri ya da meslek edindirmeleri yönünde bir izlenim oluşmaktadır. Ancak Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyon engelli ve eski hükümlülerin kendi işini kurmaları, işe ve işyerine uyumunun sağlanması ve bu gibi amaçlara yönelik projelerin hazırlanması, Komisyona sunulması, değerlendirilmesi, uygulanması gibi konular üzerinde çalışmakta ve eski hükümlünün projelerini değerlendirerek belirlenen oranları geçmeyecek maddi yardım da yapmaktadır. Her ne kadar, Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelikte¹⁷³ ; eski hükümlüden bahsederken çocuk ve yetişkin

¹⁷³ 09.01.2014 tarihli 28877 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

ayrımı yapmamış ise de ilgili Yönetmelik madde 4/b; “*bir yıldan daha uzun süreli bir suçtan veya ceza süresine bakılmaksızın Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyen ve cezasını infaz kurumlarında tamamlayanları, cezası ertelenenleri, koşullu salıverilenleri, özel kanunlarda belirtilen şartlardan dolayı istihdam olanağı bulunmayanları, ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklı bulunanları ve denetimli serbestlik kapsamında olanları*” kapsadığından şartları uymakta ise öğrenme ve meslek edindirme dışındaki yardımların salıverilen çocuk hükümlü bakımından da geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk, literatür bazında belli yaş aralığında olan birey olarak bir kavram şeklinde karşımıza çıksa da özünde pek çok toplumsal geçmiş ve geleceği barındıran bir faktördür. Bir toplumun gelişiminin en iyi göstergesi, çocuk ve erken gençlik dönemini yaşayan bireylerin oluşturduğu, çoğunluk grubudur. Bu çoğunluğa bakıldığında, ait oldukları toplumun ilerlemesi gözlemlenebilmektedir.

Toplumun geleceği sayılan çocukların iyi yetişmesi, umut yaratırken; kötü yetiştirilmeleri, istismar vakalarının çokluğu, suç potansiyellerinin yüksekliği ise o toplumun geleceğinde sıkıntı olabileceğine işaretir.

Çocuğun, toplum bakımından önemli olduğu bilinci uzun yıllar önce oluşmuş ve bir takım çalışmalar ile çocuğun korunması sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Uluslararası alanda başlayan bu çalışmalar, ulusal entegrasyonu da beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de yapılan düzenlemelerin; ihtiyacı olan çocukları, çevresinden, ait olduğu sosyal ortamdan, gerektiğinde ailesinden, koruyarak maruz kaldığı travmalardan sıyrılmasını, kişiliğini olumlu yönde geliştirmesi için fırsat tanınmasını sağlama amaçlı olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, çocukların ihtiyacına göre; bakım, eğitim, sağlık, danışmanlık ve barınma şeklinde tedbirler geliştirilerek bir veya daha fazlasından yararlandırılması yönünde sistem geliştirilmeye çalışılmıştır.

Korunma ihtiyacı içinde olan çocukların, ihtiyaçları doğrultusunda çalışmak üzere oluşturulan birimler için, hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Tez kapsamında incelenen hukuki düzenlemelerin en temel sorunu, dağınık olmasıdır. ÇKK, uygulamada ihtiyaç duyulan tüm sorunlara karşılık verememektedir. Öncelikle kanun ve yönetmelikler bakımından ayrıntılı çalışma yapılması, tek bir kanunun korunmaya muhtaç ve suça sürüklenen çocuklar bakımından yeterli düzeye getirilmesi gerekmektedir.

Suça sürüklenen çocuklar da özünde korunmaya muhtaç çocuk kategorisinde olmasına rağmen, başlangıç işlemleri bakımından çok ayrı tutulmuşlardır.

Uluslararası anlaşmalarla da sağlanmaya çalışılan, korunmaya muhtaç tüm çocukların öncelikle ihtiyaçlarının giderilmesi sonrasında ise her bakımdan ıslah edilmesidir. Ancak Türkiye’de, suça sürüklenen çocuklar bakımından ıslah amacının gerçekleştirilebildiği söylenemez.

Suça sürüklenen çocuklar, işlemlerin en başından itibaren öncelikle çocuk değil, suç işlemiş birey olarak karşılanmaktadır.

Her ne kadar kanun ve yönetmeliklerle, suça sürüklenen çocuklar hakkında işlem yapan birimler, yetişkinler için işlem yapan birimlerden ayrı olarak oluşturulmuş ise de; tam uzmanlaşmaya gidilmemesi, personel eksikliği, sosyal inceleme raporlarından verimli yararlanamamak gibi pek çok engel nedeniyle suça sürüklenen çocuklar gelişimlerine uygun aşamalardan geçmemektedir.

Olması gereken; suça sürüklenen çocukların en az soruşturma ve yargılama aşamasına maruz kalmasını sağlamak ise de; olan; aynı yetişkin suçluluğu sistemindeki gibi tüm prosedürlere maruz kalmalarıdır.

Tez kapsamında incelenen yüksek yargı kararlarında da benzer sorunların olduğu göze çarpmaktadır. Çocuğun maruz kaldığı adli işlemleri gerçekleştiren ilk soruşturma büroları ve yerel mahkemelerin yargılama faaliyetleri gibi, yüksek yargı kararlarında da suça sürüklenen çocuğun, öncelikle ihtiyaç sahibi birey gibi değil öncelikle suçu gerçekleştirmiş fail konumu ile değerlendirildiği görülmektedir.

Oysa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin incelenen kararlarında; çocuğun kendine özgü özellikli durumunun kararlara yansıtılması aranmaktadır.

İncelenen Anayasa Mahkemesi kararlarında; temel insan hakları bakımından inceleme ve değerlendirme yapıldığı ancak uluslararası sözleşmeler ile AIHM içtihatlarına yeterli sıklıkta yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca Anayasa

Mahkemesi kararları da suçu ve suçluyu kararlarına özne olarak yansıtmış, yargılama sırasında, suça sürüklenen çocuğun maruz kaldığı işlemler ile öznel durumu arasındaki bağın yeterli kurulmadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Aynı şekilde incelenen Yargıtay kararlarında da, temel olan fiildir. Tıpkı yetişkin sisteminde olduğu gibi süreç işletilmekte, suça sürüklenen çocuğun özellikli durumu gözönüne alınmamaktadır. Suça sürüklenen çocuklara özel olarak yargılama faaliyetinin hızlandırılması söz konusu değildir. Suça sürüklenen çocukların dosyaları da tıpkı yetişkin dosyaları gibi uzun yıllar sonuçlanmamaktadır.

Sonuç olarak; tezin hazırlanma aşamasında, suça sürüklenen çocukların öncelikle korunması ve ıslah edilerek topluma kazandırılması bakımından, hem hukuki düzenleme anlamında hem bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi anlamında hem de yargı kararları ile denetimi anlamında, yeterli tedbirin alınmadığı görülmüştür.

Çocukların suça sürüklenmesi konusunda önemli olan; ortaya çıktıktan sonra mücadele etmek değil, önce önlemektir. Çocuğu suça sürükleyen dezavantajların ortadan kaldırılması ve bu bağlamda çocuğun suça sürüklenmesinin önlenmesi temel amaç olmalıdır.

Bu konuda çalışan sivil toplum örgütleri çoğunlukla mali yetersizliklerle, dar kesime ulaşabilmekte ve amaçlarına ulaşamamaktadırlar. Bu durumun giderilmesi için bütçe desteği sağlanarak performans yükünün azaltılması ancak çocuk suçluluğu ile savaşılmaması amacına ulaşılabilir.

Çocuk suçluluğuna dair mevzuat düzenlemeleri oldukça dağınık ve yetersiz olduğundan aslında mahkemelere uygulama yükü doğmaktadır. Yargı kararlarında, suç ve ceza temel alınmak yerine uluslararası düzenlemelerle de belirlenen çocuk haklarının ön plana alınması gerekmektedir. Sosyal inceleme raporlarının daha işlevsel hale gelmesi ve etkinliklerinin artırılması, çocuğu suça sürükleyen faktörlerin sosyal inceleme raporları ile belirlenerek bu faktörler üzerine eğililmesi, suçun önlenmesi ya da tekrarlanmasının önüne geçecektir. Çocuk mahkemeleri ve

çocuk ağır ceza mahkemeleri açısından, çocuğu yargılama prosedürleri ile oldukça az ve kısa süre ile muhatap bırakmak asıl gaye olmalıdır.

Hürriyeti bağlayıcı cezaya başvurma, uluslararası belgelerde de yer aldığı üzere en son çare olarak düşünölmelidir.

Çocuğa özgü yargılamada önemli olan infaz değıl iyileştirme olmalı, infaz kurumundan ziyade eğitimevleri geliştirilerek çocuğa eğitimin sevdinilmesi ve geleceğini planlayabilmesi için imkân yaratılmalıdır.

Çocuğun yargılanması sonrası hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmolunmuş ise, infaz sonrası topluma kazandırma ve iyileştirmenin etkinleştirilmesi hususu çok önemlidir. Topluma kazandırma işlevinin hayata geçirilmesi, sözde değıl özde değışikliklerle, sevgi temelli girişimler yapılması gerekmektedir. Çocuğun bir bakımevine yerleştirilmesi yahut geçimini sağlayacağı bir iş bulunmasının yeterli olup olmadığı takip edilerek eksik olan tamamlanmaya çalışılmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi için profesyonellerden oluşan bir ekip kurulması, her anlamda bu grupta bulunan çocukların yararına olacaktır.

Tüm bu süreçlerde çocuk suçluluğı alanında çalışan, kolluk personelinin sosyolog ve pedagoqlara, avukat, savcı ve hakimlere kadar herkesin eğitimlerinin güncel olması gereklidir. Bu personelin sayısının yeterli tutularak çocuğa gereken hassasiyeti sağlamalarının önünde başka iş yüklerinin engel olmamasına dikkat edilmelidir. İş yüklerinin arasında ezilen görevliler, yeter ki iş olsun mantığı ile değıl vaka olarak gelen çocukların iyileştirilmelerine dair çözümlere odaklanabilmelidirler.

Denetimli serbestliğin amacı, sadece mahkeme hükmünde belirlenen süreyi geçirmek olmamalıdır. Bu sistemin gerçek bir yapılandırma sağlamasının önündeki tüm engellerin kaldırılması, denetimin özünün uygulanması gerekmektedir.

Temel amacın ceza olduğı bir sistemde, çocuğun iyileşmesi beklenemez. Öncelikle bu durumun değışmesi, suça sürüklenen çocuklara özgü adalet sisteminde

temel amacın çocuğun maruz kaldığı dezavantajların ortadan kaldırılarak topluma kazandırılması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, Berrin, “Ceza Mevzuatında Çocuk ve Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması” *Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, İstanbul, 2013, ss.541-586

Akduman, Gülümser Gültekin, “Suça Karışan Çocuklarda Akran İstismarının İşlediği Suçun Özellikleri, Göç ve Okul Durumu Değişkenleri Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, Cilt 3 Sayı 14, ss.33-41

Akyüz, Emine, *Çocuk Hukuku*, II. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2012, II.Baskı

Arabacı, Leyla Baysan, Taş, Gülsenay, Dikeç, Gül, “Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı”, *Bağımlılık Dergisi*, C.4 Sayı:18, 2017, ss. 135-144

Aral, Neriman, Gürsoy, Figen, “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:151, 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aral_gursoy.htm

Aslan, M. Yasin, “Çocuk Suçluluğu Hakkında Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:66, Sayı:4, Güz 2008, ss.88-96

Atılğan Aydın, Ümit Atılğan Eylem, “Çocuk Hakları Paradigması Ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hakim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme Ve Uygulamaların Değerlendirilmesi”, <https://ihddiyarbakir.org/Content/uploads/73ef81d4-296e-488b-9aa1-b0c0a6aed4c2.pdf>, 2009, (09.02.2022)

Avcı, Müjdat, “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri”, Atatürk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11 Sayı 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32084>, (17.01.2020), ss.49-73

Bartollas, Clemens, Schmalleger, Frank, *Çocuk Suçluluğu*, çeviri editörleri: Didem Yücel, M. Burak Gönültaş, 9. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017

Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf (04.03.2020)

Boranlıoğlu, Bora, “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2020”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2020> (13.04.2020)

Boranlıoğlu. Bora, “Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27609> (24.02.2020)

Bora Boranlıoğlu, “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar”, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16121> (03.03.2020)

Cengiz Serkan, Demirağ Fahrettin, Ergül Teoman, McBride Jeremy, Tezcan Durmuş, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları”, *Türkiye Barolar Birliği*, 2008, Ankara, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/aihm_cezayargilamasi.pdf, (07.01.2022)

Centel Nur, Zafer Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2010

Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Hakkında BM Yönlendirici İlkeleri Temel İlkeler 1.madde http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocuksuclulugununonlenmesi.pdf

Çoğan, Onur, *Çocuk Suçluluğunun İncelenmesi ve Edirne Ceza Mahkemelerinde Açılan Davaların Bu Yönden İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> (17.01.2020)

Çetintürk Ekrem, “Çocuk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma”, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2009

Dinç Aybike, “Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Çocuk Adalet Sistemindeki Yeri”, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Yıl2020, Sayı:5, Sayfa:62-79, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1162738>

Erdoğan Oktay, *Çocuk Ceza Hukuku*, I. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012

Ergönül İpek, *Çocuk İfadelerinin Değerlendirilmesi: Kriter Bazlı İfade Analizi*, (İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> (07.02.2021)

Eryalçın Münevver, Duyan Veli, *Suçta Sürüklenen Çocuk Ve Gençler (Denetimli Serbestlik Süreci Ve Sosyal Destek Özellikleri)*, I. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2016

Gander, Mary J., Gardiner, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, 8. Baskı, İmge Kitabevi, 2015

Gökçe, Birsen, “Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü”, *Sosyal Hizmetler Dergisi* 2, 1966, Cilt 2, Sayı 2 -3, ss.39-43

Gökçe, Birsen, “Kimsesiz Çocuklar Konusunda Karşılaştırmalı Bir Sosyal Araştırma”, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 1969, ss.124-141

Gökpınar, Mahmut, “Sosyal ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, Ankara, Sayı 72, 2007, ss.206-233

Gönültaş, Burak, Kelebek, Görkem, “Metropollerde Önemli Bir Realite: Göç, Çocuk Suçluluğu ve Sosyal Hizmet Odağında Çözüm Önerileri”, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, 2017, ss.141-155

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008
http://www.gundemcocuk.org/dokumanlar/qc_turkiye_cocuk_politikasi/3.1.1.%20adilet.pdf (03.03.2020)

İbrahim Balcıoğlu, *Şiddet ve Toplum*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2001

İçel Kayıhan, Donay Süheyl, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, Beta Kitap, İstanbul, 2006

İmamoğlu, Abdülhamit, *Psikolojik ve Ahlaki Açından Çocuk Suçluluğu*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015.

Karabekiroğlu, Koray, *Anne-Babalar için Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*, SAY Yayınları, İstanbul, 2015

Kaya, Kamuran, “Soruşturma Yöntemi Olarak Daimi Arama Kararları”
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/271212>, (18.07.2022)

Küçük, Saim, “Mahkemenin Kişi Bakımından Yetkisi”, editörler: Hüseyin Turan, Recep Kaplan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, *Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Ankara, 2015,
https://anayasa.gov.tr/media/6365/basvuru_kriterleri.pdf, (15.04.2022)

Kızmaz, Zahir, Bilgin, Rıfat, “Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar Ve Suç: Diyarbakır Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.32, 2010, ss.269-311

Mangır Mine, Silleli, Nurdan, *Çocuk Suçluluğu*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987

Nursal Necati, Ataç Selcen, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006

Önay, Hakan, *Türkiye’de Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü:Ankara Büyükşehir Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi Örneği*, (Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>, erişim tarihi:16.01.2020

Özdemir, Hayrünnisa, Ruhi, Ahmet Cemal, *Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları*, I. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016

Özgenç, İzzet, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 15. Baskı, Ankara, 2019

Özkazanç, Alev, *Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık – Suç – Eğitim*, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2011

Öztürk, Bahri, “Türkiye’de Çocuk Güvenlik Tedbirleri (Ceza) Hukukunun Temel Sorunları”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVI, S.2-3, Temmuz-Ağustos 2017 ss.201-222

Polat Halil, “Türk Hukukunda Çocukların Cezai Sorumluluğu ve Yargılanmalarındaki Özellikler Üzerine bir İnceleme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 90, Ankara, 2010, ss:65- 101

Saranlı, Adile Gülşah, Metin Nilgün, “Üstün Yetenekli Çocuklarda Görülen Sosyal-Duygusal Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2012, Cilt: 45, Sayı: 1, 139-163

Saruç Semra, Kayma-Güneş Derya, “Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 25 Sayı 1, 2014, ss.109-132

Sayan, Seher, “Çocuklarda Yıkıcı Davranış Bozuklukları”, <http://www.isikseli.com/cocuklarla-ilgili-yazilar/cocuklarda-yikici-davranis-bozukluklari>, (17.01.2020)

Sayar, Kemal, “Parçalanmış Ailelerde ve Çocuklarında Görülen Problemler”, <https://kemalsayar.com/insana-dair/parcalanmis-ailelerde-ve-cocuklarinda-gorulen-problemler>, (24.01.2020)

Şahin, Cumhuri, “Tahliye Öncesi Ve Sonrası Hükümlüye Ve Eski Hükümlüye Yardım”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 0 - 0, 2001, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48135/608840>, (04.11.2021)

Şenses, Erkan ,“Ceza Muhakemesi Hukukunda Ceza Verilmesine Yer Olmadığı Kararı”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1265>, ss. 379-400, (09.02.2022)

Şensoy, Naci, “Çocuk Mahkemeleri” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı:1, 1950, Ankara, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37969> ss.138-163

Solak, Öner, *Suçta Sürüklenen Çocuk Olmak*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2021

Şenses Erkan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Ceza Verilmesine Yer Olmadığı Kararı”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1265> , ss.379-400

Turabi Selami, “Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, TBB Dergisi, Sayı:101, s: 267-292, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>, (07.07.2022)

Tüysüz, Ahmet, Yenisey Feridun, Koçyıldırım Göktan, Güven İrfan, Fırat, Melek Salih, Karakaya Naim, Acar Necla, Ziyalar Neylan, Ejderoğlu Özlem, ve Akço-Bilen Seda, (2010). *Suçta Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım Eğitimci El Kitabı*.

http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/egitimbasvuru_egitim/sucasuruklenen_cocuklara.pdf (23.11.2021)

Uluğtekin Sevda, “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 71, 2004, Ankara

Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, 17. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016

http://www.guvenliscalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=17478:2016-yilinin-ilk-bes-ayinda-en-az-18-son-uc-bucuk-yilda-ise-en-az-194-cocuk-isci-yasamini-yitirdi-isig-meclisi&catid=152:haberler (25.11.2016)

<https://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/> (03.03.2020)

<https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararasi-mevzuat/geriye-donuk-2/#:~:text=Birinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1%20sonras%C4%B1%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n,Atat%C3%BCrk%20taraf%C4%B1ndan%201928%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20imzaland%C4%B1>. (03.03.2020)

<https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararasi-mevzuat/geriye-donuk-> (03.03.2020)

<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> (03.03.2020)

https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf

<https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/Cocuk-Haklari-Komitesi-2001-2006.pdf> (03.03.2020) s.117

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2021/09/28/G2103335.pdf> (03.03.2020)

http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakaraklar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf (04.03.2020)

<https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf> (07.02.2022)

https://en.wikipedia.org/wiki/In_re_Winship

https://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2014%20Eyl%C3%BCl%201990%20tarihinde,1995%20tarihi%20itibariyle%20y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe%20girmi%C5%9Ftir. (14.04.2022)

27.01.1995 tarihli 22184 sayılı Resmi Gazete,
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, (14/04/2022)

Kararlar

Anayasa Mahkemesi Fahriye Erkek ve diğerkleri, B. No: 2013/4668, 16/9/2015, § 68, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, Karar Tarihi 29/9/2020, § 44 vd. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi B.A., B. No: 2016/9123, Karar Tarihi 18/5/2021. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Neriman Şan, Niyazi Şan, B.No: 2013/6801, Karar Tarihi 6/10/2015. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesinin C.D. ve diğerkleri, B. No: 2018/989, 11/3/2021 tarihli kararı, § 30 vd. kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Mehmet Eren Ovayolu, B. No: 2017/36232, 10/12/2019 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Hikmet Kopar ve diğerkleri [GK], B. No: 2014/14061, 8/4/2015 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2012 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi R.A., B.No:2012/239), 2/7/2013 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Sevkan Aşan, B. No: 2016/78468, 18/6/2020 tarihli kararı, § 49, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, 29/9/2020, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Recep Kara, B. No: 2016/4084, 15/1/2020 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Deniz Kürtoğlu ve diğerleri, B. No: 2015/3247, 28/11/2019 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi B.Y. ve Y.O.Y., B. No: 2017/32942, 8/6/2021 tarihli kararı, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Halas Aslan, B. No: 2014/4994, 16/2/2017 tarihli kararı, § 79, [kararlarbilgibankasi/](http://kararlarbilgibankasi.gov.tr/) (04.11.2011)

Anayasa Mahkemesi Semra Omak, B. No: 2015/19167, 17/7/2019 tarihli kararı, § 45, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Furkan Omurtag, B. No: 2014/18179, 25/10/2017 tarihli kararı, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (05.11.2021)

Anayasa Mahkemesi E.2016/13, K.2016/127, 22/6/2016 tarihli kararı, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (05.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013 tarihli kararı, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> (05.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Semra Omak, B. No: 2015/19167, 17/7/2019 tarihli kararı, § 50,51 kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Mehmet Koçak, B.No: 2020/1376, 03/11/2020 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi A.D., B. No: 2014/7967, 23/5/2018 tarihli kararı, § 131, kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Gülizar Gökmen, B. No: 2017/27471, 15/9/2020 tarihli kararı, § 25,26, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> (04.11.2021)

Anayasa Mahkemesi Bilal Çiçek, B. No: 2014/29, 13/7/2016 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi İ.G. ve diğerleri, B. No: 2015/8116, 23/1/2019 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Ayşe Uslu, B. No: 2015/1033, 15/11/2018 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Tuna Ayçiçek, B. No: 2014/6526, 24/1/2018 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Tuncay Alemdaroğlu, B. No: 2012/827, 15/10/2014 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Ayşe Uslu, B. No: 2015/1033, 15/11/2018 tarihli kararı, § 26 vd. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Semra Omak (2), B. No: 2016/78494, 12/11/2019 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi F.E. ve diğerleri, B. No: 2014/15586, 23/1/2019 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Cihan Alpyürük, B. No: 2017/37528, 29/9/2020 tarihli kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>(11.02.2022)

Anayasa Mahkemesi Sevkan Aşan, B. No: 2016/78468, 18/6/2020 tarihli kararı, [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

Anayasa Mahkemesi İbrahim Tosun ve diğerleri, B. No: 2016/7869, 10/12/2019 tarihli kararı, [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

Anayasa Mahkemesi F.E. ve diğerleri, B. No: 2014/15586, 23/1/2019 tarihli kararı, vd.) [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

Anayasa Mahkemesi M.S., B. No: 2018/25505, 25/2/2021 tarihli kararı, § 71,72) vd.) [https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/\(11.02.2022\)](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/(11.02.2022))

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bilal Doğan v. Türkiye, Başvuru no: 28053/10, 27.11.2012 tarihli kararı, <http://www.insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=1&nx=0&d=T>, (04.02.2022)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Erişen ve diğerleri/Türkiye, no. 7067/06, § 53, 3 Nisan 2012 tarihli kararı, <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=4&nx=16&d=T> (07.01.2022)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Gamze Uludağ/Türkiye, no. 21292/07, § 44, 10 Aralık 2013 tarihli kararı <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=4&nx=16&d=T> (07.01.2022)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karaosmanoğlu ve Özden/Türkiye, no. 4807/08, § 77, 17 Haziran 2014 tarihli kararı, <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=4&nx=16&d=T> (07.01.2022)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 23.02.1994 tarihli 16757/90 Stanford v. Birleşik Krallık davası <http://insanhaklari.gen.tr/MetinGoster.aspx?sr=1&nx=1&d=T>. (07.01.2022)

Yargıtay 5. Ceza Dairesinin E. 2009/7972, K. 2010/3572 sayılı 17.05.2010 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 2005/9318 E., 2008/5597 K. , 19.03.2008 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Yargıtay 9. Ceza dairesi 2011/8130 E , 2011/30619 K. sayılı 22.12.2011 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 28/11/2017 tarihli ve E.2017/2037, K.2017/5409 sayılı kararı <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/16-ceza-dairesi-e-2017-2037-k-2017-5409-t-28-11-2017> (11.03.2021)

Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2002/23064 E., 2002/16957 K. 18.11.2002 tarihli kararı erişim: <https://legalbank.net/belge/y-4-cd-e-2002-23064-k-2002-16957-t-18-11-2002-sanigin-su-199-tarihinde-18-yasini-bitirmemis-olmasi/758180/> (11.03.2021)

Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 15/5/2012 tarihli ve E.2011/20114, K.2012/12183 sayılı kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 4/4/2012 tarih ve E. 2011/15700, 2012/9187 K. sayılı kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.03.2021)

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2014/5-624 E., 2016/266 K., 24.05.2016 karar tarihli karar, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (11.03.2021)

Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 2018/2766 E., 2018/6733 K. 23.05.2018 tarihli kararı <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>

Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 2013/5045 E. , 2014/3788 K. sayılı 09.07.2014 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (08.02.2022)

Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 2008/14688 E. 2008/15750 K sayılı, 3.12.2008 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (08.02.2022)

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2017/97 E., 2019/626 K. sayılı 24.10.2019 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (08.02.2022)

Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2004/13155, K. 2005/11110 K. 03.10.2005 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>, (11.02.2022)

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2016/986 E., 2018/554 K. sayılı 20.11.2018 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

Yargıtay 17. Ceza Dairesi 2020/9221E. 2020/7065 K. sayılı 06.07.2020 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

Yargıtay 6.Ceza Dairesinin 2021/4332 E. , 2021/20726 K. sayılı 30.12.2021 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> (11.02.2022)

Yargıtay 10. Ceza Dairesi 2000/2226 E., 2000/4339 K. sayılı 03.04.2000 tarihli kararı, <https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari> , 12.02.2022